

AS-001620

CSL

S. C. L.
44. D. S.

Published under Act No. LXV of 1867.

HILL DIALECTS, OF THE KUMAUN DIVISION.

पश्चिम बाष्पा महाभाष्य।

FROM THE ORDER OF THE GOVERNMENT OF UTTAR PRADESH.

Compiled
BY
NENGUNGA RATTI UPRETI,
DISTRICT COLLECTOR,
ALMORA.

INTRODUCING
THE HILL DIALECTS OF THE KUMAUN DISTRICT.
1. Principles of this work and the next.
2. Development of dialects in the hills.
3. Proverbs and Fables of Kumaun and
the adjoining districts.
4. Some words and names of hill towns and
villages of Kumaun. It also
gives a few words of the language spoken in the
neighboring hill districts.

Printed by
BISHNU SADANAND SANKALI,
Editor Almora Akhbar,
1900.

1st JUNE 1900.

Price: Rs. 10/- 10/-

CSL

/3

This Book is dedicated by Kind permission

To

Colonel E. E. GRIGG,

Commissioner Kumaun Division,

as a token of gratitude for his patronage of learning and literature,

and the benefits received from his good administration of the

DIVISION.

1/10/1897.

CSL

PREFACE.

I have at different times been urged, by those who take an interest in such matters, to collect specimens of the various dialects spoken in the Kumaun and Garhwal hills. The present publication is an attempt to lay before the learned, a variety of these hill dialects.

None of them possess any literature of their own. My plan, therefore, has been to have a simple folk-tale translated into 17 distinct dialects, so that their differences may be easily compared. I have also given the same story in standard Hindi, and in English, to aid the reader in comparing it with the transliteration in each dialect.

These differences in the speech of the people may be referred, both to locality and to race. They consist very largely of varieties in accentuation, and etymology, and thus resemble the distinctions that might be observed in a country like England, where the people all speak one general language with local variations. The general hill-dialect likewise is not an exception. At the same time the differences of race and caste found in the large and diversified area of the hill province, are shewn in other and more important respects.

I have selected for specimens the dialects only of those important and renowned parts and specific races of the country, which differ vastly from those of others, though every dialect changes its accents little or more, according to the proportionate distance of one part of the same locality and race from those of the others. For instance, the dialect of Almora is generally spoken with some local differences of accentuation, by the people of all classes of parganna Baramandal, in which the town is situate, as well as by those of other pargannas of the Almora and the

CSL

(II)

Naini Tal districts. Hence the details of such pargannas have not been separately given here. This state of things also applies to the dialect of Srinagar, the only town of the Garhwal district situated in Parganna Dewalgarh. The dialect of this Parganna is generally spoken by the people of all other pargannas of the district, with some local variations, excepting those which have been given here separately, in consequence of their vast differences from the others. This remark also applies to the dialect of Tihri, the capital of Independent Garhwal.

It would not be out of place to insert the opinion of Mr. G. A. Grierson I. C. S., C. I. E. on special duty, Linguistic Survey Home Department India regarding this book.

"Allow me to thank you for the advance-sheets of your work on the dialects of the Kumaun districts. It will be a valuable contribution to our knowledge of the Indian vernaculars, and will be of special use to me. May I suggest that, in your preface, you should state very clearly in what part of the country each dialect is spoken, and by what classes."

The Dums, (low castes *i.e.* masons, Carpenters, Blacksmiths, Shoe-makers, Tailors etc.), though residing in the same country, speak the hill-dialect with peculiar accentuation and wrong etymology, so their dialect also finds a separate place in this book for comparison.

A good many families, consisting of the commissioned and non-commissioned retired Gurkha officers and soldiers, have permanently settled, as cultivators, in this district, and mostly in parganna Shor. Under the circumstance the specimen of the Gurkha dialect is also given.

Many families of the Dotyals, residents of the Province of Doti, a Nepalese territory, contiguous to Parganas Shor, Kali Kumaun, and Darma of the Almora District, have

CSL

(III)

permanently settled in Patti Barabisi, Pargana Shira, under the farm of the Nepalese Rajbar who holds several villages in proprietary tenures in that Pargana. Besides many Dotyals have also settled all over the Division as traders, contractors and labourers. Hence the Dotyali hill dialect is also given here for comparison.

The dialect of the Marchhas, (residents of the Niti and Mana passes) of the Garhwal district, and that of the Shawkas, as they are called, living in the Byans and Chaudans passes, in the Almora district, are unintelligible to an ordinary hill man. I have therefore given the former as a specimen dialect. As the people constantly trade with the Tibetans their dialects mostly assimilate to that of Thibet.

The Bogsas, who claim to be Pawar Rajputs, and to have come from Banbasa (Oudh), and settled in the Tarai district, at the request of the Kumaun Raja, as defenders of his country from the foreign invaders, speak a strange dialect which is but an admixture of the plains and hill dialects.

The Tharhus, who are said to be the descendants of an ancient Chitoor Rana, and who appear to have arrived and settled in the Tarai district later than their brethren or comrades, the Bogsas, speak a dialect which with some variations resembles more the plains dialect than that of the hill.

The Bhabar tract (Kumaun) is, no doubt, peopled by the various tribes of the Almora and the Naini Tal districts, but the residents of this part of the country have made many changes in their dialect both as regards peculiar etymology and accentuation. The etiology of this change is to be attributed to their long and permanent residence in the Bhabar, far removed from their original home and

CSL

(IV)

its associations, where they are in close contact with their neighbours, the people of the plains and the Tarai. Hence the specimen of this dialect is also embodied in this book.

The strange dialect, like the chirping of birds, of the Rajis (wild men as they are known to be) is quite unintelligible to hill men, and has been purposely omitted. First because they are of migratory habits always haunting the jungles of parganna Askot and the Nepal territory, living on wild roots vegetables, animals and fish etc., and very seldom coming to populous places. Secondly because they generally shun the presence of civilized people.

I venture to express the hope that this effort will be kindly received as a contribution to the Ethnology of India, and an endeavour to rescue interesting survivals of the past from the corroding touch of time and rapid change.

I am obliged to the experts, who translated the folk-tale into their respective dialects, and also to those who took care to have them translated by careful experts and sent to me.

I am greatly indebted to Pandit Purushotam Joshi, the retired Munsarim of the Tarai district, a learned and intelligent man from whom I received a good deal of help in the compilation of this book.

It is rather difficult generally for a foreigner to express the actual pronunciation of the hill words in English characters, and so I have adopted the rule laid down by Mr. Duncan Forbes in his Hindustani Grammar (vide pages 136 to 137).

Table of the Vowels:—

Hindi. अ. आ. इ. ई. उ. ऊ. ओ. औ. अं. अः

Equivalent. a. á. i. í. u. ú. e. ai o. au. an. ah.

CSL

(V)

Table of the Consonants:—

Hindi. क. ख. ग. घ. ङ. च. छ. ज. झ. अ.
Equivalent. ka. kha. ga. gha. na. cha. chha. ja. jha. yna.

Hindi. त. ठ. ड. ढ. ण. त. थ. द. ध. न.
Equivalent. ta. tha. da. dha. na. ta. tha. da. dha. na.

Hindi. प. फ. ब. भ. म. य. र. ल. व. स.
Equivalent. pa. pha. ba. bha. ma. ya. ra. la. wa. sa.

Hindi. ष. घ. ह. ञ. च. ञ.
Equivalent. sha. sha. ha. ksha. tra. gnya.

Every consonant in Hindi is supposed to be followed by a vowel, unless marked as क्. when no other vowel is expressed the short "a" sound (like "u" in fun) is understood. Thus क = ka.

The meaning of a pure local hill word is also given in a foot-note, denoted by a serial number in the Hindi version of the dialect, with the view of making the same intelligible to a foreigner.

KAPINA, ALMORA,
1st October 1897.

G. D. U.

CSL

ERRATA.

Page 1	Line 33	daughtr	read	daughter
„ 18	„ 1	Almora	„	Shor
„ 19	„ 1	Champawat	„	Shor
„ 20	„ 1	Champawat	„	Shor
„ 94	„ 21	देव,	„	देवत,

CSL

CONTENTS.

		Page.
Story or folk-tale in English.....		1
" in Hindi.....		3
" in the Almora (Kumaun) hill-dialect in Nagri character and its transliteration.		6
" in the Champawat (Do.)	Do.	Do.
" in the Shor (Do.)	Do.	Do.
" in the Pali Pachhaun (Do.)	Do	Do.
" in the Johar Bhot (Do.)	Do.	Do.
" in the Danpur (Do.)	Do.	Do.
" in the Gorkhali (Do.)	Do.	Do.
" in the Dotyali (Do.)	Do.	Do.
" in the Almora Dums' (Do.)	Do.	Do.
" in the Srinagar (Garhwal)	Do.	Do.
" in the Tihri (Do.)	Do.	Do.
" in the Lohba (Do.)	Do.	Do.
" in the Malla Dasoli (Do.)	Do.	Do.
" in the Niti Mana Marchha (Do.)	Do.	Do.
" in the Bogra (Tarai) (Do.)	Do.	Do.
" in the Tharuwa (Do.)	Do.	Do.
" in the Bhabar (Do. or Naini Tal) Do.	Do.	Do.

CSL

The rival wrestlers of the east and the west.

The Meeting of the Eastern with the Western hero.

Once upon a time there lived two renowned heroes, one in the extreme east and the other in the extreme west. Each of these so envied the other that even the mention of the one inflamed the other's heart. They lived at a distance of 12 years' journey apart. Once the eastern hero was impelled to test the muscular strength of the other, so he started from his home with a supply of necessary provisions, *Satū*, (the flour of parboiled grain) for the purpose. He arrived at noon at a long, broad, and deep lake, into which he threw all the *Satū* he had in order to soak it. When saturated the *Satū* was devoured by him along with the water of the lake. Then he slept under the shade of a neighbouring tree. In the meantime, according to their wont, all the wild animals of the jungle came to the lake to drink water. Finding no water in it, they left the place in search of water going to other parts of the jungle. After that a wild elephant came in and plunged his trunk into the lake to find water, but, as there was no water left in the lake, he shrieked aloud furiously, which awoke the hero from sleep.

Enraged at being thus disturbed, the hero caught hold of the trunk of the elephant, and flung him away into the court-yard of the western hero, where his daughter was husking rice at the time. She, being frightened at the sight of the strange animal, fled away to her mother, who came out, and, seeing the strange animal, put it in her pocket to shew to her companions. Immediately after this the eastern hero arrived there, having travelled the 12 years' journey in a few hours, and not finding him at home enquired from his daughter the whereabouts of her father. She said that her father (the western hero)

(2)

had gone to a certain high mountain peak to cut firewood twelve years ago, and advised him to go there. So the eastern hero started for the place (*Dhúrā* or high mountain peaks) and met him on the road coming to his home carrying on his head a mountain of firewood consisting of huge trees pulled up with their roots. The eastern hero went behind him and catching hold of his load obstructed him, but the western hero extricated his load and pushed on, and on looking back and seeing the eastern hero said, "O, eastern hero, I heard of you a long time ago, and had a great longing to see you. I am very glad that I have seen you today. Let us fight now to see which of us is the stronger." To this the eastern hero replied, "We are in the jungle now, there is no one here to witness the result of the contest. Let us go to some populous place and engage there."

Then they went on towards some villages, and on their way met with an old woman whom they requested to see their combat, but she told that she would see their fight after she had given bread to her grandson, who was grazing cattle in a jungle. Saying thus she took up both the heroes, together with the load of fuel, on her shoulder, and went to give food to her grandson.

When her grandson had taken his meal the heroes prepared for their combat; but he, to their amazement, placed the old woman (his grandmother) together with the two heroes and the load of fuel, in the fold of the sheet he had wrapped round his body, and started homewards. Just then a high wind arose, which drifted him away with the old woman, the two heroes, and the firewood, like a bit of grass, and caused them to penetrate the eye of a woman who was husking rice in company with another. She asked her companion to pull the foreign thing out of her eye, but the latter refused to do so unless the former gave her the article to be taken from her eye. To this the first one consented. So the other woman,

(३)

after having extracted the stuff (the old woman, her grandson, cattle, and the two heroes together with the load of firewood wrapped up in the sheet of her grandson) put it in her pocket as a curiosity. At night she showed it to her husband, who, after satisfying his curiosity with the strange creatures, told his wife to give them to his cat for food. This command of the man so frightened the woman, her grandson, and the heroes, who were used to boast of their respective prowess, that they were quite mortified and humiliated, and began to consider themselves the least creatures of the world, and repent for what they had done. Then, after having obtained their release from the man and his wife, with great humiliation and entreaty, they started for their respective homes. Each of them informed his own kinsmen, neighbours, and relations of what had happened to them.

They all then, after having concluded that they were the least creatures of the world, offered their thanksgiving to Almighty God and prayed "O, God we are all mean creatures of thy making." No man ought to be proud of any thing in this world, saying that one is greater than another. We are all like worms in the sight of God.

In Hindi.

पूर्ब और पश्चिम के सूरवीरों का मिलन

एक समय में दो विश्वात सूरवीर थे, एक पूर्वदिशा के कीने में दूसरा पश्चिम दिशा के कीने में रहता था, एक का नाम सुनकर दूसरा जलभुन जाता था, एक के घर से दूसरे का घर १२ वर्ष का मार्ग चलना पड़ता था। एक दिन पूर्व के बीरके मन में यह तरङ्ग उठो कि पश्चिम वाले बीर के बल की परेक्षा करनी चाहिये। अपने घर से सातु का थैला लेकि जिसकी आवश्यकता मार्ग चलने में थी चक्षिदिया, दो पहर तक चलता रहा, मार्ग में उस को एक बड़ा लम्बा चौड़ा

(4)

Hindi continued.

और गहरा ताल मिला, उसने अपने खाने के सच्च ताल में डालदिये;
जब सच्च भीग तुके वह सच्चवें को सब पानी समेत खाय गया,
और उसी के समोप एक बड़े हृत के तखे जा कर सैयद रहा।
इस बीच उस धौरे के बनवारो जम्हु अपने नियमानुसार उस ताल में
पानो पीने के लिये आए, देखा तो ताल सूखा पड़ा है, तब दूसरी
ओर पानी की खोज के चलिगये। इसके पीछे एक बन हाथो भी
पानो पीने की उसी ताल में आया अपना सून्ड पानी लेने की ताल में
झाला, पानो नहीं मिला तो क्रोध में आकर एक बड़ी भयानक चिंधाड़
कीड़ी जिस से उस बीर की निन्दा खुल गई।

बीर की निन्दा नाश का महा क्रोध उत्पन्न हुआ और उसी क्रोध बश
हाथो का सून्ड पकड़कर पश्चिम निवासी बोरके आंगन में क्रेक दिया।
उस आंगन में बोर को बेटो उस समय धान कूटतो थी, हाथो की
अद्भुत प्रकार का कोड़ा जान कर भयसे अपनो माता के निकट
भीतर की भाग गई; तब उस की माता बाहर आई, हाथी को एक
नए प्रकार का कोड़ा जान कर अपनी सखियों को दिखाने के लिये
कोख में रख लिया। इस के अनन्तर उसे दिन पूर्व का बीर भी
१२ बर्ष का मार्ग घड़ियों में चल के पश्चिम के बीर के घर घुँचा,
उसकी पुत्रों से पता बोर का पूछा, पुत्रोंने कहा मेरा बाप १२ बर्ष
हुये लकड़ी खाने को पहाड़ के ऊपर गया है, वहीं जाओ और उस
पर्वत का मार्ग बतलायदिया। जब पूर्व का बीर पर्वत को जाता था
पश्चिम का बोर भी सब बन के बड़े २ हृत जड़ों समेत उखाड़ के
उनका बड़ा भारी बोध पर्वत के समान मूँड में रखके अपने घर की
आता था, मार्ग में भेट हो गई; तब पूर्व का बीर उस के पीछे देखकर
कहा कि “अरे पूर्वके बीर, मैंने तेरा नाम पहिले से सुन रखा था तेरे
सङ्ग भेट करने को बड़ी इच्छा थी, आज मिलजाने से बड़ी प्रसन्नता

(5)

Hindi continued.

हुई, अब तुम और हम युद्ध कर देखों कि कौन बलवान है”। पूर्व के बीर ने यह उत्तर दिया, “यहां बन है, हम कौनों के जय विजय को कैन जानेगा, बस्तों में चलकर युद्ध करेंगे”।

सहमत होकर दोनों बस्तों को गये। मार्ग में उन को एक बुद्धिया मिलो, दोनों ने बुद्धिया से कहा तुम हमारा युद्ध देख के परीक्षा करदो, बुद्धियाने कहा, “मेरा पेता गाय भैस बुगाने को बन में गया हुआ है, उसे दोटी देने जाती हूँ”, पीछे तुम दोनों का युद्ध देखूँगी”। इतना कहकर बुद्धियाने दोनों बीरों को लकड़ी के बोझ समेत अपने कम्पेपर रखलिया, और अपने प्रातिके निकट जाकर उसे दोटी देंदिया।

जब वह दोनों बीर वहां युद्ध करने के प्रस्तुत हुए तो उस बुद्धिया के प्रातिने बुद्धिया और अपने गाय भैस और दोनों बीर और लकड़ी का बोझ अपनी गाती अर्थात् बगल के कपड़े में रखलिया, और अपने घर को चला। इस अवसर में बड़े बेग से आंधी चलो, बुद्धिया का पेता उस आंधी में उड़ के एक ऐसो ठौर पहुँचा जहां दो स्त्रियां धान कूटती थीं, और एक स्त्री के आंख के भीतर घूड़ अर्थात् वास के तिनके की नाईं बुसपड़ा। उस स्त्रीने दूसरी से कहा, “मेरो आंख में तिनका बुसपड़ा है, निकालदे”। दूसरी स्त्रीने कहा, “जो वह तिनका सुझे देदागी तो निकाल देतो हूँ”। पहली स्त्रीने इसबातको स्तोकार किया। तब दूसरो स्त्री ने तिनका अर्थात् बुद्धिया का पेता, और बुद्धिया, गाय भैस, लकड़ी का बोझ, और वह दोनों बीर, निकाल कर अपने खलीता में रखलिये। इसके पीछे राचि को खलीता से निकाल अपने पति को दिखलाये, पति ने कहा, इन सब कीड़ों को हमारी स्त्रियों का देदा वह सब खायलेगो। इन बातों का देख सुन के दोनों बीर और बुद्धिया और उसका पेता बहुत भयभीत होकर कांपने लगे, और सब अपने अपने को मंसार की सब बस्तुओं में से सब से छोटा जानके पक्षताय कर हाथ जोड़ बिनतो कर उस स्त्री और

(6)

Hindi continued .

उस के पति से कुटकारा लिया, और अपने घरों को पदान किया। अपने घरों में पहचार एक एक ने यह सारा छत्तान्त अपने घरवालों और पड़ोसियों और अपने मित्रों से कहा।

सब कोईने अपनेको तुच्छ समझके परमेश्वर का धन्यवाद किया, और कहा, “ हे परमात्मा ! हम तेरी सृष्टि में सबसे हीटे हैं ॥ इस संसार में किसी बात का अभिमान मतुष्म माच को करना नहीं चाहिये । एकसे एक बड़ा और एकसे एक छोटा है, परमेश्वर की सृष्टि में हम सब कीड़ोंके समान हैं ॥

Almora (Kumaun) dialect.

पूरब पश्चिम का पैकन की भेट ।

कौ समय में हो नाभि पैक (1) एक पूरब दिशा का कुण में दोहरो (2) पश्चिम का कुण में रौंछिया, याक को नाम सुणि बैर दोहरो रोस में भरियो रौंछियो, हॉर एका का घर बठि दोहार को घर १२ बर्धे को बाटा टाङ (3) छियो । एक दिन पूरबा का पैक ले आपणा मन में ठारी कि पह्लौ का पैक को तराण (4) कतुक (5) के परखणा चैक्क । आपणा घरबठि सामल (6) का लिजिया (7) सातुको थैलो, जो बाटा हुणि (8) चैक्कियो, लोबैर बाटा लागी । दोफरि (9) जातुक (10) फिटो (11), तब बाटा में उईकणि (12) बेक बड़ो सामो चाकको गैरा तलौ मिलो, उईले आपणा खाणीय सातु तलौ में खिति दिया (13) । जब सातु भिजिगया सब सातु पाणि समेत खैगयो, फिरि उई तलौ का नजोक एक बढ़ी बैटा (14) का तलौ जैबैर शिण पड़ि गयो (15) । बेतुकी में (16) उई तलौ का नजोका का बण्डाका मिरग आपणी बाण (17) के तलौ में पाणि पिण से आया देखन त तलौ

1 Hero. 2 Another. 3 Distant. 4 Muscular strength. 5 How much. 6 Provision for a journey. 7 For. 8 For. 9 Noon. 10 Until. 11 Walked. 12 To. 13 Threw. Flang. 14 Tree. 15 Slept. 16 In the mean time. 17 Wont. Habit.

(7)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

सुकि गछ। तब हैहरि डोर पाणि ढुनण हणि नसिगया (18)। ये माथ (19) एक बण छाति लै (20) पाणि पिण सौ (21) उई तलौ में आयो, आपणो सून (22) पाणि पिण हुणि तलौन हालो (23), पाणि नि पायो त रीसा का मारिया (24) बड़ो चिलाट करो, जैके उई पैक कि नीन टुटि गई।

पैक कणि बड़ि रोस आई उईले हाति को सून पकड़ि बेर पक्कों का रैनेर पैका का पटांगण (25) में खितिदियो। उई पटांगण में पक्कों का पैक कि चेलि उई बखत धान कुठण लागिरहि, हातिकणि अनैखो किडो देखिवेर डरा का मारिया आपणि इजा (26) थे (27) भितर भाजि गई। तब उइ कि म्होतारि (28) भैर (29) थे। हाति कणि अनैखो किडो समजिवेर आपणि दगडियन (30) कणि देखैण सु' आपणि खखिद (31) में धरि लियो। पक्का उइ दिने पूरब को पैक लै १२ बर्ष के बाटो घड़िन में हिटिवेर (32) पक्कों का पैका का घर मुजो (33), उइकि चेलि थे' पैक को पतो मुक्को। चेलिले कयो, "म्यरा बौच्यु लाकड़ा काटणहुणि धुरा (34) जैरई, १२ बर्ष हैगई"। पूर्वा का पैक ले धुरा को बाटो बतैमागो, चेलिले बतै दियो। लब उ पैक धुरा हुणि जांण लागिरहियो बाटा में होनकि भेट हैगई। पक्कों को पैक सारा बणा का रुख्न (35) कणि, जो बाड़ा बाड़ा क्षिया, जाडैवटि (36) उपाड़िवेर उनरो बड़ो भारि पढ़ाड़जसो बाजो आपणा खुरारा (37) में धरिवेर आपणा घरहुणि ख्यूण लागि है। क्षियो। पूरब को पैक उइ का पक्किन बटि गयो, उइ को बाजो पक्किन बटि खेचि बेर रोकि दियो। तब पक्कोंका पैक ले बड़ो जोर लगायो, आपणो बाजो अधिन लगायो, पक्किन देखिवेर कयो, "अरे पूरबाका पैक! मैते तेरो नौ (38) पैखीबटि सुणि राखक्कियो, लै दगड़ि (39) भेट करनकि बड़ि

18 Went away. 19 After this. 20 Too. 21 For. 22 Trunk. 23 Plunged.
24 Having been overcome. 25 Court-yard. 26 Mother. 27 To. From. 28 Mother.
29 Ont. 30 Companions. 31 Pocket. 32 Having walked. 33 Arrived at.
34 High Mountain. 35 Trees. 36 From. 37 Head. 38 Name. 39 With.

(8)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

इस्का क्षि, सो आज मेट है गड़िया, बड़ि खुमि भैक। आव तुम हम लड़ै करिवेर देखू हम होनमें को बड़ो क्षि ॥ पूरबाका पैकले कयो, “जा बण में हमरी हार जोत कणि को जाणलो, गौ (40) में जैवेर लड़ुला।”

तब होये गौहणि बाटालागा। बाटामें उननकणि एक बुढ़िया मिलि, हीनले बुढ़िया थैं कयो तुम हमरि लडाइ देखि दिय, बुढ़ियाले कयो, “मेरा नाति गौह भैसन चरण हुणि बण जैरक, उइकणि दुआ (41) दिय जांछु, फिर तुमरि अंवाल भिड़ि (42) देखुलो।” यतुक (43) कैवेर बुढ़ियाले होये पैक और लाकड़ को बैजो। आपणा कानामें धरिवेर आपणा नाति थे गई, उइकणि दुआ दिया।

जब यों हो पैक वां (44) लड़न सिं तयार भया, तब बुढ़िया का नातिले बुढ़िया, और गौह भैसा, लाकड़ को बौजो सुधा (45) होये पैक, आपणि गाति (46) में धरिलिया। आपणा घरहुणि बाटालागा। थेतुकी में आंधि लागि, उड़े आंधि में उड़िवेर एक एसि ठौर युजो कि जां हो स्यैणि (47) धान कुटण लागिरैक्हिन, और एक स्यैणिका आंखा भितर पैठिगयो (48)। उइ स्यैणिले द्वाहरिथे कयो, “स्यारा आंखा में भाड़ (49) पैठि गङ्ग, गाड़ि दे (50)। दोसरिले कयो, “जो उ भाड़ मैकणि दोदेलीत गाड़ि थूँला।” तब पैलि स्यैणिले कयो, “आङु (51) लो ज्ञोलिये।” दोसरि स्यैणि ले भाड़-बुढ़िया, और उइको नाति, गौह भैसा, होये पैक, लाकड़ का बूजासमेत-आंखा है निकालिवेर आपणि खल्दि में धरिलिया। फिर राता का बखत आपणि खल्दि में है गाड़िवेर आपणा खवेन (52) कणि देखाया। उइलेकयो यों सब कोड़ा हमरा बिरालु (53) कणि दीदे, उ सब खैलेलो। इस बातन देखि क्षणिवेर होये पैक बुढ़िया और उइको नाति भैत डरा, घबरैवेर कामणपैठा। तब सबनले आपूँ आपूँ कणि ये संसार कि सब बस्तुनमें है सबन है नानी (54) जाखिवेर अकृतै पकृतै हात जाड़ि बिन्ति करि

40 Village. 41 Bread. 42 Duel. 43 So much. 44 There. 45 Including.

46 Lap of a sheet. 47 Women. 48 Penetrated. 49 A bit of grass. 50 Pull it away.

51 Yes, very well. 52 Husband. 53. Cat. 54 Least creature.

(9)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

उह स्वैरिं और उँका खेन थे क्षितिवेर (55) आपण घरहणि गया।
आपणा घरनमें जैवेर याक याक ले यो सारि बात आपणा घरकारन (56)
थे और पड़ासिन और आपणा इष्ट मिचन थे कैन (57)।

सबनले आपूँ कणि नानो समझिवेर परमेश्वर कणि धन्यवाद दीवेर
कद्या, “हे परमेश्वर! हम तेरि सृष्टिमें सबनहै नाना कूँ”। ये संसारमें
के बात को घमखड़ की मतुष्य कणि करणो निर्चन (58)। येक है एक
दुली एक है एक नानो कूँ। परमेश्वरकि सृष्टि में हम सब किडुना का
बराबर कूँ।

55 Having obtained their release. 56 Kiasmen. 57 Said. 58 Ought not to.

**Transliteration of the Almora (Kumaun)
dialect.**

Púraba Pachhon ká paikana ki bheṭa.

Kai samaya me dwi námi paika, eka Púraba dishà kà
kuṇa me doharo Pachhon kà kuṇá me, raunçchhiyá, yáka
ko náma suni bera doharo rísa me bhariyo raunçchhiyo,
aura ekà kà ghara baṭi dohára ko ghara bára barasa ko
baṭo ṭarha chhiyo. Eka dina Púrabà ká Paika le ápanā
maná me thári ki Pachhon ká Paika ko taráṇa katuka chha
parakhaṇo chainchha, ápanā ghara baṭi sámala ká lijiyá
sátu ko thailo, jo báṭá huṇi chainchhiyo, libera báṭá lágo.
Dophari jáleka hiṭo, taba báṭá me uſi kaṇi eka barho
lámo chákalo gairo talau milo, uile ápanā khániya sátu
talau me khiti diyá. Jaba sátu bhiji gayà saba sátu pánī
sameta khai gayo. Phiri uſi talau kà najika eka barho
boṭá ká talí jaibera shiṇa parhigayo. Yetuka me ui talau
kà najiká kà baná kà miraga ápaní báṇa le talau me pánī
piṇa son áyá, dekhana ta talau suki gachha; taba dohari
ṭhaura pánī dhuṇaṇa huṇi nasi gayá. Ye mátha eka baná
háthi lai pánī piṇa son ui talau me áyo, ápano súna pánī
piṇa huṇi talauna hálo, pánī nipáyo ta rísa ká máriyá barho

CSL

(10)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

chillāṭa karo, jaile uí Paika ki nína ṭuṭi gai.

Paika kaní barhi rísa ái, úle háthi ko súna pakarhi bera pachhoñ ká raunera paiká ká paṭāṅgaṇa me khiti diyo. Uí paṭāṅgaṇa me pachhoñ ká paika ki cheli uí bakhata dhána kuṭaṇa lági rechhi, háti kaní anaukho kirho dekhi bera ḍará ká máriyá ápaní ijá then bhitará bháji gai, taba uiki mhautári bhaira ái, háti kaní anaukho kirho samaji bera ápaní dagarhiyana kaní dekhauṇá sun ápaní khaldi me dhariliyo. Pachhá uí dinai Púrabá ko Paika lai bára barsa ko báṭo gharhina me hiṭibera Pachhoñ ká Paiká ká ghara pujo, uiki cheli then paika ko pato puchho, cheli le kayo, "myárá baujyu lákárhá káṭaṇa huni dhurá jai raín, bára barsa hai gain." Purabá ká paika le dhurá ko báṭo bataimango, cheli le batai diyo. jaba u paika dhurá huni jáṇa lági rachhiyo báṭá me dwína ki bheṭa haigai. Pachhoñ ko paika sárá baṇá ká rúkhana kaní, jo bárhá bárhá chhiyá, jáṛhai baṭi upáṛhi bera unaro barho bhári pahárhá jaso bojo ápaná khwárá me dharibera ápaná ghara huni lyúṇa lági rachhiyo. Purabá ko paika uiká pachhina baṭi gayo, uiko bojo pachhina baṭi khainchibera roki diyo. Taba Pachhoñ ká paika le barho jora lagáyo, ápano bojo aghina lagáyo. Pachhina dekhibera kayo, "are purabá ká paika! maile tero nau paili baṭi suni rákhachhiyo, twe dagarhi bheṭa karaṇaki barhi ichhá chhi, so ája bheṭa hai parhichha, barhi khushi bhaichha. Ába tuma hama larhái karibera dekhún, hama dwína me ko barho chha." Púrabá ká paika le kayo, "yán baṇa me hama logana kí hárá jítá kaní ko jáṇalo, gaun me jaibera larhunlá."

Taba dwíyai gaun huni báṭá lágá. Báṭá me unana kaní eka burhiyá mili, dwína le burhiyá then kayo tuma hamari larhái dekhi diyau, burhiyá le kayo, "mero náti gorú bhaīṣsana charoṇa huni baṇa jairachha, uí kaní rwáṭá

(11)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

dina jánchhu, phiri tumari aṇwálabhirhi dekhunlo." Yatuka kaibera burhiyá le dwiyai paika aura lákarhá ko bojo ápaná káná me dhará, ápaná náti then gai, ui kaní rwátá diyá.

Jaba yon dwí paika wán larhaṇa son tanyára bhayá, taba burhiyá ká náti le burhiyá aura gorú bhaiṣsá, lákarha ko bojo sudhá dwiyai paika, ápani gánti me dhari liyá, ápaná ghara huṇi báṭálágo. Yetukai me ándhi lágs, ui ándhi me urhibera eka yesi thaura pujo ki jáñ dwí syaini dhána kuṭaṇa lági raichhina, aura eka syaini ká áṅkhá bhitarā pait̄higayo. Uí syaini le dohari then kayo, "myárá áṅkhá me jhárha pait̄hi gachha, gárhi de," dosari le kayo, "jo u jhárha maikaní dídelí ta gárhi dyūnlo." Taba paili syaini le kayo, "áṅchu tuí liliye." Dosari syaini le jhärha, (burhiyá, aura ui ko náti, goru bhaiṣsa, dwiyai paika lákarhá ká bwajá sameta,) áṅkhá hai nikáli bera ápani khaldi me dhari liyá. Phiri rátá ká bakhata ápani khaldi me hai gárhi bera ápaná khwena kaní dikháyá, uile kayo yon saba kirhá hamára birálu kaní díde, u saba khailelo. Ina bátana dekhi suni bera dwiyai paika, burhiyá, aura ui ko náti, bhauta ḍará, ghabarhaibera kámaṇa pait̄hà. Taba sabana le ápún ápún kaní ye sansára ki saba bastuna me hai sabana hai náno jánibera achhatai pachhatai hárta jorhi binti kari, ui syaini aura ušká khwena then chhorhai bera ápaná ghara huṇi gayá. ápaná gharana me jaibera yáka yáka le yo sári báta ápaná gharakárana then aura parhosina aura ápaná ishṭa mitrana then kaina.

Sabana le ápún kaní náno samajhi bera Parameshwara kaní dhanyabáda díbera kayo, "He Parameshwara ! hama teri srishti me sabana hai náná chhun." Ye sansára me ke báta ko ghamanda kai manushya kaní karano nichaino. Eka hai eka barho eka hai eka náno chha. Parameshwara ki srishti me hama saba kirhaná ká barabarā chhun.

(12)

Champhawat (Kumaun) dialect.

पूर्व और पश्चिम का पायकों की मेट।

की वक्त में दो जन बड़ा बोर था, एक जन पूर्व का कुना में
 दुसरा पश्चिम का कुना में रैक्कौ। एक को मास सुनी वेर दुसरा मारो
 रोस को जलकौ, एक का घर है दुसरा का घर बार बर्ध का बाटा
 दुर कै। एक दिन पूर्व का पायक का मन में यो बिचार आयो कि
 पश्चिम वाला पायक का बल कि परिक्षा करनो चाय कैवेर, आपना घर
 है सामल पानि (1) बाड़ी (2) को थैलो (3), जो बाटा (4) में चायलो
 जै समझो, लिवेर बाट खायो, दुषहर तक फिटना रयो (5), बाट में
 उइ एक बड़ो लखो चैइ गैरो ताल मिखो, उलै आपनो खान्या
 बाड़ी को थैलो ताल में छि दियो (6)। जब बाड़ी भिजि गयो त
 तब उइ ले ताल का पानो समेत बाड़ो ख्यालियो (7)। उका नजिक
 एक बड़ो रुख (8) पड़खो (9) जावेर सेरयो। ए बोच उइ आस
 यास का बन का जानवर ठोक वक्त पर उइ ताल में पानि पिनखन (10)
 आथा, देख्या ताल सुकि रयो, पानो नाथन, तब एथ (11) उथ (12)
 के पानो देखन खन निसो गयो (13)। ए पछा एक बन को हाथो
 लगै (14) पानो पिन खन वा (15) आयो, आपनु सुड (16) पानि
 पिन खन छिखो (17), पानो ना पायो त रोस में आइ वेर बड़ो
 चिलाट, मचायो (18), उइ पायक कि नोद टुटो गै।

तब उइ पायक बड़ो रोस आइ, और उइ रोस ले हाथो की सुड
 पकड़ी वेर पश्चिमवाला पाईक का आंगन में (19) लफालो दियो (20)।
 उइ आंगन में पाइकौ (21) चेलो उइ बगत धान (22) वौखल (23)
 कुटन रैक्को (24), हातो अनौखिं किड़ी देखो वेर डर ले आपनी
 मतारी (25) थे भितरखन भाजो। तब उइ को मतारो भाइरबट आइ,

1 Provision for Journey. 2 Flour of parched grain. 3 Bag. 4 way. Sojourn.

5 Continued to walk. 6 Threw. 7 Devoured. 8 Tree. 9 Happened to be. 10 For.

11 Here. 12 there. 13 Went away. 14 Too. 15 There. 16 Trunk. 17 Plunged.

18 Shrieked. 19 Court-yard. 20 Flung. 21 Hero's. 22 Paddy-Rice. 23 Mortar.

24 Husking. 25 Mother.

(13)

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

खातो खन अनैखा किडो समझी बेर आपनी संगनो (26) हेखीन खन खलती (27) मै राखो लियो। येहै पछा उइ दिन पुर्ब की पायक लेग (28) बार बर्म को बाटी कयेक घड़ो मैं हीटीबेर पछिम का पाइक का घर गयो, उइ को चिलो थैं पायक कांछ को पुछियो, चिली ले कयो, “मेरो बाज्यु बार बरस भया लाकड़ा लांन खन जाई रैक वांजा,” धुरो (29) बताई दियो। तब पुर्ब को पायक धरा खन जानोइ रयो, पछिम को पायक बन का ठूला (30) कख कन उपाड़ी बेर ठुली बोजा पर्वत जसो सुड (31) मैं राखो अपना घर खन आयो, बाटा मैं भेट हैगे। तब पुरब का पायक ले पछा बट (32) को बोजा पछिल (33) कै (34) खैचि लियो, तब पछिम का पायक ले जोर बड़ती (35) कै लगायो, बोजा खैची बेर अधिल (36) बट आयो, पछा देखि बेर कयो, “हवा (37) पाधक! तेरो नाम पैलो बट सुनि राखि छियो, तेरा संग भेट करना को बड़ि इच्छा छो। आज भेट भई, बड़ि खुशी भई। अब तुमै मैरै लड़ाई करनू, हम दुवे जन (38) मैं को बड़ो क्।” पुर्बा पायक ले जुबाब दियो, “जात बन क्, हमरो छार जीत का देखलो, बस्तो मैं हिट, वां लड़ना”।

तब दुवे जन बस्तो खन आया, उनन कन एक बुढ़िया मिलो, उनौं ले बुढ़िया थैं कयो कि तुम हमरी लड़ै देखिबेर परिश्चाकरि दिय, बुढ़िया ले कयो, “मेरो नातो गाई भैस चरीनाखन बन मैं जाई रैक, उइ रोटा। दिन खन जांछु, पछा तुम दुवे जन को लड़ाई देखनो”。 येसो कै बुढ़िया ले दुवे पायको, लाकड़ा का बोजा समेत अपना कांधा मैं राखि लिया; अपना नातो का पास पुजी उई रोटा दिया।

जब उन दुवे पायक वां लडन खन तयार भया त बुढ़िया का नातो ले बुढ़िया और गाई भैसा दुवे पायक लाकड़ा का बोज समेत

CSL

(14)

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

अपना गादी (39) में राखि लियो, अपना घर खन आया। ये बोच बड़ी जार की आधो आई, बुद्धिया को नातो उई आधि ले उड़ि बेर एक ऐसो ठौर (40) पड़ो (41) कि जां दुई सेसनो (42) धान कुटन लागि रैखोन, और एक सेसनो का आंखा भितर झाड़ (43) को न्यातो [44] पेटि गयो [45]। उइ सेसनो ले दुसरो थे कयो, “मेरा आंखा झाड़ गैछ, गाहि दे,” दोसरी सेसनो ले कयो, “उई घास का तिनका [46] मैं दिछ्ति त मैं निकालि दोडनो”। जब पैलो सेसनो ले यो बात मानि लो, दोसरी सेसनो ले बुद्धिया, और नातो, और गाई भैस, लाकड़ा को बोटा [47] समेत [48], पायको निकाली बेर अपनो खलतो में खिति लिया [49]। पछिल बट [50] रात खन अपनी खलतो है बेर निकाली अपना खसम देखाया, उइ ले [51] कयो कि इन [52] सब कोड़ा कन हमरा बिराला [53] कन ही दे, उ [54] सब खा देलो [55]। यो [56] बात सुनि बेर दुवे [57] पायका, और बुद्धिया, उई को [58] नातो बहुत डरिया, डरि बेर कांपन लागिया, तब सबन ले आयो कन संसार को सब चीजों है नाना [59] जानि पछत्या बेर हाथ जोड़िया बिनतो करो उई सेसनो का खसम है कुटि बेर अपना घर को बाटा लियो [60]। अपना घर पुजि बेर [61] एक एक ले सब हाल कया। अपना घर वालान व पड़ोसो और मित्रन कन सुनायो।

सबन ले अपना कन कोटा जानी बेर परमेश्वर की बिनतो करो, “हे परमेश्वर! हम तेरो सिटो में सब है नाना छैं।” ये संसार में के बात को अभिमान हनगर्ब [62] मनुख्य मन [63] ले न्या (64) करनो, एक है एक बड़ी एक है एक छोटी छ, परमेश्वर की सिटो में हम किड़ा जसां छैं।

39 Lap or fold of a sheet. 40 Spot. 41 Fell. 42 Women. 43 Grass. 44 Like. 45 Entered. 46 a bit of grass. 47 Load. 48 Including. 49 Put in. 50 Afterwards. 51 He. 52 These. 53 Cat. 54 He. It. 55 Will eat up. 56 This. 57 Both. 58 Her. His. 59 Small. Least. 60 Went to. 61 Having arrived. at. 62 Pride. 63 Mankind. 64 Not.

(15)

Transliteration of the Champhawat (Kumaun) dialect.

Púrba aura Pachhíma ká Páyakon kí bheṭa.

Kai wakta me do jana barhá bíra chhyá, eka jana púrba ká kúná me dusaro pachhíma ká kuná me rauṇchhau, eka ko náma suní bera dusaro mári rísa ko jalachhau, eka ká ghara hai dusará ká ghara bára barsha ká bátá dura chhau. Eka dina púrba ká páyaka ká mana me yo bichára áyo ki pachhima wálá páyaka ká bala ki parikshá karaní cháya kaibera, ápaná ghara hai sámala pání bárhí ko thailo, jo bátá me cháyalau kai samajhí, libera bátá lágyo, dupahara taka hitano rayo, báta me ui eka barho lambo chaurha gairo tálá milyo, u lai ápano khányá barhí ko thailo tálá me khi diyo. Jaba bárhí bhijigayo ta taba nile tálá ko pání sameta bárhí khyaliyo. U'ká najíka eka barho rúkha parhachihyo jábera serayo. Ye bícha ui ása pásá ká bana ká jánabara thíka wakta para ui tálá me pání pina khana áyá, dekha chhya tálá suki rayo, pání náthana, taba yetha utba ke pání dekhana khana nisigayá. Ye pachhá eka bana ko háthí lagai pání pina khan wán áyo, ápanu surha pání pina khana khityo, pání ná páyo ta rísa men aibera barho chiláṭa macháyo, ui páyaka ki nída tuṭi gai.

Taba ui páyaka barhí rísa ái, aura ui rísa le háthí ko surha pakarhí bera pachhíma wálá páyaka ká ángana men laphálí diyo. Ui ángana men páikai chelí ui bagata dhána wokhala kutana raichlí, hárí anokho kirho dekhí bera dàra le ápaní matári thaín bhitará khana bhájí. taba ui kí matári bháira baṭa ái, hárí khana anokho kirho samají bera ápaní sanganí dekhona khana khalatí maiñ rákhí liyo. Ye hai pachhá ui dina purba ko páyaka lega bára barsa ko báṭo kayeka gharhí maiñ hiṭí bera pachhima ká páika ká ghara gayo, uikí chelí thaín páyaka kánchha kai puchhiyo, cheli le kayo, "mero bájyu bára barasa bhayá lákarhá lona khana jái rauchha, wán já," dhuro batáídio. Taba purba ko páyaka dhurá khana jánoi rayo, pachhima ko páyaka bana ká thúlá rúkha kana upárhí bera thílu bojo parbata

(16)

Champhawat (Kumaun) dialect continued

jaso muda meṇ rakhí apaná ghara khana áyo, báṭa men bheṭa hai gai. Taba puraba ká páyaka le pachhá baṭa ko bojo pachhila kai khaichi liyo, taba pachhima ká páyaka le jora barhatí kai lagáyo, bojo khainchi bera aghila baṭa áyo, pachhá dekhi bera kayo, "halá páyaka! tero náma pailí baṭa suni rakhni chhiyo, terá saṅga bheṭa karaná kí barhi ichhyá chhí. Aja bheṭa bhai, barhi khushí bhai. Aba tumai maiſ larhái karanúñ, hama duwe jana men ko barho chha." Púrbá páyaka le jubába diyo, "yánta bana chha, hamarí hárā jítā ko dekhalo, bastí meṇ hiṭa wán larhaná."

Taba duwe jana bastí khana áyá, unana kana eka budhhiyá milí, unau le budhhiyá then kayo ki tuma hamari larhai dekhi bera parichhyá kari diyo, budhhiyá le kayo, "mero nátí gáí bhaisa charoná khana bana men jái rauchha, ui roṭá dina khana jáñchhu, pachhá tuma duwe jana kí larhái dekhano." Yeso kai budhhiyá le duwe páyako, lákharhá ká bojá sameta apaná káñdhá meṇ rakhni liyá; apaná nátí ká pásá puji ui roṭá diyá.

Jaba una duwe páyaka wán larhana khana tayára bhaya ta budhhiyá ká nátí le budhhiyá aura gáí bhaiñsá duwe páyaka lákharhá ká bojá sameta apaná gádi men rakhni liyá, apaná ghara khana áyá. Ye bícha barhí jora kí ádhí ái, budhhiyá ko nátí ui ádhí le urhi bera eka aisi thaura parhyo ki jáñ duñ sesaní dhàna kuṭana lági rai chhína, aura eka sesaní ká áñkhá bhitara jhárha kí nyáti paīthi gayo. Ui sesaní le dusari thain̄ kayo, "mera áñkhá jhárha gauchha, garhide," dosarí sesaní le kayo, "ui jhárha ká tinaká maiñ dichhi ta maiñ nikálí díuno." Jaba pañlí sesaní le yo báta māni lí, dosarí le budhhiyá, aura nátí, aura gáí bhisa, lákharhá ko bíto semeta, páyako nikálí bera apaní khalatí meṇ khiti liyá. Pachhila baṭa rata khana apaní khalatí haibera nikálí apaná khasama dekháya, uile kayo ki ina saba kírhá kana hamarà birálà kana díde, u saba khyádelo. Yo báta sunibera duwe páyaka, aura

CSL

(17)

Champhawat (Kumaun) dialect, continued.

budhiyā, uíko nátí bahuta ḍariyā, ḍaribera kānpana lagiyā, taba sabana le ápo kana sañsára kí saba chíjoñ hai náná jáni pachhatyá bera hátha jorhiyá binatí karí uí sesaní ká khasama hwai chhuṭi bera apaná ghara ko báto liyo. Apaná ghara pruji bera eka eka le saba hálá kayá. Apaná ghara wálána wa parhosí aura mitrana kana sunáyo.

Sabanale apaná kana chhoṭo jáni bera Parmeshwara kí binatí karí, "He Parmeshwara! hama terí sistí men saba hai náná chhaun". Ye sapsára meñ ke báta ko abhímána hanagarba manukhya matra le nyá karano, eka hai eka barho eka hai eka chhoṭo chha, Parmeshwara kí sistí men hama kirhá jasáñ chhaun.

Shor (Kumaun) dialect.

परगना शोर की बाली ।

पूर्व पश्चिम का पैकां की भेट ।

जी बखत में हो बड़ा जोधा था, एक पूर्व का कोन में दूसरी पश्चिम का कोन में रैंझो, एक को नाम सुनिवेर दुसरो ललझो, एक को घर दुमरा का घर बटि १२ बर्स को बाटो थो। एक दिन पूर्व का पैक का मन में यो बात आ कि पश्चिम का पैका का जीर को अंताज करनु चैक्क। अपना घर है सातु सामल को थेलो (1) बट्टे (2) वेर लिखो, दोफौरि (3) जानिंग (4) हिटने रेगा (5), बाटा में बोस (6) एक बड़ो लामी चैडो गैरो ताल मिल्लो, बोले अपनो छाल्या सातु ताल उनो (7) हाल दियो। जब सातु भिजियो उ सब सातुस (8)

1 Bag of Provision for a journey. 2 Having prepared. 3 Noon. 4 Until.
5 Continued to walk. 6 To him. 7 In, or down. 8 Flour of parched grain.

(18)

Almora (Kumaun) dialect, continued.

पानि समेत खेय्यो । बोका नजिग एक ठुला खखा का तस्लिपनि (9) जैवेर पड़ियो । वी बिच में वि नजिग का बन मिर्ग अपना बखत वी ताल में पानी खाना खों (10) आया, दिखनान त ताल सुकीन को, तब और तर्फ खिन (11) पानि खेजन खों थ्या । ये पछिल एक बन हाति पानी खाना खों वि ताल में आयो, अपनेा सूण पानि खानाखों तालौनी (12) हाल्यो, पानि निपायो त रीस में औवेर एक ठुक्री चिंगाड मारि, जैले वी पैक कि नीन टुटि ।

पैकम नीन टीडीना को बड़ी रिस उठि, और वो रीस में हाथि को सूण (13) पकड़ि बेर पश्चिम का पैक का खला (14) में खिति दियो । वी खला में पैक कि चेलि वो बखत साठि (15) कुटन पैरेक्हि, हाथिय अनकस्सोई ढब (16) को किडो समजि बेर डरि गै, भाज़ि बेर अपनि मतारि (17) थैं भितर गै, तब वीकि मतारि भैर थै । हाथिय एक नया तरो को किडो समजि बेर अपनि संगोन देखैंग खों अपनि खलदि पूनि (18) हाल दियो । येका पक्कल (19) वी दिन पूर्व को पैक लगै (20) बार बस को बाटो घडीन में हिटिबेर पश्चिम का पैक का घर पुज्यो, वीकि चेलि थैं पैक को पतो पुक्कन ० स्थो (21), वीकि चेलि ले क्वो, “म्यारा बाबा बार बरस भ्या (22) लाकड़ा काटना खों बन जे रथान, वैं जा,” बन को पतो बतै दियो । जब पूर्व को जोधा धुरा खों जान परेयाखो, पश्चिम को जोधा लगै सारै बन को ठुला ठुल (23) क्षखून का जाड़ा समेत उपाड़ि व्यरि उनरे बड़ो बोजो पर्वत जसो अपना खेरा (24) में रास्खिबेर अपना घर खों खौन पैरेगाखो, बाटा में भेट होगै । तब पूर्व को जोधा वीका पक्किल ख्यो बोको बोजो पिक्कल खों खेचिबेर यामि दियो, तब पश्चिम का जोधा ले झिक (25) जोर लगायो, अपनु बोजो खेमैबेर (26) अचिल खों लियो (27), पर्क्कल खों देखि कुन पस्यो, “अरे

9 Under. 10 For. 11 To. 12 In the lake. 13 Trunk. 14 Court-yard. 15 Paddy.
16 Strange. 17 Mother. 18 In. 19 After this. 20 Too. 21 Enquired. 22 Ago.
23 Huge. 24 Head. 25 Greater. 26 Having extracted. 27 Pushed on.

(19)

Champhawat (Kumaun) dialect continued

पूर्ब का जोधा। मैले तंरें नौं अधिले बटि सुन राखि थों, त्वे दंगड़ि
मेट हङ्गा कि बड़ि नौल (28) छि। आज तैं (29) मिलियो कै,
भैं त खुशि भै। अब तैं मै लड़ै करि बेर देखनु, हम होन मैं को ठुलो
क्। पूर्ब का पैक ले क्यो, “याँ बन क्ष, तेरि नेरि हार जीत यां को
देखलो, बस्ति मैं हिट, वां लड़ा”।

दुवै बस्ति खों जाना पैरछा (30), त वां एक बुढ़िया मिलो,
होनीन ले बुढ़िया थैं क्यो इम लडनु तुम दंखि दिय। बुढ़िया ले
क्यो, “मेरो नाति गोरु भैस चरोन खों बन जैरेगा, मै बोस रोटा
दी औंकु, तब तुमरि लडै देखुलो”। यतुक कैबेर बुढ़िया ले दुवै
पैकान, लाकड़ा को बोजा अपना काना मैं राखि लियो; और अपना
नाति थैं जैबेर बोस रोटा दियो।

जब उ दुवै जोधा लडना खों बटोणा [31] बुडि का नाति ले
बुड़िया, अपना गोरु भैसा, दुवै जोधा, लाकड़ा को बोजा, अपना
गाहा [32] मैं हालि जियो, और अपना घर खों लायो। वो बखत
बड़ो अढ़इया (33) आयो, बुड़िया का नाति वो ढाणा (34) मैं उड़ि
बेर वां पुल्यो जां हो स्यैनीय (35) साटि कुटन पैरेक्होन, एक स्यैनि
का आंखा पस्यो [36]। वो स्यैनि ले दुसरि स्यैनि थैं क्यो [37],
“मेरा आंखा भाड पसि थ्योक, तै स्यरा आंख को भाड निकालि है”।
वोले क्यो, “जब तै तै धाम का टुकडास मैं दिखै त गाड़ि दिकु”। वो
स्यैनि ले आँखों क्यो, तब दुसरि स्यैनि ले आंखा को भाड (बुड़िया
का नाति, और बुड़िया, और गोरु भैसा, लाकड़ा को बोजा, और ही
जोधा) गाड़ि बेर अपना खलदि [38] मैं राखि लिया। ये पक्किल
राति मैं अर्पन खलदि पूनि [39] है गाड़ि बेर अपना मुख्यारूप [40]
देखायो, वीले क्यो (41) कि इन कोडान्‌स हमरो विराक्तुम (42)

28 Longing. 29 Thou. 30 Were going. 31 Prepared. 32 Lap or fold of a sheet.

33 Tempest. 34 Tempest. 35 Women. 36 Entered, or penetrated. 37 Said. 38 Pocket.

39 Out of. 40 To her husband. 41 Said. 42 To cat.

(20)

Champhawat (Kumaun) dialect continued.

दीदे, उ इनून खाली। इन कोडान्स (43) सुनि वेर दुवै पैक,
बुड़िया, और बुड़िया को नानि डर ले कामन पस्था (44), तब सब
से अफ अफस (45) दुनिया में सब है नानो (46) समजिवेर पसतान
पस्था (47), हाथ जाड़ि वेर बिनति करि, वो स्यैनि बोका मुख्तार है
कुटि वेर अपना घर खो गाटा (48) लाख्या। अपना घर पुजि वेर (49)
इन सब कोडा अपना घर बालान (50) थैं (51) अपना पञ्चासिन थैं
अपना इष्ट मिचन (52) हैं काठा [53]।

सब अफ अफस नानो समजि वेर परमेसुर को जै जै कार [54]
करन पस्था, और कूना पस्था [55], “हे ईसर [56]! इम तेरि स्थिमे
सब है नाना कौं”। वे समार में आदमिनस [57] की बात को घमंड
नै चैतु [58]। यक है [49] यक [60] ठुने। [61] यक है यक नानु
छ, परमेसुर का देखना में हम सब कोडा जसा कौं।

43 Events. 44 Began to tremble. 45 Themselves. 46 Least. 47 Began to repent.
48 Road, Path. 49 Having reached. 50 Kinsmen. 51 To. 52 Relations. 53 Said,
informed. 54 thanks-giving. 55 Began to say, or began to pray. 56 God,
57 to men. 58 Ought not. 59 Than, from. 60 Another. 61 Greater.

Transliteration of the Shor (Kumaun) dialect.

Púrba Paschima ká Paikaun Kí bhetā.

Kai bakhata meñ dwí barhá Jodhá chhyá, eka Púrba
ká kona men dúsaro Paschima ká koná men rauchhyo, eka
ko náma suni bera dusaro jalachhyo, eka ko ghara dusará
ká ghara baṭi bára barsa ko báṭo chhyo. Eka dina púrba
ká paika ká maná men yo báta aí ki paschima ká paiká ká
jora ko antája karanu chainchha. Apaná ghara hai sátu
sámala ko thailo baṭyai bera ligyo, dophauri jáninga hiṭane
ryo, báṭá men wísa eka barho lámo chaurho gairo tálá
milyo, wí le apano khánýá sátu tálá uní há'adiyo. Jaba
sátu bhijigyo u saba sátsa páni sameta khaigyo. Wí ká

Shor (Kumaun) dialect, continued.

najiga eka ʈhulá rukhá ká tali pani jaibera parhigyo. Wí bicha men wi najiga ká bana mirga apaná bakhata wí tálá men pání kháná khín áyá, dekhanána ta tálá sukína ko, taba aura tarpha khina páni khojana khín gyá. Ye pachhila eka bana háti páni kháná khín wi tálá men áyo, apano súna páni khárá khín tálauñí hályo, páni nipáyo ta rísa men aibera eka ʈhulí chingáda mári, jaile wí paika ki nína ʈuti.

Paikasa nína torhiná ko barhí rísa uṭhi, aura wí rísa men háthi ko súna pakarhi bera paschima ká paiká ká khalá men khiti diyo. Wí khalá men paika ki cheli wí bakhata sáti kuṭana pairaichhi, háthisa anakassoi ḍhaba ko kirho samajibera dari gai, bháji bera apani matári thaín bhitara gai, taba wíki matári bhaira ai. Háthisa eka nayo tarau ko kirho samaji bera apani sangína dekhauná khín apani khaladi púni háladiyo. Yeká pachhala wí dina púrba ko paika lagai bára barsa ko báṭo gharhinamen hitibera paschima ká paika ká ghara pujyo, wíki cheli thaín paika ko pato puchhana pasyo, wí ki cheli le kyo, “myárá bábá, bára barasa bhyá lákarhá kátaná khín bana jairayána, wain já,” bana ko pato batai diyo. Jaba púrba ko jodhá dhurá khín jána paryo chhyo, paschima ko jodhá lagai sárai bana ko ʈhulá ʈhula rukhúna ká járhá sameta upárhi byari unaro barho bojo parbata jaso apaná khorá men rákhi bera apaná ghara khín auna pairyo chhyo, báṭa men bheṭa hwe gai. Taba púrba ko jodhá wíká pachhila gyo wíko bojo pichhala khín khainchi bera thámi diyo, taba paschima ká jodhá le jhika jora lagáyo, apanu bojo khosai bera aghila khín ligyo, pachhila khín dekhi kuna pasyo, “are púrba ká jodhá! maile tero nauñ aghile baṭi suna rákhi chhyo, twe dagarhi bheṭa huṇá ki barhi nauña chhi. Aja taiñ miligyo chhai, bhauta khushi bhai. Aba taiñ mai larhai kari bera dekhanu, hama dwína meñ ko ʈhulo chha.” Púrba ká paika le kyo, “yán bana chha, teri meri hárá jítá yán ko dekhalo, basti mep hiṭa, wán larhalá”.

Shor (Kumaun) dialect continued.

Duwai basti khín jáná pairechhyá, ta wán eka burhiyá milí, dwínína le burhiyá thaín kyo hama larhanu tuma dekhidiya. Burhiyá le kyo, "mero náti gorú bhaisa charona khín bana jairyo chha, mai wísa roṭá dí aungchhu, taba tumari larhain dekhunlo." Yatuka kaibera burhiyá le duwai paikána, lákarhá ko bojo, apaná káná men rákhi liyo; aura apaná náti thaín jaibera wísa roṭo diyo.

Jaba u duwai jodhá larhaná khín baṭñá buḍi ká náti le burhiyá, apaná goru bhaisá, duwai jodhá, lákádá ko bojo, apaná gádá men háli liyo, aura apaná ghara khín lágyo. Wí bakhata barho aḍhaiyá áyo, budhiyá ko náti wí dháná men udíbera wán pujyo ján dwí syainíya sáṭi kuṭana pairechhína, eka syainí ká áṅkhá pasyo. Wí syainí le dusari syainí then kyo, "merá áṅkhá jhárha pasigyo chha, tai myará áṅkhá ko jhárha nikálidé." Wile kyo, "jaba tai tai ghásá ká tukarhása mai dichhyai ta gáṛhi dichhu". Wí syainí le áchho kyo, taba dusari syainí le áṅkhá ko jhárha (buḍiyá ko náti, aura burhiyá, aura goru bhaisá, lákarhá ko bojo, aura dwí jodhá) gáṛhibera apaná khaladi men rákhiliyá. Ye pachhila ráti men apani khaladi púni hai gáṛhi bera apaná músyárúsa dekháyo, wí le kyo ki ina kírhánsa hamaro birálusa díde, u inúna khálo. Ina kwírhánsa suni bera duwai paika, buḍiyá, aura burhiyá ko náti dara le kámana pasyá, taba saba le apha aphasa duniyá men saba hai náno samaji bera pasatána pasyá, hátha jorhi bera binati kari, wí syainí wíká musyáru hai chhuṭibera apaná ghara khín báṭá lágyá. Apaná ghara puji bera ina saba kwírhá apaná ghara wálána thaín, apaná parhosina thaín, apaná ishṭa mitarana thaín kyá.

Saba apha aphasa náno samaji bera paramesura ko jai jai kára karana pasyá, aura kúná pasyá, "He Isara! hama teri srishṭi men saba hai náná chhaun". Ye sansára men ádaminasa kai báta ko ghamanḍa nai chainu. Yaka hai yaka thulo yaka hai yaka nánu chha, Paramesura ká dekhaná men hama saba kírhá jasá chhaun.

CSL

(23)

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

पर्गना पालो पछां जों को बैलो ।

पूर्व और पश्चिम का पैकु कौ मेट ।

के (1) दिना में हो गाहिन (2) पैक छिया, येक पूर्व का कूणा
में रहंकियो, दूसर पश्चिम का कूणा में रहंकियो । येक सेकक न (3)
सुणो बेर जलकियो । येक धाल (4) दुहरक (5) धाल हैबेर (6)
12 वर्ष क बाट से कि । येक दिन पूर्व क पैक क मन से इंकार (7)
उठ थे (8) पश्चिम क पैक क जोर तोलुं (9) । आपण घर बटो
सामव (10) क बुज (11) बाढो बेर, जो वकणि (12) बट पन (13)
खाहणि (14) चैकिय, गय, खेपरि (15) तक हिटने रहय (16) बटम
वकणि बड़े लम्भ (17) चाकव (18) अर गैर ताल मिल, बेल (19) आपण
सामव क बुज वे तालम लफाइदिय (20) । जब वक (21) सामव भीजि
गय तब बेल वे तालक सुब्बै मातु पाणि पिदिय (22) । वे तालक नगीचै
येक बिट (23) सुण (24) श्रेगय । यतुकम (25) वक्के नगीचै बठि
जड़वक (26) जनावर (27) रोजै को चार (28) वे तालम पाणि
पिहणि (29) आया, ताल खालो यख (30), दुहरि जग पाणि
खेजहणि (31) गया । उन पर्किन वे तालम पाणि पीहणि येक
जड़इ (32) हाति आय, ठून (33) पाणि पीहणि तालम घाल (34),
पाणि निमिल, रिसै बेर जोरै चिडाट पाडो (35), जै चिडारै (36) ल
वे धेके कि नोन टूटि गे ।

वकणि नोन टुटिधिकि बड़ी रोम (37) उठि, वे रेस उठिया
मजि (38) हाति क सून पकडो बेर पश्चिम क पैक क खेइ (39)
भीतर लफाइ दिय । वे खेइ भितरे वे बखत वे पैक कि चैलो (40)

1 Certain. 2 Celebrated, famous. 3 Name. 4 Home. 5 Other's. 6 From.
7 Haughtiness, envy. 8 Let see. 9 To Weigh, to test. 10 Supply of necessary
provisions. 11 Load. 12 To him, for him. 13 On his way, on the road.
14 For food. 15 Noon. 16 Continued to walk. 17 Long. 18 Broad. 19 He.
20 Threw. 21 His. 22 Drank, Devoured. 23 Tree. 24 Under. 25 In the meantime.
26 Of the jungle. 27 Animals. 28 Wont, custom, habit, like. 29 To drink.
30 Saw. 31 To seek for, to search for. 32 Wild. 33 Trunk. 34 Plunged.
35 Shrieked. 36 Shriek. 37 Anger. 38 in. 39 Court-yard. 40 Daughter.

(24)

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

ऊखाव (41) कुट्टा (42) पैरक्षिय हार्ति कणि येक अपक्षणी (43) किड टेखि बेर डरक मारि (44) अपणि मा कणि (45) भोतरे भाजि गे। तब उनोकि (46) मा भ्यार (47) औ। हार्ति कणि येक तारक नये किड जाणि बेर अपण दगड़ (48) क सैणिये। (49) कणि दिखा हणि खलेतिम (50) धरि दिय। यतुक क पक्षिन (51) वे दिन पूर्वक पैक १२ बर्षक बाट के घड़ि (52) मे छिटिबेर पश्चिम पैकक घर हणि (53) गय, बेकि चैलो हाँति (54) पैकै कि खबर पुछि। चैलोल कय, “म्यर बाब १२ बर्ष बठि धुर लकणा हणि (55) जे रहछ, बोति (56) जावा”, धुर जाहणि (57) बाट बतै दिय। जब पूर्वक पैक धुर हणि गय पश्चिमक पैक लैक (58) सारे जडवक ठूल २ बोटो कणि जड़े बठि उपाहि बेर उनर (59) बड़े गुढव (60) बणै बेर है डुडर (61) जश (62) सुनध (63) म धरि बेर आपण घर हणि आं यरया, बटम भेट हैगो। तब पूर्वक पैक वे पक्षिन गय, गुढव कणि पक्षिना खैचि बेर धामि दिय; जब पश्चिमक पैकैल सकर (64) जोर लगाय, गुढव खैचि बेर आधिलां (65) गय, चौर पक्षिना टेखि बेर कय, “अरे पुर्वक पैका! मैल त्यर नै। पैलि बठि (66) सुणि राख क, तेदगडो (67) भेटकणि (68) कि बडो टकि (69) क। आज भेटो पाके, बडो खुशो हैक अब तु मै लणै करू (70) धै को सकुंक”। पूर्वक पैक लैयश कय, “ये बण मै इमरो हार जित कणि को देखल, गौ मै जौला वैकणि (71) लडूला”।

द्वौयै भणा (72) गौमजि गया, येक बुडि दगडि भेट है, द्वौयै भणै। ले दुडो हाँति कयकि तु इमरो लढ़ै देख दे, धै को जितुंक। बुडि यैलै कय, “म्यर नाति गोर भैश चराहणि बण जारोक, वैकणि (73)

41 Mortar. 42 Threshing. 43 Strange. 44 Out of fear, being frightened.

45 To mother. 46 Her. 47 Out. 48 Companions, comrades. 49 Women.

50 In pocket. 51 After this. 52 In a few hours. 53 To, for. 54 From. 55 For,

56 There. 57 To go to. 58 Also, too. 59 Their. 60 Load. 61 Mountain.

62 Like. 63 Head. 64 Greater, more. 65 On. 66 From. 67 With thee.

68 To meet. 69 Longing. 70 Fight. 71 There. 72 Persons. 73 To him.

(25)

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect.

रोट (74) “देहणि जानू, पक्षा तुम ही भणो कि लगे कणि देखुला”।
यतुक कबेर बुढ़िय ले होयै पैकों कणि लकणां कै बोभ सुदि (75)
अपण कानाम धरदि, [अपण नाति कणि जैवेर रोटदि]।

जब हो पैक वतणि (76) लगी हणि तथार हया तब बुढ़ियक नाति ले बुढ़ई गोरु भैशा ही पैक लकणां बोभ सुधि अपण गाति (77) भोतेर बाल लि [78], अपण ध्याल हणि गय। यतुक बड़ी भारी ढन्चाव [79] आ, बुढ़िया को नाति उढ़ैवेर येसो जग कणि गय कि नर्तणि ही ससणि उखेाव कुटण पैरछो, अर येक मैणिक आंख भितेर बुण जस पणणी गय [80]। वे शणि ले दुहरो शैणि हांती कय, “मेर आंख भितेर बुण पणणी गक्क, गाड़दे”। दुहरोल कय, “वे बुणक टुकड मैकणि देलित तब गाड़न्”। ऊ शैणि ले यो बात मानो, ऊनीले बुण कणि (बुढ़ई क नातो और बुढ़ई सूती [81] गौर भैमैं शुति लकणां बोज सुदी ही पैकों कणि) गाड़ो वेर खलेती में धरनो। फिर रात हणि ऊनील खलेती में गाड़ वेर अपण खच्च कणि दिखाय। वेले कय कि ईन सब किड़ों कणि इमर बिराव [82] कणि दिदियो, ऊ सबौं कणि खाइलि। ईन कीड़ों [83] कन देखि सुणि वेर हो पैक और बुढ़ई ऊनी क नातो भौत डरा गया, और डर वेर कपण पैरया। तब शबूल आपु कणि शंसार क सब चीजों हवेर कुट [84] समजो वेर पसताण [85] पैरया, और हात जोड़ो वेर बिन्ती करो वे सैणि और ऊनीक खच्च हांती कुट वेर अपण घर हणि गया। आपण ध्याला पुजो वेर यों सब झोड़ा [86] शबूल आपण। पड़ोश में आपणा मितुरों हातणि कय।

शबूल आपु कणि इउक [87] शमजि वेर भग्वान [88] क नौलीय य कय, “भग्वान! इम त्यारा शिष्टि म शवन है नान कै”। ये धर्ति मे कैले शेकी [89] नो करणि चैन। येक है येक बड़ येक है थेक कुट हुक्क, भग्वान कि शिष्टि म हम किड़ जाशा है”।

74 Bread, loaf. 75 Including. 76 There. 77 Lap or fold of a sheet. 78 Placed.

79 Tempest, high-wind. 80 Entered, penetrated. 81 Inclusive of. 82 Cat.

83 talk. 84 Least, smallest. 85 Began to repent 86 Events, incidents.

87 Least, contemptible. 88 God. 89 Pride.

11110

CSL

(26)

Transliteration of the dialect of Pargana Pali pachhaun.

Púrba aura Pashchima ká Paiku kí bheṭa.

Kwe dínà men dwí gáhina paika chhiyá, eka púrba ká kúná men rahanchhiyo, dúsara pashchima ká kúná men rahanchhiyo. Eka eka ka na suní bera jalachhiyo. Ekaka dhyála duharaka dhyála haibera bára barsa ka báta men chhi. Eka dina púrba ka paika ka mana men hankára uṭha dhen pashchima ká paikaka jora tolun. Ápana ghara baṭi sámawa ka bwaja bádi bera, jo wakaní baṭa pana khá haní chaichliya, gaya, dhopari taka hiṭane rahaya. Baṭama wa kaní barbe lamba chákawa ara gaira tála mila, wela ápana sámawa ka bwaja we tálama laphái diya. Jaba waka sámawa bhijigaya taba wela we tála ka sabbai sátu pani pidiya. We tála ka nagíchai eka boṭa muṇa shegaya. Yatukama wakai nagíchai baṭi janawa ka janawara rojai kí chára we tála ma pání pihaní àya, tála khálí dyakha, duhari jaga pání khoja haní gayá. Unu pachhina we tála ma pání pihaní eka janai háti àya, thúna pání pihaní tala ma ghála, pání nimila, risai bera joraila chingáṭa párhi, jai chingáraila we paikai ki nína tūṭi ge.

Wa kaní nína tūṭiye ki barhí rísa uṭhi, we rísa uṭhiyá maji háti ka súna pakarhí bera pashchima ka paika ka khói bhítare laphái diya. We khói bhítare we bakhata we paikai kí chailí úkhowa kuṭaṇa pairechhiya, háti kaní eka anakashe kirha dekhi bera ḍara ka mári apaní má kaní bhítare bhájige. Taba unski má bhyára ai háti kaní eka taura ka naye kirha jáni bera apana dagarha ka sainiyon kaní dikhà haní khaleti ma dhari diy. Yatuka ka pachhina we dina púrba ka paika bára barsa ka báta kwe gharhi men hiti bera pashchima paika ka ghara haní gaya, we ki chailí hanti paikai ki khabara puchhi. Chaili la kaya, "myara bába bára barsa baṭi dhura lakaṇḍ haní jairahachha,

Pali pachhaun (Kumaun) dialect continued.

woti jáwo," dhura jáhaṇi bāṭa batai diya. Jaba púrbā ka paika dhura hanī gaya pashchima ka paika laika sáre jangawa ka thálā thálā boṭon kanī jarhe baṭi upárhi bera unara barhai guḍhawa baṇaibera ḍhai ḍungara jasha munawa ma dharibera apaṇa ghara hanī áñmarayá, baṭa ma bheṭa haige. Taba púrbā ka paika we pachhina gaya, guḍhawa kanī pachhiná khaṇchi bera thámi diya; jaba pashchima ka paikai la sakara jora lagáya, guḍhawa khaṇchi bera ághilán gaya, aura pachhiná dekhi bera kaya, "are purba ka paiká! maiñla tyara naun paili baṭi suni rakha chha, te dagarhí bhenṭa kanē ki barhí taki chha. Aja bheṭi pachhe, barhí khushí haichha. Aba tu maiñ laṇai karún dhaiñ ko sakunçchha." Púrbā ka paika lai yasha kaya, "ye baṇa maiñ hamari hárā jita kanī ko dekhala, gaun main jaulá wain kanī larhúlā."

Dwíyai jhaṇá gaun maji gayá, eka burhi dagarhi bheṭa hai, dwfyai jhaṇoñ le burhí hánti kaya ki tu hamari laḍhai dekha de, dhai ko jitunçchha. Burhiyailai kaya, "myara náti gora bhaisa charánhaní baṇa járauchha, we kanī roṭa dehaní janú, pachhá tuma dwí jhaṇo ki laṇai kanī dekhulá." Yatuka kabera burhiya le dwíyai paikaun kanī lakanāñ kai bojha sudi apaṇa káná ma dhara di, apaṇa náti kanī jaibera roṭa di.

Jaba dwí paika wataní laṇe hanī tayyára hayá taba burhiya ka náti le buḍhai goru bbainsá dwí paika lakanāñ bojha sudhi apaṇa gáti bhftra ghálali, apaṇa dhyála hanī gaya. Yatukma barhí bhári ḍhaṇcháwa ai, burhiyá ko náti udhaibera esí jaga kanī gaya ki jataní dwí sasaní ukhowa kuṭanā paírachhí, ara eka saini ka áṅkha bhitera ghuṇa jasa paṇashí gaya. We shani le duharí shaini hánti kaya, "mera áṅkha bhitera ghuṇa paṇashí gachhia, gárha-de". Duharí la kaya, "we ghuṇa ka ṭukarha maiñ kanī

CSL

(28)

Pali Pachhaun (Kumaun) dialect continued.

deli ta taba garhanú." U' shaini le yo báta mání, tñi lai ghuna kañi (buñhaí ka nátí aura buñhaí sútí gaura bhaisauñ shuti lakanán boja sudí dwí paikaun kañi) gárhi bera khaletí men dhara lí. Phira rátá haní tñíla khaletí main gárha bera apaña khasma kañi dikháya. Wele kaya ki ína saba kirhon kañi hamara biráwa kañi didiyo, ú sabaun kañi khá deli. Ina kwírhon kana dekhi suní bera dwí paika aura buñhaí tñíka nátí bhauta darígayá, aura darabera kapaña pai rayá. Taba sabúla ápu kañi shansára ka saba chíjón habera chhwaṭa samají bera pasatána pí-rayá, aura háta jorhí bera bintí karí we saini aura uníka khasma hántí chhuṭi bera apaña ghara haní gayá. Apaña dhyálá pujíbera yon saba kwírhá shabúñla ápaná parhosha men apaná mituron hátaní kaya.

Shabúñla ápíkañi ha-u-ka shamaji bera Bhagwána ka nau líya ya kaya, "Bhagwána! hama tyárá shishtí ma shabana hai nána chhaun." Ye dharti men kaile sheki ní karani chaini. Eka hai eka barha eka hai eka chhwaṭa hunchha, Bhagwana ki shishtí ma hama kirha jáshá chhaun.

पर्गना जोहार (भोट) की बोली ।

पूर्व पश्चिमक भञ्जनक सेट ।

क्लै (1) दिनन मा, ही बाड़ा हामदार (2) भञ्जड़ (3) यिया (4), एक पूर्व का क्लाणा मा दुहरी पश्चिम का क्लाणा मा दैयो (5), एक कनौ (6) शुणि वेर दुहरी ललंयो (7)। हैर (8) एकक कुड़ो [9] बटि (10), दुहरा को कुड़ो बार वर्ष टार [11] थी। एक क्लाक [12] पूर्वक भञ्जड़ को मनमा यू उमाल (13) थै कि पश्चिम क भञ्जड़ थै कतिक

1 Certain. 2 Famous, renowned. 3 Heroes. 4 Were. 5 Lived. 6 Name.
7 Inflamed. 8 And. 9 Home, house. 10 From. 11 Distant. 12 Once. 13 Impellent.

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

जोड़ (14) क्ष अनताच कौं (15) धैत (16), आपण भअड़ बठि शातु
शामल का करवच (17), हैर जु जु तीर (18) बाटा चैन थो, लहोवेर
गै। इफरि (19) रहेक (20) हिटनैरे, बाटो मा वैहै एक बड़ी
खम्बो चाकझो गैड़ो (21) ताल मिलो, बील (22) आपन खाणा का
शातु ताल मा बालिदो (23)। जब शातु भिनिगे, बील पैपै (24)
शातु रे (25) पाणि खैलहो; हैर बीक काख (26) यै (27) दुखो
खखक तलि पठि (28) शोरे (29)। उदिक मा (30) बी (31) बन
पणक (32) जनैर (33) आपण घादडो (34) का बखत पाणि
पिणै कि औ, चैनन (35), त (36), ताल शुचि रैक्क। तब बों (37)
जनैर हैर (38) तरप पाणिक पुद्धाल (39) न्हैगै। फोर एक बन
इाति रहेक, पाणि पोरेकि बी ताल मा औ, आपण शून पाणि पिणेकि
तालमा बालि, जब पाणि नो पै त डीश (40) मा औवेर जोड़ ख
अलै (41), येल (42) वो भअड़ क नोन दुठि।

भअड़ यै नोन टैड़ि दो की बड़ो डोश औ, हैर वो डीश मा
इाति क शून शिमे वेर (43) पछिमक रैनेर भअड़ क खालो (44) मा
लफै (45) दो। वो खालो मा भअड़ क चेलि बी बखत शांटि कुटन
रहै थो, इाति यै हैको (46) ठब (47) क किड़ो ठारि वेर, डड़ (48)
ल (49) आपण आमा (50) छनर (51) भितर भाजि गै, तब बीक
आमा भैर पै, इाति यै नैलो (52) ठब क एक किड़ो ठारि वेर आपण
दगडियान यै देखोलाक लेहाल (53) बगलि (54) में राखि रहो।
इतिक मा [55] बी क्काकै [56] पूर्ब क भअड़ रहेक बार वर्ष क बाटो
चख घडि [57] मा हिटि वेर पछिमक भअड़क डैल [58] यै

14 Muscular strength. 15 To test. 16 Let see. 17 Load. 18 Things. 19 Noon
20 Until, too. 21 Deep. 22 He. 23 Threw. 24 All. 25 And. 26 Near. 27 To.
28 Under. 29 Slept. 30 In the meantime. 31 That. 32 Of the jungle.
33 Animals. 34 Wont, habit. 35 Seeing, finding. 36 On. 37 Same, they.
38 Other. 39 Search. 40 Anger. 41 Shrieked. 42 By this. 43 Having caught hold of.
44 Court-yard. 45 Flang, threw. 46 Strange, other. 47 A kind, a species.
48 Fear. 49 Of, from. 50 Mother. 51 To. 52 New, unknown, foreign. 53 For.
54 Pocket. 55 Just after this, in the meantime. 56 The very time. 57 A few moments.
58 Home.

(30)

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

पुनि, बोक चेति थै भशड़ को पत्तो पुहि, घोड़ि [59] ल की कि मेरा बाबु बार वर्ष भै [60] लाकाड़ा लझोनकि 61 खुरो जैरेक वै जाख्या [62]; हैर खुरो क बाटो भुज्यै [63] दी। तब पूर्बक भशड़ खुरो जानु लहैयो, पछिम क भशड़ लहेक घणै बनक ठुलो ठुलो रुखन जड़ै बटि उचिड़ि (64), उनरो अस्तौन (65) भाड़ि (66) खुरो ठवक (67) कपाल (68) मा राख्यि बेर, आपण घड़ (69) चैन लहैयो, बाटो मा भेट हैगै। तब पूर्बक भशड़ बीक पाक्हा पटि [70] गै, हैर भाड़ि वै पाक्हा पटि खैचि बेर गोठि [71] दी, तब पक्षिम क भशड़ ले आगा पटि बोशक (72) जाड़ (73) लगै, हैर भाड़ि निकालि बेर आगा नहैगै, फिर पक्हा पटि खैबेर (74) कि (75) कि, चै (76), पूर्बक भशड़! भैल तेरी नौ पैलो पटि शनि राख्यि थो, तै हैं भेटनक बड़ै टक (77) थो, आज भेट हैगै; बड़ै खुशि भै। आब तै [78] र [79] मै लड़ै की चैनू (80), छामि होन मा को बड़ौ (81) छ, पूर्बक भशड़ ल यो जुबाव दी कि, यां बन क, इमारा छार जीत को जानलो, गौ मा आनू वां लड़ौला।

हौये भनि (82) गौक तौप (83) गै, उनिल (84) एक टेरि (85) भेटि, हीनल टेरि थै कै कि, तुमि हमारे। लड़ै चैबेर अनताज कै दिश्या; टेरिल कै, मेरा नाति गोक भैशा चरौन बन जैरक, वो हैं डोटा (86) हैनै कि जाकु, पक्हा तुमि होनक आडलचो (87) चैलो। (88); यशा कैबेर टेरि ल हौये भशड़ लाकाड़ा क भाड़ि छहमेत (89), आपण कानोमा राखिलहो, हैर आपण नातिक वां पुजिबेर, वो थैं डोटा दि।

अब वो हो भशड़ वां लड़नै कि तथांर हनबशि त, टेरिक नातिल, टेरि, हैर आपण गोक भैसा हैर हौये भशड़ लाकाड़ाक भाड़ि छहमेत, आपण गाति मा राख लहो, हैर आपण घड़क बाटा लागि। इदिकमा

59 Daughter. 60 Ago. 61 To fetch, to bring. 62 Go. 63 Pointed out.
 64 Having uprooted. 65 very. 66 Heavy. 67 A mountain. 68 Head, 69 Home.
 70 Behind. 71 Obstructed. 72 Great. 73 Force. 74 Looking. 75 Said.
 76 O. 77 Longing, earnest desire. 78 Thor. 79 And. 80 See. 81 Stronger.
 82 Persons. 83. Directions. 84 They. 85 Old woman. 86 Bread, loaf.
 87 Combat, fight. 88 Would see. 89 Including.

(31)

Johar Bhot (Kumaun) dialect, continued.

यशो जीह ले बयाल [90] थे कि टेरिक नाति, वो बयाल मा वडै बेर एक यशो ठार पुजि कि, जां हो इयैनिन शांटि कुटन लहैयो, हैर एक उयैनिक आंखि। भितब भाड़ जशो नहैगे। वो इयैनिल दोहरो थैं कै कि, मेरा आंखान धूल नहैगैक, गाड़िदे; दोहरो इयैनिल कै कि, जब वो धूल या भाड़ जो, इलो, मैथै दिलै त गाड़ि द्यौलो। पैखो इयैनिल यो बात (बतकौ) (91) मानूलो। कै, दोहरो इयैनिल धूल (जैमा टेरिक नार्त, टेरि, हैर गोह मैसा, हैर लाकाड़ा का भाड़ि, हो भचड़ छहमेत) गाड़ि बेर आपण बगलि मा राखि लहो। फोर वां पठि (92) रात मा आपण बगलिन पठि गाड़िबेर आपण बैक (93) थैं, द्यखि (94)। बोल कै कि दै' शब किड़ान थैं, हामारा बिला (95) थैं दोदे, वो शप खै लद्दोलो। यू बतकौ (96) देखि शुनि बेर होये भचड़, हैर टेरि, हैर बोक नाति, भात डरिगे, हैर हरबड़िबेर (97) कामण पशि (98), तब शपनुल आफि थैं, शनशार का, शबतोर पठि, शब है, नानो ठारि बेर, पछतौ कैबेर, हात जोड़ि विन्ति कै; बी, हैर बोक बैक थैं पठि, सुचि (99) बेर आपण घड़क बाटा लागो। हैर आपण घड़ पुजि बेर एक एक ल थी शबै बतकौ, आपण घड़ का मैसन थैं, हैर आपण पैखि (100), हैर आपण इठ कुटम मितर (101) थैं, कै।

शबनुल आफि थैं हेज्जा (102) शमजि बेर, परमेश्वर थैं बिंति कै, हैर कै कि, हे परमेश्वर! हामि तेरा भों (103) लोक मा शब है नानो क्हौ। यू शनशार मा कै बात क घमंन (104) मैसन थैं नी कनो दैन (105), एकहैबेर एक ठुलो हैर एकहै एक नानो क्ह, परमेश्वर क भों लोक मा हामि शब किड़ा जशा (भों) क्हौ।

90 Wind, tempest. 91 Condition. 92 From. 93 Husband. 94 Shewed. 95 Cat.

96 Command, state of affairs, events, incidents. 97 Having been frightened.

98 Began to tremble. 99 Having got rid of; having got release from.

100 Neighbours. 101 Relations. 102 Least, contemptible. 103 Earth, this world.

104 Pride. 105 Ought. 106 Are.

मा=मै। इया=अद्वकी बोली, जैसे, खास्ता, जास्ता, औस्ता, लहैस्ता।

को=का, के, को। ल=ने। लहेक=भो। न=बहु बचन। थो=है।

थैं=को। मै=हुई, हुवा। र=त्रैर, बाला। इहा=स।

(32)

Transliteration of the Johar Bhot (Kumaun) dialect.

Puraba ra pachhima ka Bhaarha na ka bheṭa

Kwai dinana mà dwí bárhá hámadára bhaarha thiya
eka purba ká kwáná má duharo pachhim ká kwáná má
raunthí. Eka ka nau sunibera duharo jalanthí. Haura eka ka
kurho baṭi duhará ko kurho bára barkha tárā thí. Eka
Chháká purba ka bhaarha ko mana má yú umála ai ki
pachhima ka bhaarha thai ḳatika jorha chha anatája kaun
dhain ta, ápaṇa ghaarha baṭi shátu shámala ko karabacha,
aura ju ju tíra báṭá chaina thí, lhíbera gai. Dwaphari
lheka hiṭanai rai, báṭo má wai hai eka barho lambo chákalo
gairho tálá milí, wíla ápana kháná ká shátu tálá má ghali
dí. Jaba shátu bhijigai, wíla khapai shátu re páni khai
lhí; aura wíka kákha thain thulo rúkha ka tali pati shí
rai. Udiка má wí bana paṇa ka Janaura ápaṇa khádarhí
ká bakhata páni piṇai ki ai, chainana, ta, tálá sukhi rai-
chha. Taba wí janaura hora tarapa páni ka khudyála
nhaigai. Phíra eka bana háti lheka, páni piṇeki wí tálá
má ai, ápaṇa shúna páni piṇeki tálá má gháli, jaba páni
ní pai ta rhísa má aibera jorhala alai, yela wí bhaarha ka
nína tuṭi.

Bhaarha thain nína torhi dí kai barho rhísa ai, aura wí
rhísa má háti ka shúna shimebera pachhima ká raunera
bhaarha ka khálo má laphai dí. Wí khálo má bhaarha ka
cheli wí bakhata shánti kuṭana lhai thí, háti thain haikwe
dhaba ka kirho thári bera, darha la ápaṇa ámá chhanara
bhitara bháji gai, taba wíka ámá bhaira ai, háti thain naujo
dhaba ka yeka kirho thári bera ápaṇa dagarhiyána thain
dekhauṇá ka lehála bagali men rakhi lhí. Itika má wí
chhákai púrba ka bhaarha lheka bára barkha ka báṭo
chakha gharhi má hiṭi bera pachhima ka bhaarha ka ḥeli
thain puji, wí ka cheli thain bhaarha ko patto puchhi,
chhyorhi la kai ki mero bábu bára barkha bbai, lákárhá

(33)

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

lhyauṇa ki dhuro jairaichha wāñ jāshyā; haura dhuiā ka bāṭo bhujyai dī. Jaba purba ka bhaarha dhuro janu lhaithī, pachhima ka bhaarha lheka khapai bana ka thulo thulo rākhana jarhai baṭi ucherhi, unaro asmauna bhārhi dhuro ḍhabaka kapāla mà rakhi bera, āpana gharha auna lhai thí, bāṭo má bheṭa hai gai. Taba púrba ka bhaarha wí ka pāchhā paṭi gai, haur bhārhi thaīñ pāchhā paṭi khain-chi bera goṭhī dī, taba pachhima ka bhaarha le ágá paṭi bishaka jorha lagai, haura bhārhi nikáli bera ágá nhai gai, phira pachhā paṭi chai bera kai ki, ai, purba ka bhaarh! maila tero nau pailí paṭi suni rakhi thí, tai hain bhetanaka barhai ṭaka thí, ája bheṭa hai gai; barhai khushi bhai. Aba tai ra mai larhai kai chainū, hámí dwína má ko barho chha, púrba ka bhaarha la yo jubába dí ki, yán bana chha, hamáro hara jita ko jána lo, gaun má janú wāñ larhaun lá.

Dwiye jhani gaun ka taupa gai, unila eka ḍheri bheti, dwína la ḍheri thaīñ kai ki, tumi hamáro larhaiñ chai bera anatája kai dishyá; ḍheri la kai, mero náti goru bhainsá charauna bana jai rachha, wí hain rhotá denai ki jáñchhu, pachhā tumi dwína ka ángalachí chailo; yasho kai bera ḍheri la dwíye bhaarha lákárhá ka bhārhi khhameta, āpana káno má rakhi lhí, haura āpana náti ka wāñ puji bera, wí thaīñ rhoṭá dī.

Jaba wí dwí bhaarha wāñ larhanai ki tayyáñra hana bashi ta, ḍheri ka náti la, ḍheri, haura āpana goru bhainshá hatra dwíye bhaarha lákárhá ka bhārhi khhameta, āpana gáti má rakhi lhí, haura āpana gharha ka baṭá lági. Idi-ka má yasho jorha le bayála ai ki ḍheri ka náti, wí bayála má warhai bera eka yasho thaura puji ki, jáñ dwí shyainina shánti kuṭana lhai thí, haura eka shyaini ka áṅkho bhitara jhárha jasho nhai gai. Wí shyaini la doharo thaīñ kai ki, merá áṅkhána dhúla nhai gai chha, gáṛhi de; doharo

CSL

(34)

Johar Bhot (Kumaun) dialect continued.

shyaini la kai ki, jaba wí dhúla yá jhárha jí, halo, mai thaín dilai ta gárhi dyaulo. Pailo shyaini la yo báta (batakau) mánúlo kai, doharo shyaini la dhúla (jai má dheri ka náti, dheri, haura goru bhainsá, haura lákárhá ká bhárhi, dwí bhaarha kháméta) gárhi bera ápaṇa bagali má rákhi lhí. Phíra wán paṭi rátá má ápaṇa bagalina paṭi gárhi bera ápaṇa baika thaín, dyakhai. Wíla kai ki sū shaba kirhána thaín, hámáro bilá thaín dí de, wí shapa khai lhyolo. Yú batako dekhi shuni bera dwíye bhaarha, haura dheri, haura wí ka náti, bauta dari gai, haura harabarhai bera kámaṇa pashi, taba sapana la áphi thaín, shana-shára ka, shaba tíra paṭi, shaba hai, náno ṭhári bera, pachhatau kai bera, háta jorhi binti kai; wí, haura wí ka baika thaín paṭi, muchibera ápaṇa gharha ka báṭá lagí. Haura ápaṇa gharha puji bera eka eka la yo shapai bata-kau, ápaṇa gharha ká maiñsana thaín, haura ápaṇa pauli, haura ápaṇa itha kutama mitara thaín, kai.

Shabana la áphi thaín hellá shamaji bera, parameshara thaín binti kai, haura kai ki, he Parameshara! hámí terá bhwíñ loka má shaba hai náno chhaun. Yú shanashára má kwai báta ka ghaman-na maiñsana thaín ní kano chaina, eka hai bera eka ṭhulo haura eka hai eka náno chha, Parameshara ka bhwíñ loka má hámí shaba kirhá jashá (jhaun) chhaun.

Danpur (Kumaun) dialect.

पर्गना दानपुर की बोली ।

पुर्वक पश्चिम के भड़ों (1) के मेट ।

पैल बखत माँ (1) दो देखुं (2) भड़ क्षि लो (3), येक छाड़ि (4) पुर्व दिशाक क्लौड (5) मा दुसरो पश्चिमाक दिशाक क्लौड मा रीनि ल्लि (6) । याकाक नाम सुण वेर लें दुसरे। आग भौ (7) लागि जानो

(35)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

हाँडि । याका क घर लो दुसरा क घर बटी बार बर्ध क बाटो छिले ॥
 येक दिन हाँडि इ पूर्वा क भड़ा का मन या बतकों (8) आकि लो
 पछिमा क भड़ा का जोर देखण चैक लो, अमण (9) घर बटी सामल
 लीबैर शातु थैलि लिगीय लो । दोफरि (10) जानलेक (11)
 छिट्यों (12), बाट मा तैल (13) लो येक बड़ो लामु (14) चौड़ (15)
 हैर (16) गैल [17] पाणी क इ ताल देखोक लो, तैले अमण शातु
 तै तञ्ज मा लफा दिछि [18] लो । जब लो शातु ओलिगाय (19)
 हाँडि, शातुँचडेग (20) पाणि चहेग सबै खालीलो (21), तब तैका
 पास मा याका ठुला रुख सुशी [22] मीगीय [23] लो । तैक बोच
 व उमपास [24] क इ भडों [25] क च्यानवर [26] डाँडि, घाडा
 घाडा कैवेर सद्याँडि की [27] तै ताल मा पाणी खांण आछीलो,
 जब लो ताल मिजि [28] देखि इ हाँडि दुसरा फैर [29] पाणीक
 सुखाल [30] गीछिलो । बो पक्का पाणि खांण येक हाती आछि इ,
 अमण युतूर [31] ताल मा घालछि लो [32], पाणी नो पाय त येक
 विसक [33] डाढ मारो छो [34] बो डाढ़ा डाढ़ [35] क इया ले
 तै भड़ क इ नीन टुट गय लो ।

ऊंचे रिशावैर तै हाती क लो युतूर समावैर [36] तेलो अमण
 हात ले पछिमा क भाडा क खाल [37] मा लफा दिछिलो । तेक [38]
 खाल मा इ पछिमा क भड़ को चैल [39] लो मांठि [40] कुटण
 की (41), हाती भोसमत (42) भो (43) किड़ (44) देखिवरे डर
 क मारोइ भतर अपण इजा क पास भाजगे लो । तब उद्गो (45)
 इज [46] लो भार आई, हाति लो येक ईगा रङ्ग [47] भ किड़

8 Sentiment, proposal. 9 His, her. 10 Noon. 11 Until. 12 Travelled. 13 He,
 she. 14 Long. 15 Broad. 16 And. 17 Deep. 18 Threw. 19 Saturated. 20 Too,
 also. 21 Devoured, ate. 22 Under. 23 Slept. 24 Neighbourhood. 25 Jungle.
 26 Animals. 27 Wont, habit. 28 Dried up. 29 Part, direction. 30 Search.
 31 Trunk. 32 Planged. 33 Loud. 34 Shrieked. 35 Shrieking. 36 Having
 caught hold of. 37 Court-yard. 38 His, her. 39 Daughter. 40 Paddy, rice.
 41 Husking. 42 Ferocious. 43 Like, as. 44 Worm. 45 Her. 46 Mother. 47 Strange.

(36)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

टेखिवेर अमण दगडिया [48] टेखिंगा क लो अमण खलती मा राखदि हाडि ई। गे पक्का वो बखत तै दिन लो पुर्वे का भड़ बार बरस क बाटा छाट [49] फिटवेर पक्किमा क भड़ा क घर मा एजि गोयलो। तेले ल्योर [50] बाबा [51] कांछ लो कै पक्किमा क भड़ क चेली पुक्कि को, तैक [52] चेली [53] लो बतको [54] कयो को मेरी बाबा लाकाड़ काटण बार बरस बटो बण मा उच (55) छाना (56) मा जैरेआँक्हि ई। तब पुरब क भड़ ले तै छोड़ (57) से बण क बाटो पुक्क को हाडि ई, छोड़ो के बतादोलो। तब ऊ बण मा गोय लो, बाट मा ई दूई भण्णों (58) को मेट मेक्किलो। पक्किमा क भड़ ले बंगताकि (59) भुडो क ठुल ठुल कखिं क जाड (60) ममोत (61) उपाडवेर तनोर (62) बडो छनाक भक बोजो अमण खूबार (63) मा राखिवेर अमण घर ग्रीष्मकिलो, पुरब का भड़ ले तैका पक्किन बटो गोयलो, तैको भारिलो (64) पक्किनला (65) तांणी वेर (66) याम दिक्को (67) हाडि ई। जब पक्किम क भड़ ले बाकी जैर मनाक्हि ई तब भारि ताणिवेर अगिनला (68) चलाक्हिलो, पक्किन बटो देखो वेर बतको कयो, “अरे पुरब का भड़ ! तैर (69) नौ (70) अगने बटो (71) म्योर (72) सुण राखक्किलो, ल्ये (73) दगड (74) मेटकणा (75) को बडो टक (76) क्हि ई, आज मेटोगोयलो, मिलो। (77) बडो खुशो भयो हाडि ई। अब लो ल्यू (78) ई (79) मिलो येका दगड लडवेर देखनू को हम दुवे भण्णो मा को ठुल क हाडि”। पुरबक भड़ ले कक्किलो, “जात भूड़ क लो, हमरो चार जीत ई का जाणलो, गौं मा डिटलो वां लडोंल हाँडि ई”।

तब ई दुवे भण गोंका बाट लागक्हि लो, तनो ई (80) एक बुडलो (81) मे टोको, दुवेभणो ले बुडलो पै कोक्किलो, “तुई

48 Companions. 49 Quickly, with speed. 50 Thine, thy. 51 Father. 52 His, her. 53 Daughter. 54 Words. 55 High. 56 Mountain. 57 Daughter, girl. 58 Persons. 59 All. 60 Root. 61 Including. 62 Theirs. 63 Head. 64 Load. 65 Behind, backward. 66 Having drawn. 67 Obstructed. 68 Forward. 69 Thy, thine. 70 Name. 71 From a long time. 72 I. 73 Thee. 74 With. 75 To meet. 76 Longing, desire. 77 To me. 78 Thou. 79 And. 80 To them. 81 An old woman.

CSL

(37)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

इमरो लडै देखलो लो।” दुडिया ले उनपै कोँछहाड़ि, “झार (82) नातोका गारू भैसा चरोण क बणमा जायरयांलो, तेकन रोवाट (83) दिख जाए कौ हाडिं, तैई रोवाटा दोबिर तुमरो दुये भण्णक भगड़ देखिअल लो।” इतोक [84] बतको कैबेर बुडलो ले दुयेभण्ण भडों को अकाढा की भारो समोत अमण कानि [85] मा राखि लोछि लो, पक्का ई अमण नातोक मुख सामण गीलो, तैई रोवाट दिक्कि हाडि।

जब लो दुयेभण्ण भड भगड़ कण पाया त तेका नातो ले बुडलो को अमण गारू भैसा लो लकडाक भारो समोत दुये भड अमण नातो [86] मा घालि लोछि लो [87], अमण घर गोय ई। देवखल भोडान [88] लागिरोछि हार्डि, कौई बयला ले बुडलो को नाति उड़ाबैर [89] येका ठोर [90] मा गोय लो वां ई दुये सांणिया [91] शाटि कुटण्ठिल लो, येका सांणो का आँख भितर भाड़ भ नहैगोय (92) त तै सांणो ले दुसरी सांण से बतको कयो, “झार आँख बठी भाड़ गाड़ दे,” दुसरो सांणोने कोँछि लो, “क्वाकि (93) यो भाड़ मि हिलो जो तब गाड़ि दिजल हाड़ि,” पैल सांणो ले यो बतको मानिलोछिलो (94)। तब हार्डि दुसरो सांणो ने भाड़ को, क्वांको (95), बुडलो, बुडलो की नाता, गीरू, भेग, दुये भड, लकडाक भारो समोत गाडोबैर अमण खलदी मा राखि लोछिलो। पक्का रातमा भाड़ हाड़ि अमण खलदोमः ई बैर [96] गाडिटोनो, अमण खम्म दिखाय देछि लो, तेक सुखाह [97] ले अमणो सांणो सां बतको। कोँछि लो, “यो सबै किङा झमार विराल (98) दोटेलो, ज (99) खालेलि (100) हाड़ि”। यो बतको सुएबैर लो। दुयेभड़ बुडलो हैर बुडलो का नातो बिमक (101) छरगोय, अरथर कामण पायलो। तब सबैले अमण अमण को सनसर का चोजों में लो सबमा छूट (102) जाणि फिकर करी बैर लो। हाथ

82 My, mine. 83 Bread. 84 So much. 85 Shoulder. 86 Lap or fold of a sheet. 87 Placed. 88 Tempest, high wind. 89 Having been drifted away. 90 Spot. 91 Women. 92 Penetrated. 93 For. 94 Agreed. 95 Viz., namely. 96 Out of, from. 97 Husband. 98 Cat. 99 That, it. 100 Will eat. 101 Very much. 102 Least, smallest.

CSL

(38)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

जो। डो कै डालि सेवा करण्यले। ते साणो से होइ तंका खुम्म हैवेर बुट
जानियांत अमण घर जानिलो। अमण अमण घरमा पावेर (103)
येकाले याक्कमे योई सब बतका अमण भतर वाला सो (104), खुँच
वालाहौं (105), हैर दगडवां सां बतका कयलो॥

सब भए यच्छै हैवेर (106) अमणक नानो [107]
चोज समाज बेर हाँडि प्रभेश्वर क साबासि [108] करद्दो लो, क्यांको,
मानि केछा हाँडि, हे प्रभेश्वर! हमि दे धरति मा सब हैवेस नानहौं।
ये दुनी [109] मा के बतका क रोस मैसों ले मकण [110] चैन [111]
क्को, येक है येक दुल [112] छ लो, येक है येक नान [113] क
हाँडि। प्रभेश्वर का देखण मा हम लो सब किड खाहौं॥

103 Having arrived at. 104 To. 105 To. 106 Having assembled together.
107 Least. 108 Thanks-giving. 109 World. 110 Not to do. 111 Ought.
112 Great. 113 Small.

Transliteration of the dialect of Pargana Danpur.

Purba ka pachhima ka Bharhop ka bheṭa

Paila bakhata má i do dekhwáñ bharha chhilo, eka
hárhi purba dishá ka chhaurha má dusaro pachhimá ka
dishá ka chaurha má ronilo. Yákaka náma supabera loñ
dusaro ága jhai lági jáni hárhi. Yáká ka ghara lo dusará
ka ghara batí bára barsa ka báto chhilo. Eka dina hárhi
in purbá ka bharhá ká mana yá batakón áchhilo pachhimá
ka bharhá ká jora dekhaṇa chajchhha lo, amána ghara batí
sáma laibaira shátu thaili ligoya lo. Dophari jánaleka
hiyon, báta má taila loñ eka barho lámu chaurha haura
gilla páñi ka in tálā dekhichhha lo, taile amána shátu tai
tálā má laphá di chhi lo. Jaba lo shátu woligáya hárhi,
shátu lhega páñi lhega sabai kháli lo, taba taiká pása má

CSL

(39)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

yáká thulá rúkha muñí sígoya lo. Taika bícha ka usapássá ka i bhurhoñ ka jyánabara hárhi, thwarhá thwarhá kaibera sadýárhí kai tai tálá má pání khánná áchhilo, jaba lo tálá bhiji dekhi chha hárhi dusará phaira pání ka sutyála gochhilo. Wí pachhá pání khánná eka háti áchhi i, amáñá thutúra tálá má ghála chhilo, pání ní páya ta eka bisaka dárha márf chhí. Wí dárhá dárha ka huná le tai bharha ka i nína tuṭa gaya lo.

Unle rishá bairia tai háti ka lo thutúra samábaira telo amáñá hata le pachhimá ka bhárhá ka khála má laphá-dichhilo. Teka khála má i pachhimá ka bharha kí chaila lo sánti kuṭaṇa chhi, háti bhísamata jho kirha dekhi barai dara ka máro i bhatara apana ijá ka pása bhàjage lo. Taba uigí ija lo bhára áí, háthi lo eka haigá ranga jha kírhá dekhíbera amáñá dagarhiyá dekhonná ka lo amáñá khalatí má rákhachhi harhi í. Ye pachhá wí bakhata tai dina lo purba ka bharha bára barasa ka báṭá chháṭa hiṭabera pachhimá ka bharhá ka ghara má pujigoyalo. Tele tyora bábá kánchha lo kai pachhimá ka bharha ka chelí puchhi chhí, taika chailí lí batako kayo kí mero bábá lákárha káṭaṇa bára barasa báṭí baṇa má ucha dáná má jairochhi í. Taba puraba ka bharha le tai chhyorha se baṇa ka báṭo puchha chhí hárhi i, chhyorhí le batádilo. Taba ú baṇa má goya lo, báṭa má i dyúí jhaṇon kí bheṭa bhechhi lo. Pachhíná ka bharha le sangatán ka bhurho ka thula thula rúkhoñ ka járha samítá upárha bera tanora barho dáná ka jha bojo amáñá khwára má rákhi bairia amáñá ghara aumá chhí lo, puraba ká bharha le taiká pachhíná báṭí goyalo, taiko bhári lo pachhina lá támí bairia tháma dichhí hárhi í. Jaba pachhima ka bharha le báki jora lagáchhi i taba bhári támí bairia aginalá chalá chhilo, pachhina báṭí dekhí béra batako kayo, “are puraba ká bharha! taira nau agane báṭí myora suṇa rákha chhilo, twe

(40)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

dagarha bhetā kānā kí harhi taka chhi i, aja bheti goyalo, milo barhi khushī bhayo dīrhi i. Aba lo tyūrai milo ekā dagarha larha bera dekhanū kí hama duye jhaṇo mā ko thula chha hárhi." Puraba ka bharha le kachhilo, "yānta bhūrha chha lo, hamari hāra jita i ko jáñalo, gaun mā hiṭa lo wān larhonla hárhi i."

Taba i duye jhaṇa gon ká bāṭa lāgachhilo, tano i eka buḍalí bheti chhí, duye jhaṇo le buḍalí pai kochhilo, "tu i hamari larhai dekhali lo," buḍiyà le una pai kochhi hárhi, "myāra nātī ká gorū bhaīshá charona ka bāṇa mā jāyarayān lo, taikana rowāṭa dīna jáṇa chhau hárhi i, tai i rowāṭa dībera tumari duye jhaṇo ka jhagarha dekhonla lo." Itika batako kaibera buḍalí le duye jhaṇa bharhon ko lakārhá kí bhārī samīta amāṇa kānī mā rākhilichhilo, pachhá i amāṇa nātī ka mukha sāmāṇa gelo, tai i rowāṭa dichhi hárhi.

Jaba lo duye jhaṇa bharha jhagarha kāṇa pāyā ta tekā nātī le buḍalí koṇ amāṇa gorū bhaishá lo lakarhá ka bhārī samīta duye bharha amāṇa gāṭi mā ghāli līchhilo, amāṇa ghara goya i. Ye bakhata bhwi dhāna lāgi rochhi harhi, ū i bayalā le buḍalí ko nātī urhā baira ekā ḥora mā goyalo wān i duye sānniyān shāti kuṭaṇa chhilo, ekā sānnī kā ḥankha bhitarā jhārha jha nahaigoya ta tai sāṇī le dusarī sānnī sai batako kayo, "myāra ḥankha batī jhārha gārha de," dusarī sānnī le ko chhilo, "kyāki yo jhārha mi deli lo taba gārhi diūla hárhi," paila sānnī le yo batako mani līchhilo. Taba hárhi dusarī sānnī le jhārha ko, kyānkī, buḍalí, buḍalí ko nātī, gorū, bhaīshā, duye bharha, lakarhá ka bhārī samīta gārhi baira amāṇa khaladi mā rākhī li chhilo. Pachhā rāta mā jhārha hárhi amāṇi khaladi mā hwai bera gārhi dīlo, amāṇi khasama dikhāya de chhilo, taika musyāru le amāṇi sānnī sān batako kochhilo, "yo sabai kirhā hamāra birāla dīdelo, ū khāṇleli hárhi." Yo batako suna bera lo duye bharha buḍalí haura buḍalí kā

CSL

(41)

Danpur (Kumaun) dialect continued.

náti bisaka ḍaragoya, thara thara kámaṇa páyalo. Taba sabole amáṇa amáṇa ko sanasára ká chijon men lo saba má chhwáṭa jáni phikara karibaira lo hátha jorhí kai hárhi sewá kana payalo. Tai sánní sai haura taiká khasama hwaibera chhuṭa jániyán ta amáṇa ghara jánilo. Amáṇa amáṇa ghara má ábaira yekále yáka sai yo í saba batako amáṇa bhatara wálá sán khwáṇla-wálala chhaín, haura dagarhawáñ sán batako kayalo.

Sába jháṇa yabaṭai hwaibera amáṇa ka nání chíja samáji bera hárhi Prameshwara ka sábási karachhílo, kyán-kí, máni lechhí hárhi, He Prameshwara! hamí í dharati má saba hwaibera nána chhaun. Ye duní má ke batako ka rísa māinson le makaṇa chaina lo, eka hwai eka thula chha lo, eka hwe eka nána chha hárhi. Prameshwara ká de-khaṇa má hamálo sába kípha jháṇa chhaun.

गोरखाली बोलौ, जिस की शिर वगैरह पर्गनीं
(कुमाऊँ) के वाशिन्दगान गोखर्णा लोग, बोलते हैं।

पूर्व अरु पश्चिम को जोधा हरू को भेट।

कसैइ दिन मां हिवटा [1] बलिया [2] जोधा थे। ये बटा पूर्व दिशा मां अकीं [3] पश्चिम दिशा मां रहव्ये। एक की नाम सुनि अकीं रीझ गरथो [4]। येवटा का घर अकीं का घर बाट [5] बार वर्ष मां पुग्यो [6]। एक दिन पूर्वका जोधा का चित् मा पश्चिम का जोधा को बल जांच [7] गरू [8] भनेभी (9)। आपना घरबाट खानेकुरा (10) सत्को प्राका (11) लियेर हिंड्गो (12)। ही पहर सभ्य (13) हिंड्गो। बाटा मां येवटा लासी, अगलो (14), गहिरो पोखरी (15) भेटायो (16)। आपने खानेकुरा सत्तूलाइ (17) पोखरी मां रुक्मायो (18), हर्फि पक्कि सत्तू (19) र (20) गोखरी की पानी सबै खायो। अरु (21) रसे (22)

1. Two. 2. Strong, stout. 3. Other. 4. Envied. 5. From. 6. Reached.

7. Test. 8. Do. 9. Wished. 10. A supply of necessary provisions for a journey. 11. Bag. 12. Went. 13. Until. 14. Broad. 15. Lake. 16. Met with. 17. To, for. 18. Soaked. 19. The flour of parched grain. 20. and. 21. and. 22. Same.

(42)

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

ठांड (23) मां अलिङ्गति (24) पश्च (25) जायेर वेवटा रुख
सुन्तिर [26] सुखो [27]। अलि पछो [28] विस [29] जंगल का
पशूहरु [30] प.नो पोना लाई तेह पेखरो मां आये, पेखरो मां
पानी रथे न क्ल भनेर [31] अद ठांड मा खोजना लाई गये। अलि
खेर [32] मा वेवटा बन हाथो पनी [33] आये। पानी पीना लाई
आपना सूँड पेखरो मां हाथी [34], पानी क्लैन भनेर साफसित [35]
करायो [36]। ल्यो [37] कराउना सुनेर जीधा को निद्रा जाग भयेर
द्वेरे [38] झुक [39] चढ़गो [40]।

सूँड समात्वेर [41] तेसैइ पश्चिम का जीधा का चिक मां
फालोदियो [42]। चिक मां जीधाको क्लारी [43] थान केलाउना [44]
लाई बसे को थी [45], हाथो लाई किरा [46] जस्तो [47] हेरेर [48]
झरायो; आपनी आमा [49] सित [50] भित गइ। उसको आमा
बाङ्गिआयेर [51] हाथो लाई किरा जस्तो हेरेर आपना सांथो
हइ [52] लाई दिखाउनलाई आपना खलेती मा राख्यो। अलिखेर
पछो पूर्ब को जीधा पनी बार बर्ष को बाटा घड़ि मे हिंडेर पश्चिम का
जीधा का घरमां आई पुग्यो। जीधा को क्लेरो सित [53] साथ्यो [54],
“खाई (55) तेरे बुआ (56)?” क्लारी ले भन्यो (57), “मेरो बुआ
दाउरा [58] खोजना लाई बार बर्ष मी (59) जंगल मये का हुन
तेसैतिर (60) जाउ”। अर्को जीधा लाई पहाड़ चिनाई दियो (61);
जाँदा जाँदा पूर्ब का जीधा लाई पश्चिम को जीधा किघने (62) टूली
जड़बाट उखाड़ेर (63) रुख हेख (64) का दाउरा लाई बर्वत जस्तो
भारो गरो किन ठौका (65) मां राखिर आउँदा भेटायो (66)। पूर्ब
को जीधा कन्नपटो (67) गयो। भारी (68) लाई तान्यो (69)। पश्चिम

23. Spot. 24. A little. 25. Distance, while. 26. Under. 27. Slept. 28. After
a while. 29. That. 30. Animals etc. 31. Having said. 32. Immediately.
33. Also, too. 34. Plunged. 35. Loudly. 36. Shrieked. 37. That. 38. Great.
39. Anger. 40. Rose. 41. Having caught hold of. 42. Flang. 43. Daughter.
44. Husking, chaffing. 45. Sat. 46. Worm. 47. Like. 48. Having seen.
49. Mother. 50. To. 51. Having come out. 52. companions. 53. From. 54. Enquired.
55. Where is. 56. Father. 57. Said. 58. Firewood. 59. Ago.
60. To him. 61. Pointed out. 62. Huge, great, much. 63. Having pulled up, or
uprooted. 64. Trees. 65. Head. 66. Met. 67. Behind. 68. Load. 69. Obstructed,

(43)

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

का जोधा ले बलगरेर (70) बाभालाइ तान्हो (71), अनि (72) पूर्व का जोधा सित भन्हो, “ये! पूर्व का जोधा तेरो नाउ (73) पैके देखो मुनें थे”, अह तलाई (74) मेटाउना (75) बिघनै मन गरथ्यो, ते (76) आज मेटाइस (77); लौज (78) त (79), र (80), म (81), आपनो आपनो बल को जांच गरुँ कसलाई (82) टेरै बल रैक्”। पूर्व का जोधा ले भन्हो, “यां हमरो को। जांच गर्लार (83), लौउ गाउ मां हिण (84)।”

साथै गाउ मां गये। उनलाई (85) येवटा बूढीया स्त्राहि मान्हे (86) मेटायो। उसित (87) भन्हो, “हमरे। बल का जांच गरो दिनु हुन्छँ”। त्यो (88) स्त्राहि मान्से ले भन्हो, “मेरा क्षिरा (89) को क्षिरा गाइ भैसो चराउना लाइ बन गा (90) को हो। उसलाई राटो दिन जान्छुँ”, अनिपछी (91) बाट तिमीहरु (92) को बल का जांच गरला (93)। येतो (94) भनेर त्यो बूढीया ले त्यो हीवटा जोधा अह दाउरा को भारी आपना टौका मा राखिर आपना क्षिरा का क्षिरा सित गवेर (95) उलाई (96) राटो दियो।

तब त्यो हीवटा जोधा बलगर्नालाई (97) उम्हे (98)। त्यो बूढीया का क्षिरा ले आपना बजै (99), गाइ, भैसी, हीवटा जोधाहरु (100), अह दाउरा को भारी लाइ आपना गांतो (101) मां राख्नी लियो। अह घरलाई गयो। बाटा मा बतास ले त्यो बुढिया को क्षिरा लाइ उड़ायेर (102) यस्तो (103) ठाँक मां फालो दियो। जहाँ हीवटा स्त्राहि मान्से धान कुटोरा (104) को थे, अह येवटा स्त्राहि मान्से का आंखा मां त्यो पस्तो (105)। ते स्त्राहि मान्से ले अपना सांथो अको स्त्राहि मान्से सित भन्हो, “मेरा आंखा मां चास जस्तो के पस्तो? भोको (106) देन (107)”। उसको साथी ले भन्हो, “ते मलाई (108) अपना आंखा मां पस्तो को धास दिनक्कस त, भोको दिनक्कुँ”। “लौज हुन्छँ (109)।” ते (110) स्त्राहि मान्से ले त्यो धास, बुढिया, अह उसको क्षिरा, गाइ, भैसी, हीवटा जोधा, अह तिनहरु (111) को दाउरा को

drew back. 70. With force. 71. Pushed on. 72. And then. 73. Name. 74. Thee. 75. To meet. 76. Those. 77. met. 78. Well. 79. Thou. 80. And. 81. I. 82. Who. 83. Do. 84. Go, move on. 85. To them. 86. Woman. 87. To her. 88. That. 89. Son. 90. Gone. 91. After this. 92. Your. 93. Will test. 94. So much. 95. Having gone. 96. To him. 97. For combating. 98. Prepared, or stood. 99. Grand mother. 100. Heroes. 101. Lap or fold of a sheet. 102. Drifted. 103. Such. 104. Husking. 105. Penetrated. 106. Full, extract. 107. Do a favor. 108. To me. 109. Very well. 110. That. 111. They.

- Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

भारी भोकेर (112) अपना खलेती मा राख्यो; ते पछो (113) रात मा खलेती बाट (114) भोकेर आपना लोकने (115) लाइ विरायो (116), अहु लोकनेले भन्यो, “हमरो विज्ञिलाइ दीदीनोस (117), त्यो खाउल्ना।” त्यो कुरा (118) सुनेर दीवटा जीधा, अहु बूढी, उस्को छोरा, जो पैले देखो अपने बल को घर्मेड गर्थ्ये, कायल और चित परे। अपना अपना लाई संसारमां सब भन्ना (120) सानो (121) जानेर बिन्ति गरे अहु तब उस्को लोकने सित भन्ने, “हमी ले बिरायो। (122) हमी लाई छैडीदिनोहिस (123)”。 क्लाइडियर सबैहरु आपना आपना घर तिर गये। अहु घरमा पुग्दा सबैसित यो कुरा भनी दियो।

सबै ले आपना लाइ सानो जानेर परमेश्वर को धन्यवाद गर्थ्यो। अहु भन्यो, “हमी हरु ये संसारमां सबै भन्ना सानु हँ।” ये संसार मां कसै थोक (124) को मनुष्य लाई अभिमान गर्नु चाहिँदैन। येवटा देखी अर्को ठुलो छ, अहु येवटा भन्ना अर्को सानु। परमेश्वर का स्थिति मां हमी हरु किरा जस्ता हँ।

112. Having Extracted. 113. After this. 114. From. 115. Husband. 11. Shewed.
 117. Give. 118. Command, talk, matter, topic, event. 119. Mortified, humiliated.
 120. From all respect. 121. Least. 122. Offended, Committed the fault.
 123. Kindly release us. 124. Thing, position.

* * * * *

Transliteration of the Gurkha dialect,
 spoken by the Gurkhas who inhabit the
 Parganas Shor etc. (Kumaun).

Púrba arú Pashchima ko Jodhá harú ko bheṭa.

Kasai dina má dwí waṭā baliyá jodhá thye. Yewatā púrba dishá mán arko pashchima dishá mán rahanthye. Eka ko náma sinni arko rísha garathyo. Yewatā ká ghara arko ká ghara báṭa bára barsha man pugthyo. Eka dina púrba ká jodhá ká chitmá pashchima ká jodhá ko bala jáṅcha gariñ bhanera bho. Ápanà ghara báṭa khánekura sattú ko poká liyera hinrhyo. Dwí pahara sammaa hinrhyo. Báṭa mán yewatá lámo, agalo, gahiro pokhari bhetáyo. Ápano khánekúrá sattú lai pokhari man rujháyo, rujhe pachhi sattú ra pokhari ko páni sabai kháyo: aru tese

CSL

(45)

Gorkhali (Kumaun) dialect continued.

ṭhānu mān alikati paara jāyera yewatā rukha mūntira sūtyo. Ali pachhī tesa jangala kā pashū harū pānī pīnā lái tei pokharī mān āye, pokhari mān pānī raye na chha bhanera aru ṭhānu mān khojanā lái gaye. Alikhera mā yewatā bana hāthī pānī āyo. Pānī pīnā lái āpano sūnda pohkrī mān hālyo, pānī chhai na bhanera sāphasita karāyo. Tyo karāunā sunera jodhā ko nīndrā jāga bhayera dherai jhuka chādhyo.

Sūnda samātyera tesei pashchima kā jodhā kā choka mān phalidīyo. Choka mān jodhā kī chhorī dhāna kelāunā lái base kī thi, hāthī lái kirā jasto herera dārāyo: āpanī āmā sita bhitra gai. Usako āmā bāhri āyera hāthī lái kirā jasto herera āpanā sānthī haru lái dikhāunā lái āpanā khaleti mān rākhyo. Ali khera pachhī pūrba ko jodhā pānī bāra barsha ko bāṭā gharhi men hinrhyera pashchima kā jodhā kā ghara manāi pugyo. Jodhā ko chhorī sita sodhyo, "khoi tere buā?" chhorī le bhanyo, "mero buā dāurā khojanā lái bāra barsha bho jangala gaye kā huna tesai tira jāu." Arko jodhā lái pahārha chināi diyo. Jāndā jāndā pūrba kā jodhā lái pashchima ko jodhā bighanai ṭhālo jarha bāṭā ukhārhera rūkha herū kā dāurā lái parbata jasto bhārī garī kina thaukā mān rākhera aundā bhetāyo. Pūrba ko jodhā kannapatī gayo. Bhārī lái tānyo. Pashchima kā jodhā le bala garera bojhā lái tānyo, ani pūrba kā jodhā sita bhanyo, "ye pūrba ko jodhā! tero nāu paile dekhī sunen thyen, aru talāi bhetāunā bighanai mana garathyo, ten aja bhetāisa; lauṭ ta, ra, ma, āpano āpano bala ko jāncha garūn kasalāi dherai bala raichha". Pūrba ko jodhā le bhanyo, "yān hamaro ko jāncha garlā ra, lauṭ gāu man hiṇa".

Sāthai gānu mān gaye. Una lái yewatā būdhiyā swāsni mānse bhetāyo. Usita bhanyo, "hamaro bala ko jāncha garī dinu hunchha." Tyo swāsni mīḍe le bhanyo, "merā

Gorkhali [Kumaun] dialect continued.

chhorá ko chhorá gái bhaiñsi charáuná lái bana gá ko ho usa lái rotí dina jáñchlun, ani pachhí báta timí harú ko bala ko jáñcha garulá." Yeti bhanera tyau budhiyá le tyo dwí waṭá jodhá aru dàurá ko bhári ápaná tanká má rákhera ápaná chhorá ká chhorá sita gayera ulái roṭí diyo.

Taba tyo dwí waṭá jodhá bala garná lái umme. Tyo budhiyá ko chhorá le ápaná bajai, gái, bhaiñsi, dwí waṭá jodhá harú, aru dàurá ko bhári lái ápaná gáñti mān rákhí liyo. Aru ghara lái gayo. Bátá má batasa le tyo budhiyá ko chhorá lái urháyera yasto thánú mán phálí diyo jahán dwí waṭá swasni māñse dhána kutírako thyen, arú ye waṭá swásni māñse ká áñkhá mān tyo pasyo. Te swásni māñse le apaná sánthí arko swásni māñse sita bhanyo, "merá áñkhá mān ghása jasto ke pasyo? jhíkí de na," Usko sáthí le bhanyo, "ten malai apaná áñkhá mān pasye ko ghása dina chhas ta, jhíkí dinchhún." "Lauú hun-chha." Te swásni māñse le tyo ghása, budhiyá, aru usko chhorá, gái, bhaiñsi, dwí waṭá jodhá, aru tinaharú ko dárurá ko bhári jhíkera apaná khaletí mān rákhyo; te pachhí rátá mān khaletí báta jhíkera ápaná lokane lái heráyo, aru lokanele bhanyo, "hamaro billí lái didínosa, tyo kháulá." Tyo kurá sunera dwí waṭá jodhá, aru búdhí, usko chhorá, jo paile dekhí apano bala ko ghamandá garthye, káyala aura cheta pare. Apaná apaná lái sansára mān saba bhanná sáno jánera binti gare aru taba usko lokane sita bhanye, "hamí le biráyo hamí lái chhorhí díno hosa." Chhorhí diyera sabai harú ápaná ápaná ghara tira gaye. Aru ghara mān pugdá sabai sita yo kurá bhaní diyo.

Sabai le ápaná lái sáno jánera Parmeshwara ko dhanya-báda garyo. Aru bhanyo, "hamí haru ye sansára mān sabai bhanná sanu hún." Ye sansára mān kasai thoka ko manushya lái abhimána garnu cháhinde na. Ye waṭá dekhí arko thálo chha, aru yewaṭá bhanná arko sánu. Parmeshwara ka srishṭi mān hamí haru kirá jastá hún.

(47)

Dotyali or Doti (Kumaun) dialect.

डोटियालौ याने डोटी की बोलौ जिसकी, डोटी
(नैपाल) के लिए, (जो श्रीरा श्वार इत्यादि पर्गनों
(कुमाऊं) में बसते हैं] बोलते हैं।

पूरब पश्चिम पैक्यालों की भोट।

कोई एक जुग (1) मर्ह (2) दुये पैकेला (3) नाऊँ चल्याका
(4)था। एक पूरब दिसा का कोना थो, दूसरा पैक्यालो। पश्चिम
दिसा का कोना मा रहनथो (5)। एक का नाऊँ (6) सुनोबर
दूसरा बहुत रीस अरनथो (7) क्या (8)। एक को घर हैबर (9)
दूसरा को घर बार बरस को बाटो (10) थो क्या। एक दिन पूरब
को पैकेला का भनमाई (11) भौत रीस लागी को पश्चिम में
जाई बर (12) पश्चिम का पैकेला सित (13) क्या मार गरें (14)
भणो बर (15), छड़ना कोखा [16] अफना घर हैबर बाढ़ी [17] सचू (18)
सामल [19] घैलेनो [20] हाल्लोबर [21], बाटा खाल्यो क्या। तब
दुये पछर सम (22) बाटा हिट्पो (23) क्या। उई बाटा चेक ठूलो,
खामिया, बिथरो (24), गैलो (25), खाल [26] पानी की मिलि खाया।
उइले अफनू खानू बाढ़ी उसे खालका पानीमि [27] हुवाइ [28] बर,
बाढ़ी हजाई बर (29), तब बाढ़ो सोंक' (30) पानो खाई बर (31),
खाल को पानी सुख्यो क्या। उने खाल बरबरो (32) घेल ठूलो (33)
खख (34) थो क्या, तसे इख का फेद (35) भणो (36) जाई बर ख्या
सियो [37]। तै ठूला खख का ओरो परो (38) ठूलो पातल (39)
थो क्या, तै [40] बेला [41] तै खाल में पानी खानाको ख्या झुग [42]
धोंथा क्या। हेरन त खाल सुख्या को धेक्को [43] क्या। जब खाल
सुख्यो को धेकी बर क्या, झुग अन्ति [44] पानो खाना कीख्या गया क्या।

-
1. Time, age. 2. In, at. 3. Heroes. 4. Famous. 5. Lived. 6. Name. 7. Did envy, envied. 8. O. 9. From. 10. Road, path, journey. 11. In. 12. By going to west. 13. To. 14. Beating. 15. Having said. 16. For. 17. Food. 18. Flour of parched grain. 19. Provision for a journey. 20. In a bag. 21. Having placed, or put in. 22. Until. 23. Walked. 24. Broad. 25. Deep. 26. Lake, tank, reservoir. 27. In. 28. Drowned. 29. Having soaked. 30. Inclusive of. 31. Having drunk. 32. Near close by. 33. Large. 34. Tree. 35. Root, trunk. 36. Under. 37. Slept. 38. On, all sides. 39. Forest. 40. That, same. 41. Time, period, moment. 42. Wild animals. 43. Saw. 44. Elsewhere.

CSL

(48)

Doti (Kumaun) dialect continued.

तसे पैतिर [45] तसे [46] खाल में पानो खे। भणोबर जङ्गल है एक
हात्ती आयो क्या। अफनो सुण्ड खालो ओन [47] हाल्यो क्या। पानो
नाई पायो हात्ती ले अफना समझो रिसावर हार्त्ति ले ठूलो भास (48)
गरी टोल [49] मारि क्या। तब उई पैकेला को नीन (50) ब्युज्जो (51)।

मेरी नीद कैंचे ब्युज्जाई भणोबर पैकेला रोस आई क्या। उसे
रोस ले आई बर हात्तो की सुण्ड याम्हो (52) क्या, पश्चिम का पैकेला
आ खला (53) मिं रिति दियो [54] क्या। उसे खला मिं पैकेला
की चिलो धान कुटन लागो रथी क्या। हात्तो देखो बर यो बड़ो
ठूलो कीड़ो समझो बर क्या, उसे (55) कीड़ा की डर माणो बर (56),
भाजी बर, अफनो ईजा याई [57] आई बर, भोतर मई क्या। तब
उई को मातारी (58) भाइर आइ क्या। हाती बड़ो ठूलो किड़ो
धैकी बर, अफनो संग्नो (59) सित आई बर, धैकील आई। इसेदिन
पूर्व को पैकेला बार बरस का बाटा एक छड़ो हिंगो बर (60), पश्चिम
का पैकेला को घर माई पुच्छो [61], उसे की चिलो सित पैकेला को
कुरड़ी [62] सेधो [63] क्या। उई को चिलो बोलो बर, “मेरा बाबा
बार बरस भया दहवा (64) ल्युना को ल्या लेक [65] जाईरयान क्या,
त [66] लगेजा,” भणो बर, लेक की बाटा बताई दियो क्या। जब पूर्व
को पैकेला छूरा आई बर पश्चिम का पैकेला सबै बन का कुख जड़ उपाह
गरी बर [67], हाणा [68] जसा [69] पूलो [70] बादो बर, सुन्हा (71)
माई राम्हो बर लेदा, अफना घर थैन लागो रेण्हीं क्या। बोच बाटा
मा भीट भेवर [72] पूर्व को पैकेला बोका योठो [73] बाटा गयो,
योठ बाटा दक्षां को भारी समाई बर [74], थामो हाल्यो। तब
पश्चिम का पैकेला ले जारं लगयो, तब दक्षां को भारी पैतोर [75]
लायो पैतिर छेरनक [76] त (77) पूर्व को यैकेला भेक्यो, “मैने, पूर्व

-
45. Afterward, backward, behind. 46. That, same. 47. In, into. 48. Voice, tone.
49. Shriek. 50. Sleep. 51. Awoke. 52. Caught hold of. 53. Court-yard.
54. Flung. 55. That, same. 56. Being afraid of, fearing. 57. To. 58. Mother.
59. Companions. 60. Having walked. 61. Reached. 62. Whereabout,
welfare, incident. 63. Enquired. 64. Fire-wood, fuel. 65. Mountain peak.
66. Thou. 67. Having uprooted. 68. Mountain. 69. Like. 70. Load, sheaf.
71. Head. 72. Having met with. 73. Backward; behind. 74. Having obstructed,
Having caught hold of. 75. On, onward, before. 76. Looking. 77. On.

(49)

Doti (Kumaun) Dialect continued.

का पेकेला। तेरो नाज़ ऐतीर सुणिराखो था क्या, तेरो [78] सित भोट अकली भणो बर मेरा मन थी, आज तोसित भोट भैङ्ग, अतो खुमो है। दै गैङ्ग क्या, अब तमैं हमैं लड़ाई गरो हाल्लेरा, क्या। हम दूइ माईं को बलियो। (79) क्ष, विचार गही (80)।” पूर्ब का पेकेला ले छुवाव दियो क्या, “को बड़ी छ, या बन माईं हम दुये जनान (81) को हार जोत को खेकला क्या, गाज़ नगर का मानोत [82] मा जानाऊ वाईं जाईं बर लड़ाई गरला क्या।”

दुये गाज़ बस्तो माईं जाईं बर पक बुढ़िया सित भोट भैङ्ग, दुये जना पेकेला ले बुढ़िया याईं भण्डा। (83) क्या। “हमो दुई जनान को लड़ाई को हार जोत हेरी दिय (84),” भणो (85) बुढ़िया ले, “मेरो नातो बन गोरु भैसा चरोन जाई इङ्ग क्या, उई का नैरोटा दिन भानै। (86) पैतीर तिमो (87) दुई जनान का अल्लजि (88) खेकूले।” इतो (89) भणो बर बुढ़ो ले दुये पेकेला का दरबां का पूला अफना कान (90) माईं बोकी बर (91), अफना कातो याईं पूगोबर (92), अफना नासी रे टो दियो।

जब दुये पेकेला लड़ना को बटीना (93) ते बुढ़िया का नातो से बुढ़िया, अफना गोरु भैसा, दुये पेकेला, दरबां का पूला समीत, अफना नादा (94) हाल्यो। जब अफना घर आयो ते बखन आनो भुया। (95) चख्यो, बुढ़िया का नातो उम आनो भुया मित उड़ाई बर, इसे ठार पुज्यो कि जा दुये स्त्रानी (96) धान कुटन पैरै धिन, बाईं जाई पुज्या, एक स्त्रानो का आखा माईं बुढ़ पात भाँड (97) पानो की जनो। (98) पस्तो (99)। उह खानो ले दासरो स्त्रानो याईं भणो, “मेरा आखा भीतरी भाड पस्तो, तै गाडो द,” दासरो स्त्रानो के भणो, “ऊ भाड की खन्हो (100) मैं देखो त, गाडो दाज़नो,” भणो, बबून गँड़ा।

78. Thee. 79. Stronger. 80. Do. 81. Persons, men. 82. Men. 83. Sail. 84. See, look at. 85. Said. 86. Ga. 87. Yon. 88. Dual, combat. 89. So much. 90. Shoulder. 91. Having borne on. 92. Having reached. 93. Prepared. 94. Lap or fold of a sheet. 95. Tempest, high-wind. 96. Women. 97. Bit of grass. 98. Like. 99. Penetrated. 100. Bit.

(50)

Doti (Kumaun) Dialect continued.

तब दूसरो स्थानों से घूड़ पात भाड़ पानी, बुड़िया की नाती, बुड़ी, गोरु मैसा, दखां का पूला, दुये पैकेला समीत, आंखा भीतर है गाड़ी बर अफना खलदी माईं राख्यो। इसे दिन को रात माईं अफना खल्हो (101) है निकालो बर, अफना पय [102] धेकायो। उईं ले भण्णो, “सबै कोड़ा हमारा विराला दे, सबै खाईं देलो।” ये। कुरड़ी सुणो बर दुये पैकेला, बुड़ी, बुड़िया की नाती, सबै छरले कामन पस्था। तब सबै की अफना अफना संसार को सबै का बीच माईं हमो नाना भया भणी, भुट्टाट (103) गस्तो, हात जोड़ी बर चिन्तो गरी उईं स्थानों से अफना पोई (104) याईं कुटाई बर, अफना बरका बाटा लाई दिया। अफना घर पुजो बर एक एक से सबै बात कुरड़ो आफना घर का पड़ोमोन सित, भाईं बन्द अफना मिच सित, कुरड़ो भण्णी।

सबै से समझो की परमेश्वर को धन्य धन्य भण्णो, “हे परमेश्वर! हम तमरा मिरह्नो माईं सबै होई नाना क्हौ।” ये संसार माईं कसै बात माईं ले बमिण्ड (105) न गरनू चाईं नो (106), एक होई एक ठूलो एक होई एक नानू। परमेश्वर को सिरह्नो माईं हम सबै कीड़ा बरावर क्हौ।

101. Pocket. 102. Husband. 103. Repentance. 104. Husband. 105. Pride.
106. Ought not do.

Transliteration of the Dotyali, or the Doti dialect, spoken by the inhabitants of the Doti (Nepal territory), who have immigrated into Shira Shor etc. Parganas (Kumaun).

Púruba pashchima paikyálon kí bhíta.

Koi eka juga maín duyé paikelá náúñchalyáká thyá.
Eka púruba disá ká koná thyo, dúsaro paikyálo pashchima
disá ká koná má rahanathyo. Eka ká náúñ suníbara dusaro

(51)

Doti (Kumaun) dialect continued.

bahutai rísa arana thyo Kyá. Eka ko ghara haibara dúsará ko ghara bára barasa ko báṭo thyo Kyá. Eka dina púraba ko paikelá ká mana mái bhauta rísa lági kí pashchima men jái bara pashchima ká paikelá sita kyá mára garon bhaníbara, larhaná kílyá aphaná ghara haibara bárhi sattú sámalá thailoni hálí bara, báṭá lágyo kyá. Taba duye pahara sama báṭá hiṭyo kya. Uí báṭá eka thúlo, lámo, bitharo, gailo, khála pání kí mili kyá. Uile aphaná kháná bárhi usai khála ká pání mi ḍubái bara, bárhi rujaí bara, taba bárhi sínún pání khásbara, khála ko pání sukyo kya. Usai khála barabarí eka thúlo rukha thyo kyá, tasaí rukha ká pheda maní jáíbara kyá siyo. Tai thúlā rukha ká orí parí thúlo pátala thyo kyá, tai belá tai khála men pání kháná kílyá mriga onthyá kyá. Herana ta khála sukyá ko ḍhekyo kyá. Jaba khála sukyo ko ḍhekí bara kyá, mriga anti pání kháná kílyá gayá kyá. Tasai paitira tasai khála men pání khau bhaní bara jangala hai eka háttí ayo kya. Aphano sunđa khálí onna hályo kyá. Pání nain páyo háttí le aphaná mana míñ risái bara hátti le thúlī bhása garí ṭola mári kyá. Taba uí paikelá kí nína byují.

Merí nída kaile byujái bhaní bara paikelá rísa ái kyá. Usai rísa le ái bara háttí ko sunđa thámyo kyá, pashchima ká paikelá ká khalá miñ khiti diyo kyá. Usai khalá miñ paikelá kí chelí dhána kuṭana lági raithí kyá. Hattí dekhí bara yo barho thúlo kírho samají bara kyá, usai kírhá kí ḍara maní bara, bhájí bara, aphaní ijá tháin ái bara, bhítara gaí kyá. Taba uí kí mātárí bháira ái kyá. Hátí barho thúlo kirho ḍhekí bara, aphaní sanganí sita jái bara, ḍhekauna ái. Isai dina púrba ko paikelo bára barasa ká báṭá eka gharhí hinní bara, pashchima ká paikelá ko ghara máin pujyo, usai kí chelí sita paikelá kí kurarhí sodhí kyá. Uíkí chelí bolí bara, “merá bába bára barasa

Doti (Kumaun) dialect continued.

bhaya daruwán lyuná kí lyá leka jái rayana kyá, tan lagai já," bhaní bara, leka ko báṭo batái diyo kyá. jaba púrba ko paikelo dhúré jái bara pashchima ká paikelá sabai bana ká rukha jarha upárha garí bara, dánna jaso púlo báḍsbara, munṭá mái rákhí bara ley, aphaná ghara ogná lági raithyon kyá. Bicha báṭá má bhīṭa bhaibara púrba ko paikelo wíká píthí báṭá gayo, píthā báṭá daruwán ko bháṛí samás bara, thámi halyo. Taba pashchima ká paikelá le jora lagáyo, taba daruwán ko bhari aitíra láyo paitira heranchha ta púrba ko paikelo dhekyon, "mainle, púrba ká paikelá tero náun aitíra suni rákhí thyà kyá, to sita bhīṭa garulo bhaní bara merá mana thí, ája to sit bhīṭa bhaichha, atí khusí hoí gaichha kyá, aba tamain hamain laḍai garí hállon, kyá hama dái main ko baliyo chha, bichára gaddau." Púrba ká paikelá le jubába diyo kya, "ko barho chha, yán bana māin hama duye janána kí hára jítá ko dhekalo kyá, gáun nagara ká manisa má janáun wáin jái bara larhái garalá kyá."

Duwai gaún bastí māin jái bara eka budhiyá sita bhīṭa bhaichha, duye janá paikelá le budiyá tháin bhaníyo kyá. "Hamí duí janána kí larhái ko hára jítá herí diya," bhaní, burhiyá le, "mero nátí bana goru bhaisá charona jái raichha kyá, ui kí mai roṭo dina jhánnau paitíra timí duí janána ko angánlaji dhekálo." Ití bhaní bara budí le duye paikelá ká daruwán ká pulá aphaná kána māin bokí bara, aphaná nátí tháin púgí bara, aphaná nátí roṭo diyo.

Jaba duye paikelá larhaná kí baṭirá tai budiyá lā nátí le budiyá, aphaná goru bhaisá, duye paikelá, daruwán ká pulá samita, aphaná gádá halyo. Jaba aphaná ghara àyo tai bakhata áni bhuyyá chalyo, budiyá ká nátí usa áni bhuyyá sita urhái bara, isai thaura pujoyo ki ján duye swáni dhána kuṭana pairaithina, wánín jái pujyá, eka swáni ká àṅkhá māin ghurha páta jhárrha panní kí janí pasyo. Uí swáni le dosarí swáni tháin bhaní, "merá àṅkhá bhitarí

Doti (Kumaun) dialect continued.

jhárha pasyo, tai gárhí de," dosarí swáni le bhanyo, "á jhárha ko khan^o maiñ delí ta, gárhí díúnglo," bhanyo, kabúla garyo. Taba dúsarí swáni le ghírha páta jhárha pání, burhiyá ko nátí, burhi, goru bhaisa, daruñwáñ ká púla, duye paikelá samítá, áñkhá bhítara hai gárhí bara aphaná khaldí máñ rakhyo. Isai dina kí ráta máín aphaná khaltí hai nikálí bara, aphiná paya dhekáyo. Uíle bhanyo, "sabai kírhá hamárá birálá de, sabai kháidelo." Yo kurarlí suní bara duye paikelá, buñí, buñiyá ko nátí, sabai dara le kámána pasya. Taba sabai le aphaná aphaná sansára kí sabai ká bícha máñ hamí náná bhayá bhanín, bhutiyáta garyo, háta jorlí bara biñí garí uí swáni le aphiná poí tháin chhuñá í bara, aphaná ghara ká báñá lái diyá. Aphaná ghara puji bara eka eka le sabai báta kurarlí aphaná ghara ká parhosína sita, bhái banda aphaná mitra sita, kurarlí bhanyo.

Sabai le samajyo kí Parmeshwara ko dhanya dhanya bhanyo, "He Parmeshwara ! hama tamára sirastí máín sabai hoí náná chhañuñ" Ye sansára máíñ kasai báta máín lai ghamiñda na garanú cháñgno, eka hoí eka thílo eka hoí eka nánù. Parmeshwara kí sirastí máín hama sabai kírhá barábara chhañuñ.

Almora (Kumaun) Dums' dialect.

अल्मोड़ा (कमाऊँ) के छुर्मां की वैलौ

पुर्व अर पक्षमाक पैककि भेट।

कै जमाना (1) माजो दुड़े नामवर (2) पैक (3), जनूं (4) थीणो (5)
 भड़ कैनी, क्षिया; एक पुर्व दिशा का कूंणा (6) माजो दुहरो (7)
 पश्चिम दिशा का कूंणो माजो रौक्षिणो। एक को नाम सुणो बेर दुहरो
 रोग (8) का मारा (9) जलनक्षियो (10)। एक को घर बटो (11)

1. In, at. 2. Celebrated. 3. Heroes, great warriors. 4. Whom. 5. To. 6. Corner, extremity. 7. Other. 8. Envy, anger, jealousy. 9. For, on account of. 10. Grew hot. 11. From.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued

दुर्घटा को घर बार बर्ष का बाटा दूर माजी छियो। एक दिन पुर्व का पैक का मन माजी उमका (12) उठो को पश्चिम बाला पैक को जोर काणो [13] अजमुणा चैही, अपणा घरबटी सामव (14) सतूँ (15) का, थैला लोबेर, जैको जहडी बाटा का लिजीया छो, 'बाटा लागो गयों, पैपरो (16) तक हिंटने रयो (17)। बाटा माजी वी कणी एक बड़ो लख्बो चैहो और गैरा प्राखर (18) मिलो, वीले अपणा खाणा का सामव प्राखर माजी खोती दियों (19); जब सामव सतूँ सब भोजो गयो तब सब सामव सतूँ काणो पाणो सुधा (20) खाइ लिया, और वीका मजोक एक ठूलो बोट [21] का स्खोल (22) का तलीया (23) सेवगयों (24)। ये बोच माजी वी नजोक का जड़ब (25) बटो जड़ब (26) जानेर (27) अपणा वाजबो (28) माफुक वी प्राखर माजी पाणो पीणा का लिजीया (29) आया, प्राखर देखो, तो, प्राखर माजी पाणो नी पायो, तब हैर (30) दिशा हँणी (31) पाणो दुनणा हँणी गया। वी हैकुछ ढोक (32) माजी एक जड़ब हाथी ले पाणो पीणा का लिजीया प्राखर माजी आयो, अपणा सून (33) पाणो पीणा का लिजीया प्राखर माजी छितो, पर पाणो नी मिलो। तब रीग माजी आईबेर एक बड़ो जोरले डाढ़ (34) मारो, वी कणी सुखो बेर पैक; को नीन टुटो गई।

पैक को नीन टुटणा पर बड़ी रीग हुणा फैटो, वी रीग माजी हाती का सून पकड़ी बेर पश्चिम का रौनेर पैक का पटाङण (35) माजी छितो दियों। वी पटाङण माजी पैक की चेली वी बखत धान कुटनारैछी, हाती कणी अमकसे (36) तरह की कीड़ा जाणीबेर डर का मारा अपुणी ईजा (37) का पास भोतेर माजी भाजी गई। वोको ईजा भ्यार [38] आई, हाती कणी नवा (39) किस्म को कीड़ा जाणो बेर अपुणी दगड़याणोन (चड़ेलियो) कणी देखुणा का लिजीया खलेत (40)

12. Impellent. 13. To. 14. Provision for a journey. 15. Flour of parched grain. 16. Noon. 17. Continued to walk. 18. Lake. 19. Threw. 20. Including. 21. Tree. 22. Shadow. 23. Under. 24. Slept. 25. Jungle. 26. Wild. 27. Animals. 28. Went, habit. 29. For. 30. Other, and. 31. To, for. 32. Delay, while. 33. Trunk. 34. Shrick. 35. Court-yard. 36. Strange, unknown. 37. Mother. 38. Out. 39. New. 40. Pocket.

(55)

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

माजी धरोलियो । वो हैं कुक पछीना वो दिन पुर्बका पैक से (40A) बार वर्ष का बाटा घड़ियो माजी हिटी बेर पश्चिम का पैक का धर पैचो; वोको चेलीधे¹ पैक को पते (41) पूँछो, लौडिंया (42) जे कयो, “मेरा बाब बार वर्ष होई गई लाकड़ा लूणा का लिजीया धूरा (43) चंचो छांना (44) माजी जाई रौको, जतो (45) जावो कयो ।” धूरा पत्तो (46) बताई दियी । जब पुर्ब को पैक धूरा हुणो जानारौकोयो पछम का पैक ले सारो बण का ठुला ठुला बौठ लड़ बटी उखिड़ीबेर (47) उनरों (48) बड़ी गढ़वों (49) बोजो (50) पहाड़ा का मापुक खारा (51) माजी धरी बेर अपणा धर हुणो जंनारौकोयों, बाटा माजी भेट होई गई । जब पुर्ब को पैक बोका पछीना [52] गयो और बोजो पछीना खैचो बेर रोकी दियों, तब पछम का पैक ले जोर सकर [53] लगायो, और बोजो अबीला [54] लोगयो । पछीना चाईबेर [55] कयो, “अरे पुर्ब का पैक ! मैसे तेरा नौ पैलो बटो सुणो राखो कियो, तेरी भेट करना को बड़ी मेरा मन माजी छो, आज मिली गोक्कि, बड़ी खुसी हैक्कि । तुम और हम लड़ाई करी देखनूं को हम दुर्द जणो [56] माजी बड़ो को क्को ।” पुर्ब को पैक ले ये जुबाय दियो, “या बण को, हम लैगन को चटी [57] बड़ी [58] कणो को देखलो, कतो [59] गौ [60] माजो हिटी बेर उतो लड़ूलां ।”

दुई जणो गौ माजो नसी गया [61] । ऊन् [62] कणो एक बुड़िया मिली, दुई जणो ले बुड़िया हातो [63] कयो, “आमा, [63A] तुम हमरी लड़ाई कणो देखो व अनताजीदियो [64] ।” बुड़िया ले कयो, “बबा [65], मेरा नाती [66] गीक [67] मैसो [68] चराना हुणो

40 A. Also, too. 41. Where-about. 42. Daughter, girl. 43. High mountain. 44. Lofty mountain. 45. There. 46. Whereabout, situation. 47. Having pulled up. 48. Theirs. 49. Heavy. 50. Load. 51. Head. 52. Behind. 53. Much more, greater. 54. On, further on. 55. Having looked. 56. Persons. 57. Defeat. 58. Victory. 59. A certain place. 60. Village. 61. Went. 62. Them. 63. To. 63. Grand-mother. 64. Witness. 65. Father, sons. 66. Grand-son. 67. Cows, kine. 68. Buffalo.

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

जङ्घव जाई रैछ, वो कणी रवाटा [69] दिण। ज्बोले!, पर्किना तुम दुई जणी को लड़ाई देखूली”। थनुक [70] क्रैबेर [71] बुडिया ले दुई पैको समेत [72], लकड़ा का बोजा समेत, अपणा काना [73] साजी धरी लिया, अपणा नातो का पास पैचो, वो कणी रवाटा दिया।

जब ऊ [74] दुई पैक लहना सूं [75] तैयार भया, तब बुडिया का नातो ले, बुडिया, और अपणा गाह भैस और दुई पैक लकड़ा का बोजा समेत, अपुणी गातो (76) माजो धरी लिया, और अपणा धर हुणी बाटा लगी। ये बोच ठूला ढाना (77) बढ़ावा (78) लागी, बुडिया की नातो वो ढाना माजो उड़ो बेर एसी ठौर (79) पैचो, जां दुई सैणी (80) धान क़टना रैक्किया, एक हैणी का आखां माजो धूंण (81), जैशिणी (82) चां [83] को तिण्को [84] कूनी [85], छें [86] फेटोगदा [87]; वो [88] सैणी ले दुहरी सैणी थोणी कयो, “मेरा आंखा माजो भाड़ [89] पड़ो रैक्की, तू निकाई दे कयो,” दुहरी सैणी ले कयो, “अगर वो भाड़ वा धूंण मोकणी [90] देखो तब मी [91] निकाई दिउलो”। पैलो सैणी ले ऊ बोडा [92] मानो-लिया [93]। दुहरी सैणी ले धूग व बुडिया की नातो मधे बुडिया और नीक भेसे लाकड़ा का बोजा समेत, और दुई पैको कणी, निकाई बेर अपुणो खजेत माजो धरीलिया। वे है पछोना रात हुणी अपुणी खजेत बटो निकाई बेर अपणा मलक कणो दिवाया, वो ले कयो, “यो कीड़ां कणो हमारी विराजं [94] कणो दिये। ऊं सब खाई लेनी”। यो बात कणी देखी सुणो बेर दुई पैक, और बुडिया, और बुडिया की नातो, भैत डरो गया, और डर का मारा कामना पैटा (95)। तब सवूं ले अपूं आपूं कणो दुखिया (96) माजो को

69. Bread. 70. So much. 71. Having said. 72. Inclusive of. 73. Shoulder.

74. They. 75. For. 76. Lap or fold of a sheet. 77. Tempest.

78. Wind, high wind. 79. Spot, place. 80. Women. 81. A bit of grass.

82. Which or to which. 83. Grass. 84. A bit. 85. Say. 86. Such like that.

87. Penetrated. 88. That. 89. Grass. 90. To me. 91. I. 92. Condition.

93. Accepted. 94. Cat. 95. Began to tremble. 96. Earth, world.

(57)

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

सब चीजन है नाना समझणा फैटा, तब पसताईवेर (97) हात जोड़ी बेर बिणतो^१ (98) करणा फैटा। वो मैणो और बीका छुसम योणी छुटो बेर अपणा अपणा घर हुणी बाटा खियो, अपणा घरीं माजो^२ पैचो बेर सब यकवटे (99) अपणा कीड़ा अपणा घर वालन थे^३ व बाख्लो (100) का इष्ट (101) मितुरन (102) थे^४ (103) कयो।

आपूं आपूं कणो नाना समजी बेर प्रमेश्वर को बिणतो लगाई, और कूणा फैटा, “हि भगवान! हम तेरा संसार माजी सब चीजन हैं नाना कूं”। ये दुणिया माजो के बात को गङड़ (104) आदमी कणो करनो नो चैनो, एक हैवेर एक ठूलो एक हैवेर एक नामो छो, प्रमेश्वर की दुणिया माजी हम कीड़ों जसा (105) कूं।

97. Having repented for. 98. Entreaty. 99. Together. 100. Neighbourhood.
101. Well-wishers. 102. Friends, relations. 103. To. 104. Pride. 105. Like.

Transliteration of the Almora (Kumaun) Dums' (low caste people, such as masons, carpenters, blacksmiths etc.) dialect.

Purba ara pachhamá ka painka ki bheṭa.

Kain janáná májí dui námabara painka, janún thíní bharha kauní, chhiyá; eka purba dishá ká kúnná májí duharo pashchima dishá ká kúnnán májí rauchhiyo. Eka ko náma suní bera duharo rísha ká mára jalana chhiyo. Eka ko ghara batí duharo ko ghara bára barsha ká bátá dura májí chhiyo. Eka dina purba ká painka ká mana májí umaka uṭhi kí pashchima wálá painka ko jora kání ajámuṇá chaichho, apaná ghara batí sámawa satiṇ ká thailá libera, jaikí jarúrhí bátá ká lijiyá chlí, bátá lági gayon, dhoparí taka híntane rayo. Bátá májí wí kaní eka barho lambo chaurho aura gairo pokhara milo, wile apaná kháná ká sámawa pokhara májí khítí diyoq; jaba sámawa satiṇ sába bhijí gayo tab sába sámawa satiṇ kaní páni sudhá khái liyo, aura wíká najíka eka ṭháulo boṭa ká swola ká talíyá sei gayoq. Ye bíñcha májí wí najíka ká jaṅgawa batí jaṅgai

CSL

(58)

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

jánora apaná wájabí máphuka wí pokhara májí pání píná ká lijíyá áyà, pokhara dekho, to, pokhara májí pání ní páyo, taba haura dishá huní pání dhunana huní gayá. Wí hai kuchha dhila májí eka jangai háthí le pání píná ká lijíyá wí pokhara májí ayo, apaná súnnna pání píná ká lijíyá pokhara májí khito, para pání ní milo. Taba rísha májí ái bera eka barhí jora le dádha mánín, wí kaní suní bera painka kí nína tuṭí gai.

Painka kín nína tuṭaná para barhí rísha huṇá phaití, wí rísha májí háthí ká súnnna pakarhín bera pashchima ká rau-nera painka ká patángana májí khiti diyon. Wí patángana májí painka kí chelí wí bakhata dhána kuṭaná raichhín, háthí kaní anakase taraha ko kírhá jáni bera dara ká mārá apuṇí ijá ká pásá bhítera májí bhájí gaí. Wíkí ijá bhyára ái, háthí kaní nawá kisma ko kírhá jáni bera apuṇí dagarhyá-nína (saheliyon) kaní dekhúná ká lijíyá khaleta májí dharí liyo. Wí haiñ kuchha pachhina wí dina purba ká painka le bára barsha ká báṭá gharhiyo májí hiṭsbera pashchima ká painkaká ghara paucho; wíkí chelí thaiñ paika ko pato púchho, laudinyá le kayo, "mero bába bára barsha hoí gaí lákarhá lyúnná ká lijíyá dhúrá úncho dánná májí jái rau-chho, útí jáwo kayo." Dhúro patto batádiyo. Jaba purba ko paink dhúro huní jána rauchhíyo pachhama ká painka le sáro baña ká ṭhulá ṭhulá boṭa jarha baṭí ukherhí bera unaron barho garúwon bojo pahárha ká mápuka khorá májí dharí bera apaná ghara huní uṇná rauchhíyon, báṭá májí bheṭa hoí gaí. Jaba purba ko paika wíká pachhiná gayo aura bojo pachhíná khaichí bera rokí diyon, taba pachhama ká paika le jora sakara lagayo, aura bojo aghīlā lígayo. Pachhíná chái bera kayo, "are purba ká painka! mai le tero nau pailí baṭí suní rākho chhiyo, terí bheṭa karaná kí barhí merá mana májí chhín, ája milí gochhe, barhi khusí haichhho. Tuma aura hama larhái karí dekhanún kí hama duí jáni májí barho ko chho." Purba ko painka le yo jubāba diyo, "yá baña chho, hama logana kí ghaṭí barhí

(59)

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.

kaní ko dekhalo, katí gaun májí hiñbera utí larhúlán."

Duí janí gaun májí nasí gayá. Unún kaní eka burhiyá milí, duí janon le buñiyá hárí kayo, "ámà, tuma hamari larhái kaní dekhí wa anatájí diyo." Buñiyá le kayo, "babá, mero nátí gorú bhaiso charáná huní jangawa jái rauchha, wikaní rwáṭa diñá jwolo, pachhiná tuma duí jaño kí larhái dekhúlo." Yatuka kaibera burhiyá le duí paiko sameta, lakahá ká bojá sameta, apaná káná májí dhari liyá, apaná nátí ká pásá pauchí, wí kaní rwáṭa diyá.

Jaba ú duí painka larhaná sún taiyára bhayá, taba budiyá ká nátí le, burhiyá, aura apaná gorú bhaiñsa aura duí painka lákarhá ká bojá sameta, apuni gátí májí dhari liyá, aura apaná ghara huní báṭá lágo. Ye bñcha thálo dñáno bayáwo lágo, burhiyá ko nátí wí dñánná májí urhíbera aisí thaura paucho, ján duí sainí dhána kuñaná rau-chhiyá, eka sainí ká ákhán májí ghunná, jaithní ghán ko tiníko kúní, uso phaiṭí gayo; wí sainí le duharí sainí thíní kayo, "merá áñkhá májí jhárha parhí rauchho tú nikái de kayo," duharí sainí le kayo, "agara yo jhárha wá ghúnná mítaní delí taba mí nikái diulon." Pailí sainí le ú kwírhá mání liyá. Duharí sainí le ghúnná wa buñiyá ko nátí maye burhiyá aura gorú bhaiñson lákarhá ká bojá sameta, aura duí painka kaní, nikái bera apuni khaleta májí dhari liyá. Wí hai pachhiná ráta huní apuni khaleta baṭí nikái bera apaná málaka kaní dikháyá, wile kayo, "yo kírhán kaní bamaro biráun kaní diyo ún saba khái lelo". Yo báta kaní dekhí suní bera duí painka, aura burhiyá, aura budiyá ko nátí, bhauta dárí gayá, aura dara ká mārā kámaná phaiṭá. Taba sabún le ápún ápún kaní duníyá májí kí saba chijana hai náná samajhañá phaiṭá, taba pasatáí bera hárta jorhí bera binatín karaná phaiṭá. Wí sainí aura wíká khasama thíní chhuṭí bera apaná apaná ghara huní báṭo liyo, apaná gharon májín pañchí bñra

(60)

Almora (Kumaun) Dums' dialect continued.
 saba yakabaṭe apaṇā kwīrhā apanā ghara wálana theṇ wa
 bakhali kā ishṭa miturana theṇ kayo.

Āpūn āpūn kaṇī nānā samají bera prameshwara kí
 biṇatí lagāi, aura kūṇā phaiṭā, "He bhagawána! hama terá
 sansára mājí saba chijana haṇ̄ nánā chhūṇ." Ye duṇiyá
 mājí kaiṇ báta ko garúrha ádamí kaṇī karano ní chaino,
 eka haibera eka tħúlo eka haiṇbera eka náno chho, Prame-
 shwara kí duṇiyá mají hama kirhoṇ jasá chhūṇ.

Srinagar (Garhwal) dialect.

श्रीनगर गढ़वाल की बाली।

पूर्ब और पश्चिम का बोरुं को मुलाकात।

पहिला जमाना मा हिनासी बोरक्या (1)। एक पूर्वदिसाका
 कोणा दुसरे। पश्चिम दिसाका कोणाभा रहँद्वा क्यो [2], एकको नाम
 सूखोक दुसरो जलदोश्यो; एकको घर दुसराका घरते बारावर्ष के
 बाटा [3] क्यो। एकदिन पूर्बको बोर पश्चिमका बीरकासाथ सुलाकात
 बलडनकुगये, अपणा खाणकु बरा [4] कु [5] सात [6] लिगे, हिपहर
 तक चले, रस्तामा बेकु एक बड़ी लम्बी चौड़ी व गहरो तलौ [7]
 मिले; तबवेन [8] अपणो पास को सातुसणो [9] बि [10] तलौभा
 डालदिक्या [11]। जब सातुभिजो गयेन तबवें [12] कुम सातुको
 खाईगये। पिछाड़ी बि [13] धेरा [14] एक बड़ापेढ़ का [15] मूड़े
 सिगये [16]। रिकीच बि धेराका बणका जानवर रैजका औरवाला
 पाणीपेण को आयेन, तलौ सूखोदेखीक तब दुसरोतर्फ पाणीठुङ्गण को
 चलीगये। पिछाड़े [17] पाणोपेण को एक बणहाथी आये, वेन अपणी
 सन्धसणी तलाव मा डालो [18], पाणी निमिलणते एक बड़ी

1. Were. 2. Was. 3. Journey, road, path. 4. Provision for a journey. 5. For, to.
 6. Flour of parched grain. 7. Lake, tank. 8. He. 9. To. 10. That. 11. Threw.
 12. He. 13. That. 14. Near. 15. Under. 16. Slept. 17. After-wards.
 18. Plunged.

(61)

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

किल्कार [19] मारी, दो [20] किलकारते [21] वेबीरकी नींद खुली ।

तबवेन गुम्बामा आईक वेडाथोकी सुन्ड पकड़ो वेजु अपणा हाथसे पश्चिमका बोरका चौकमा फेंकदोने [22] । वेचौकमा पश्चिमका बोरकी नौनो [23] साफि [24] कुटण्णीकृद्धि (25), हाथीको अनौखो (26) भाँतो [27] को कोड़ेसी [28] देखोक डराकामारा भितर अपणी माकापास भाजीक गई । तब वो [29] कीमा भैर [30] आई, हाथीकु एक नर्दि' किसा को कीड़ो समझो क अपणो दगड़ाणि [31] कु देखेण कु अपणा खोसा [32] पर धर दिने । वांका पिछाड़ी वे दिन पूर्वको बोर भी बारा बर्षे का रस्ता घंटी मा चली क पश्चिम का बोर का डेरा (33) पहुँचै, बेन तंदे। बाप कख (34) छ, करोक (35) पश्चिम का बोर की नौनोते पूछो, नौनोन जबाब दिने, “मेरो बाप लाखड़ा काटणकु बारा बर्षे ते डचाड़ी (36) जायूँछ” । तब पूर्वका बोरन वीं नौनो ते डांडो को रस्ता पूछे, नौनोन बताई दिने; तब वो डांडो को गये । रक्षामा हियों की मेट हिई, पश्चिम का बोर सारा (37) बयोजा बड़ा बड़ा डास्तोकु (38) ज़िड़ाते (39) उखाड़ोक (40) ऊको (41) बड़ा डाँड़ाका बराबर बोभ अपणा सिरमा रखोक अपणा घरकु औगुक्यो, पूर्वको बोर वेका पिछाड़ी गये, वेका बाभकु पिछाड़िते खेंचोक यामीदिने (42) । जब पश्चिमका बोरन भारी (43) जार लगाये तब वेबाभकु निकालोक अगाडो (44) चलोगये । पिछाड़ी इखोक बैले, “अरे पूर्व का बीर ! तंदे नाम मैन पहिलेते सूखरखेक्यो, तंदा मिलणको बड़ी चाहकृद्धि, आज मिलिगे, मैनु बड़ी खुसो होई, अब तू मै आपस मा लड़ाई करोक देखुला, कि हम हियों मा को बड़ाछ” । पूर्वका बोरन बैले, “यख (45) त, 45A) जंगल (46) छ, इमारी हार जीत कैन (47) जाणनो, बस्तोमा जौला, वख लडुला ।”

19. Shriek. 20. That, same. 21. By, from. 22. Flung. 23. Daughter. 24. Paddy, rice. 25. Was husking. 26. Strange. 27. Sort. 28. Like. 29. Her. 30. Out. 31. Companion. 32. Pocket. 33. House, home. 34. Where. 35. Having said. 36. High mountain. 37. All, Whole. 38. Trees. 39. Roots. 40. Having pulled up. 41. Theirs. 42. Obstructed. 43. Great, heavy. 44. Forward. 45. Here. 45A. but. 46. Well. 47. Who, by whom.

(62)

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

तब दिये बस्तो का रस्ताचल्या; ये विच जांमगो (48)

एक बुडली (49) मिलो, दियोंन बुडलीमा बोले, “तु हमारो लडाईकू
देख,” बुडलीन ऊंको बोले, “मेरा नातोगीरु भैसा चरेण्यकु बणमा
जायँक, वे का (50) वास्ता रोटो लिजांदू (51), वेकु रोटो इक (52)
‘तुम दियों की लडाई को देखूंसे।।’” इतना बोलीक बुढियान दि बोरैंकू
मय लाखडों का बोज सुदाका (53) अपणा कन्धामा (54) धरदीन्या
(55), पिकाडो अपणा नातो का घोरागई; वेकु रोटो दिने।

जब वो रोटो खायचुके तब हि बीर वस्त लडुणकू तयार होयन,
त, वींका नातोन बुढिया को अपणा गोरु भैसें लाखडों सुदा दि बीरैंकू
अपणी गातीमा रखदिन्या, अपणा धरकुगये। येबोच बथौ (56)
हिएल योंकरो (57), वे बडों ते वीं बुढिया को नातो मय बुडलो
गोरु भैसा, व हि बीरैं, व लाखडो का बोजका, उडोक (58) एक
जगा पहुंचयो, वस्त हि जनानी (59) साहि क्षटणो छर्द। एक जनानी का
आंखा भितर जनै (60) घासका समान बैठे। तब वो जनानी न दुसरी
जनानी मा बोले, “मेरा आंखाते खड (61) निकालीटे,” दुसरी जना-
नी बोले, “जोविखड नेझूझी देदेसोत तब नीकाल दूंसो।” यहली
जनानीर्दि करारपर (62) कवूखहाई। तब दुसरी जनानीन खड को
(बुडलो का नातोङ्क मय गोरु भैसा, व हि बीरैं, व लाखडों का
बोजसुदा) नीकालीक अपणा छोसापर धरदिन्या। पिछाडे कु खडकू
अपणा खोसाते भाषीक अपणा खसमकु दिखलैन, वों का खसमन
अपणो जनानी मा बोले, “यूसब कीडौंसयी हमारा, बिराकाकु देटे,
बोहे देलो।” यूं बातैंकू देखीक हि बीर, बुडली, व बुडलोको नातो,
बहुत डरोक थर थर कांपण सम्या, तब सबून आफुं आफुं को दुनिया
को चीजीं मध्ये खबरि छोटा जाशीक, अछताईं पछताईंक (63), हाथ

48. Them. 49. An old woman. 50. Him. 51. Take. 52. Having given. 53. Including.

54. Shoulder. 55. Placed. 56. Tempest, high-wind. 57. Began to arise.

58. Having been drifited. 59. Women. 60. Like. 61. Grass. 62. Condition.

63. Having repented.

CSL

(63)

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

जोड़ी विस्तो करीक, वो जनानोते, व वोंका खसमते पिछे। (64) लुड़ाइक (65), अपणा घरगयेन। अपणा अपणा घरंमा आईक, एक एकन (66) योसारो बिस्तार अपणा अपणा घरवालें, व पड़ोसोयेरा मा, व दोस्तोंमा बैले।

सबून कडाहीइक (67) आफुं को कुछ बस्तु (68) निसमभिक, परमेश्वरका धन्य किने, और कबूल करे, “हे परमेश्वर! हमतेरो स्थानमा सबते कीटा छवाऊं (69)।” ये संसारमा कौदातका धमन्द आदमी को नोकर्नौं चांयदै, एकसे एक बड़ो और एकसे एक कीटोळ, परमेश्वरकी नजरमा हम सब कोडा का समानछवाऊं॥

64. Hold. 65. Having got rid of. 66. Each one, every individual. 67. Having assembled. 68. Any thing. 69. Are.

Transliteration of the Srinagar (Garhwal) dialect.

Púrba aura Pashchima ká bírúñ kí mulákáta.

Pahilá jamáná má dwí pragaṭa bíra chhayá. Eka púrba dishá ká koṇá dusaro pashchima disá ká koṇá ma rahando chhayo, eka ko náma súñi ka dusaro jaldo chhayo; eka ko ghara dusará ká ghara te lárá barsha ko báṭo chhayo. Eka dina púrba ko bíra pashchima ká bíra ká sátha mulákáta wa larhana ku gaye, apanā kháṇa ku bara ku sátu lige, dwi pahara taka chalə, rastá mán we ku eka barho. lambo chaurho wa gaharo talau mile; taba wena apano pása ko sátu sañí we talau má dálā dinyá. Jaba sátu bhijígayena taba wo kulla sátu ko kháīgaye. Pichhárhi we dhorá eka barhá perha ká mísirhe segaye. Ye bícha we dhorá ká baṇa ká jánabara roja ká auṇawálá páñi peṇa ko áyena, talau súkho dekhí ka taba dusarí tarpha páñi dhundhaṇa ko chalígaye. Pichhárhe páñi peṇa ko eka baṇa háthí áye, wena apaní sunḍa sañí talawa má dálí, páñi

(64)

Srinagar (Garhwali) dialect continued.

nimilañate eka barhi kilkara marí, wín kilkara te we bira
ki ninda khuli.

Taba wena gussá má áfska we háthi ki sunđa pakarhi,
we ku apaná hátha se pashchima ká bira ká chauka má
phenka dine. We chauka má pashchima ká bira ki nauní
sátti kutuñi chhai, háthi ko anaukhí bhánti ko kírho sí
dekhí ka qará ká mārā bhitara apaní má ká pásá bhajiska
gaf. Taba wín ki má bhaira ái, háthi ku eka naín kisma
ko kírho samajhí ka apaní dagarhyani ku dekhoña ku
apaná khísá para dhara dine. Wan ká pichhárhi we dina
púrba ko bira bhí bárá barsha ká rastá ghançoñ má chalí
ka pashchima ká bira ká qerá pahunchai, wena tero bápa
kakha chha, karíka pashchima ká bira ki nauní te púchhi,
nauní na jabába díne, "mero bápa lákharhá kátaña ku
bárá barsha te uchá dándó jayún chha." Taba púrba
ká bira na wín nauní te dándó ko rastá púchhe, nauní na
batái dine; taba wo dándó ko gaye. Rastá mà dwiyon ki
bhetá hoí, pashchima ko bira sára baño ká barhá barhá
dalo ku jarhá te ukhárhi ka úko barhá dándá ká barábara
bojha apaná sira mà rakhi ka apaná ghara ku auñu chhayo,
púrba ko bira we ká pichhárhi gaye, we ká bojha ku pich-
hárhe te khenchíka thámí dine. Jaba pashchima ká bira
na bhári jora lagáye taba bojha ku nikáli ka agárhí chalí
gaye. Pichhárhi dekhí ka bole, "are púrba ká bira! tero
náma maina pahile te súna rakhe chhayo, tenrá milañá ki
barhí cháha chhai, ája milige, mai ku barhi khusí hoí, aba
tú mai apasa má larhái karí ka dekhulá, ki hama dwiyon
má ko barho chha." Púrba ká bira na bole, "yakha ta
jangula chha, hamári hárá jítá kaina jáñaní, bastí mà jaulá,
wakha larhulá."

Taba dwiye bastí ká rastá chalyá; ye bicha ún saní
eka budálí milí, dwiyon na budálí má bole, "tu hamári
larhái ku dekha," budálí na ún ko bole, "mero náti goru
bhainsá charona ku bañá mà jayún chha, weká wástá rotí^{li}
lijandú, weku rotí deka tuma dwiyon ki larhái ko dekhúnlo."

CSL

(65)

Srinagar (Garhwal) dialect continued.

Itaná bolika buḍhiyá na dwi bírauṇ ku maya lakharhon ká boja sudá ká apaná kāndhá má dhara dínyá, pichhárhí apaná nátí ká dhorá gaí; weku roṭí dína.

Jaba wo roṭí kháya chuke taba dwi bíra wakha laḍaṇa ku tayára hoyena, ta, wín ká nátí na buḍhiyá ko apaná gorú bhaiṇson, lākhadon sudá dwi bírauṇ ku apaní gátí má rakha dínyá, apaná ghara ku gaye. Ye bicha bathau hoṇa lagyon chhayo, we bathauṇ te wín buḍhiyá ko nátí maya buḍalí goru bhaiṇsá, wa dwi bíron, wa lākharho ká boja ká, urhíka eka jagá pahunchyo, wakha dwi janání satti kutaṇí ebhhái. Eka janání ká áṅkhá bhitara janau ghásá ká samána baiṭhe. Taba wín janání na dusarí janání má bole, “merá áṅkhá te kharha nikálí de,” dusarí janání bole, “jo we kharha mekúhí de de lí ta taba nskála dúnlo.” Pahalí janání in karára para kabúla hoí. Taba dusarí janání na kharha ko (buḍalí ká nátí ku maya gorú bhaiṇso, wa dwi bíron, wa lākharhon ká boja sudá) nikálíka apaná khísá para dhara dínyá. Pichhárhe ku kharha ku apaná khísá ten garhí ka apaná khasama ku dikhalaïna, wín ká khasama na apaní janání má bole, “yú saba kírhauṇ saṇí hamárá birálá ku dede, wo khai delo.” Yún bátauṇ ku dekhí ka dwi bíra, buḍalí, wa buḍalí ko nátí, bahuta dárí ka, thara thara kánpaṇa lagyá, taba sabú na áphún áphún ko duniyán kí chijon madhye saba se chhoto janí ka, achhatáf pachhatáf ka, hátha jorhí biṇtí karíka, wí janání te, wa wínká khasama te pichho chhurhái ká, apaná ghara gayena. Apaná apaná gharún má áf ka, eka ekana yo sáro bóstára apaná apaná ghara wálon, wa parhosyon mā, wa doston má bole.

Sabú na kaṭṭhá hoí ka áphún ko kuchha bastu ni samajhika, paramenśhwara ko dhanya kine, aura kabúla kare, “He Parameshwara! hama terí srishṭí má saba te

Srinagar (Garhwali) dialect continued.

chhoṭá chhawaṇuṇ." Ye sansára má kai báta ko ghamanda ádamí ko ní karno chányado, eka se eka barho aura eka se eka chhoṭo chha, Parameshwara kí najara má hama sabá kírhá ká samána chhawáún.

Tihri (Garhwali) dialect.

टिहरी (गढ़वाल) कौं बोली।

पूरब चौर पक्षिम का भड़ु को भेट।

पैखा एक जमाना मा (1) हि ख्यात (2) भड़ (3) थया (4), एक पूरब दिशा का कैण म (5) और दूसरे पक्षिम दिशा का कैण मा रहंदो थयो (6)। एक को नजं (7) सुणो (8) क (9) दूसरी जलदी थयो, एक को घर दूसरा का घर ते (10) बार बर्ध का रस्ता पर दूरथयो। एक दिन पूरब को भड़ पक्षिम का भड़ सणो (11) मिलण कू (12) अर्थात् वै को (13) जोर देखण कू गये, चलदी बगत अपणा सर्थ सामल का का वास्त सातू लोगये। दोफरा मा चलदी चलदी वै कू एक बड़ी लंबी चौड़ी चौर गैरो तलौ मिले, वैन (14) रुपांयूं सतू वै तलौ मा गेर दिने (15), जब सतू खूब भिजी गये तब वैन सब सतू खाई दिनेन; चौर पिछनाई (16) वई (17) खाइ (18) एक छाला का निस (19) सोई गये। इतना मा वै (20) खारा का बणों का पशु अपणा बगत पर वै तलौ म पाणी पेण कू आईन, जब ऊंन (21) तलौ सुख्यूं (22) देखे, त, हैको (23) तर्फ पाणी को खोज मा चली गयेन। शांका पिछनाई एक जंगलो छाती वख (24) सु (25) आये, वैन अपणो सूंड तलौ मा गेरेत तलौ मा पाणी नी मिल्यो, तब वैन बड़ी चिंगाड़ (26) मारे, ऊंन (27) चिंगाड़ न (28) वै भड़ की नीद खुलीगये।

ओर गुखा मा एक (29) वै हातो की सूंड पकड़ो क पक्षिम

1. In, at. 2. Celebrated. 3. Great warriors. 4. Were. 5. In, at. 6. Was.
7. Name. 8. Heard. 9. Having. 10. From, to. 11. To. 12. To, for. 13. His.
14. He. 15. Threw. 16. After-wards, behind. 17. That, same. 18. Vicinity,
neighbourhood. 19. Under. 20. That. 21. They. 22. Dried up. 23. Other.
24. There. 25. To, in. 26. Shrisk. 27. that, same. 28. From.

(67)

Tihri (Garhwal) dialect continued.

का भड़ का चौक मा फेंक दिने। वै चौक म पछिमो भड़ की नैनो (30) साटी (31) कुटण्ठलगीं (32) थई (33), हातो सणो एक अपूर्व कीड़ो देखो क डरी बेर अपणो वई (34) का पास भीसर चलो गये। तब वो (35) की मा भैर (36) आये, हातो सणी एक नई किरम का कीड़ो जाणेक अपणो दगखारायों (37) सणो दिखलैणा कू अपणा छोसा (38) हुन [39] घर लिने। पिछाड़ो [40] वै दिन ही पूरब दिशा को भड़ बणों को रस्ता घटों मा चलो क पछिम का भड़ का डिरा (41) पज़चि, और नैनो ते पूके, “तेरा बबा जो कख (42) क्हन (43)?,” नैनो न स्ताल (44) दिव्यो, “मेरा बाबा जो लाखड़ा काटणा कू बारा बर्च ते डांडा (45) जयूँ क्ह।” तब वै भड़ न नैनो ते डांडा का रस्ता पूके, वीन बतलै दिने, उ (45A) डांडा का बाटा चल्यो। रस्ता मा दू (46) की संजोग (47) हुने गे। पछिम को भड़ सारा बणों का बड़ा बड़ा डाला (48) जड़ ते उद्धाड़ो क (49), जं को (50) डांडा परमाण (51) भार (52) लगाई क, अपणा मुँड (53) मा रखीक, देल (54) औण लच्छूं थयो; पूरब को भड़ वैका पिछनाई गये, और वैको बौज खैंचो क, रीक दीने। जब पछिम का भड़ न बड़ो ही जोर लगाये तब बौज निकालो क अगन्याई (55) गये, और पिछनाई देखी क, बौले, “अरे पूर्व का भड़! तेरा नज़्र मैन पैलेहो बटी सूणी रखे, तेरा मिलणा की बड़ी ही चा (56) थई, भखो होये, आज मिलो गयो, मै सणो बड़ी मुश्ही होये, अब तुम और मै आपस मा लड़ाई करोक देखला कि हम हियों मा को बड़ा क्ह।” पूर्वी भड़ न बौले, “यख बण मा हमारो हारजीत को देखला, ये वास्त बस्ती मा चलत (57), वष लड़ल (58)।”

29 Having come. 30 Daughter. 31 Paddy, rice. 32 Husking. 33 was.

34 Mother. 35 Her. 36 Out. 37 Companions. 38 Pocket. 39 In. 40 Afterwards.

41 Home. 42 When. 43 Are. 44 Answer. 45 Mountain. 45A He, that.

46 Both, two. 47 Meeting. 48 Trees. 49 Having pulled up. 50 Theirs. 51 Like.

52 Heap. 53 Head. 54 Home. 55 On. 56 Desire. 57 Will go. 58 Will fight

Tihri (Garhwal) dialect continued.

तब बस्ती का रखा कू चलोन कि रखा मा एक बुढ़ड़ो मिले, हियूंन ऊँई बुढ़ड़ो से बोले, “तम हमारी लड़ाई देख,” बुढ़ड़ो न बोल्यो, “मेरी नाती गोक्ख भैसा चराणा कू बण मा जायूँ क्क, वै कू राटो लोजाहौं, इटी दई क तब तुमारी लड़ाई देखलो।” इतना बोलो क दिई भडू कू मै लखड़ों का भार का अपणा कांद (59) मा रखी दिदेन। और तब अपणा नाती का पास गये, वै सणी राटो दिने।

जब हिई भड़ लखण कू त्यार होई न, तबार [60] ऊँई का नाती न बुढ़ड़ो कू, अपणा गोक्ख भैसां कू, लखड़ [61] का भारा [62] मै [63] हिई भड़ का, अपणो गातो हुंद [64] घरो क, अपणा घर कू चले। इतना का बीच बत्तारीला [65] चखण लख्यूँ थयो, उ [66] सब वै बत्तारीला मा डड़ी क [67] एक इनो [68] जग [69] पञ्चीन, कि जख [70] हि बैरवानो [71] साटी कुटण लगो थई; उ सब एक जनानो का आंखा भोतर खड़ [72] की चार [73] बैठो गैन [74]। तब ऊँई न दूसरी जनानो ते बोले, “मेरा आंख परन [75] धूल [76] गाढ़ हे,” तब दूसरी बैरवानो न बोले, “मै तब तिरा आंख को धूल गाढ़ लो जब ऊँई धूल सगो मै कू देलो।” ऊँई न य बात मान लिने, तब ऊँई दूसरी बैरवानो न धूल [अर्थात् बुढ़ड़ो कू नाती समेत, और गोक्ख भैसां कू लखड़ो का भारीं समेत, हिई भड़ कू] निकालो क, अपणा खीसा मा धरो दिनीन। पिछाड़ो रात कू खीसा ते धूल कू निकालो क अपणा मणस [77] सणो दिखाये, ऊँई क खसमन अपणो खेणो [78] कू बोले, “यूँ [79] सब कीड़ों कू हमारो विरालो [80] कू देदेवा, व सब खैं लेलो [81]।” यूँ सब कर्तृवू [82] कू देखोक दिये भड़, और बुढ़ड़ो को नाती, और व बुढ़ड़ो डरन यह धर कंपण

59 Shoulder. 60 At that time. 61 Firewood. 62 Load. 63 Including 64 in, into. 65 Storm, tempest. 66 He, they. 67 Having been drifted away. 68 Such. 69 Spot, place. 70 Where. 71 Women. 72 Grass. 73 Like. 74 Penetrated. 75 Out of, from. 76 Dust. 77 Husband. 78 Wife. 79 These. 80 Cat. 81 Will eat up. 82 Incidents, events.

(69)

Tihri (Garhwal) dialect continued.

लगीन, तब सबून अफ् कू चंसार को चोजू मा सबते छोटो जाणी क, पछतै पछतै क, हात जोड़ीन, और पैल पड़ी क, जाँई जनानी और वाँ का खसभ ते अपणो पला (83) कुड़ै क (84), अपणा अपणा घढ़ गैन। और अपणा घरें जैक, एक एक न यो सारी हाल अपणा अपणा कुटम्ब वालों ते, और बगड़ियों (85) ते, व यारदास्तु ते, बोले।

चौर सभी कठा है क (86), अफ् सणो परमेश्वर को सृष्टो मा किञ्चित् (87) समझो क, ईश्वर का दंडोत (88) करोक, जस गाणो लगोन (89), और मानो लिने, “हे परमेश्वर! हम तेरो सृष्टो मा सब ते छोटा क्वांजं।” ईं चंसार मा नर वंदा कू कई बात की घमंड करणो नो चाहिंदो, एक ते एक बडो कू, और एक ते एक क्वोटा कू, परमेश्वर को नजर मा हम सब कोडों का माफक क्वांजं॥

83. Hold. 84. Having got rid of. 85. Neighbours. 86. Having assembled.
87. Least. 88. Obedience. 89. Began to glorify.

Transliteration of the Tihri (Garhwal) dialect.

Púraba aura pachima ká bharhú kí bhenta.

Pailà eka jamáná má dwi khyáta bharha thayà, eka púraba dishà ká koṇa ma aura dúsaro pachhima dishà ká koṇa mà rahaṇdo thayo. Eka ko naúñ súñí ka dúsaro jalado thayo, eka ko ghara dúsará kà ghara te bára barsha ká rastá para dúra thayo. Eka dina púraba ko bharha pachhima kà bharha sañí milaṇa kú arthat waiko jora dekhaṇa kú gaye, chaladí bagata apanà sántha sámala kà wàsta satú lígaye. Dophará má chalado chalado waikú eka barho lambo chaurho aura gairo talau mile, waina lyànyúñ satù wai talau mà gera dine, jaba satú khúba bhijígaye taba waina saba satú kháidinena; aura pichhanáí wá dhora eka dálá ká nisa soí gaye. Itaná má wai dhorá

CSL

(70)

Tihri (Garhwal) dialect continued.

ká bañon ká pashú apaná bagata para wai talau ma pání pena kú áína, jaba úyna talau sukhýun dekhe, ta, hainkí tarpha páníkí khoja má chalí gayena. Yán ká pichhanáín eka jangalí hátí wakha mu áye, waina apaní súnda talau má gere ta talau má pání ní milyo, taba waina barhí chingárha máre, úníñ chingárha na wai bharha kí nínda khuligaye.

Aura gussá má aika wai hátí kí súnda pakarhí ka pachhima ká bharha ká chauka má phenka dine. Wai chauka ma pachhimí bharha kí nauní sáti kútaña lagín thaí, hátí saní eka apúrba kírho dekhí ka ñarí bera apaní baí ká pásá bhítara chalí gaye. Taba wí kí má bhaira áye, hátí saní eka naíñ kisma ko kírho jáni ka apaní dagan-yányon saní dikhalauná kú apaná khísá huna dhara line. Pichhárhi wai dina hí púraba dishá ko bharha barshon ko rastá ghanþon má chalí ka pachhima ká bharha ká ñerá paúnche, aura nauní te púchhe, “terá babájí kakha chhana?”, nauní na swála dinyo, “merá babájí lákharhá kátañá kú bárá barsha te dándá jayún chha.” Taba wai bharha na nauní te dándá ko rastá púchhe, wíñna batalai dine, u dándá ká báta chalyo. Rastá má dú ko sanjoga hwege. Pachhima ko bharha sárá bañon ká barhá barhá dálá jarha te ukhárhi ka, úñko dándá parmáñya bhára lagai ka, apaná munða má rakhí ka, dyela aunña lagyún thayo; púraba ko bharha wai ká pichhanáín gaye, aura waiko boja khainchí ka, roka díne. Jaba pachhima ká bharha na barho hí jora lagáye taba boja nikálí ka agan-yán gaye, aura pichhanáín dekhí ka, bole, “are púrba ká bharha! tero naíñ maiñna paile hí batí súñi rakhe, terá milañá kí barhí hí chà thaí, bhalo hoye, ája milígayí, main saní barhí khushí hoye, aba tuma aura maiñ ápasa má larhái karíka dekhalà ki hama dwiyon má ko barho chha.” Púrbí bharha na bole, “yakha bañá má hamári hára jíta

CSL

(71)

Tihri (Garhwali) dialect continued.

ko dekhalo, ye wàsta bastí mà chalala, wakha larhala."

Taba bastí kà rastà kú chalí na ki rastá mà eka buḍharhí mile, dwiyún na úṇín buḍharhí te bole, "tuma hamári larhái dekha," buḍharhí na bolyo, "mero nátí gorú bhaiṇsà charauṇà kú baṇa mà jáyún chha, wai kú roṭí Ijándauṇ, roṭí de i ka taba tumári larhái dekhalo." Itaná bolí ka dwií bharhú kú mai lakharhoṇ ká bhára ká apaná kànda mà rakhí didena. Aura taba apaná nátí ká pásá gaye, wai saní roṭí dine.

Jaba dwií bharha larhaṇa kú tyára hoí na, tabáre úṇín ká nátí na buḍharhí kú, apaná gorú bhaiṇson kú, lakharhú ká bhára mai dwií bharhú ká, apaní gátí hunda dharí ka, apaná ghara kú chale. Itaná ká bicha battárolo chalaṇa lagyún thayo, u saba wai battárolá má urhí ka eka iní jaga paúñchína, ki jakha dwi berabání sáti kuṭaṇa lagín thaí; u saba eka janání ká áṅkha bhítara kharha kí chára baiṭhí gaina. Taba úṇín na dúsarí janání te bole, "merá áṅkha parana dhúla gárha de," taba dúsarí bairabání na bole, "main taba terá áṅkha ko dhúla gárhalo jaba úṇ dhúla saní main kú delí." Úṇín na ya báta māna line, taba úṇín dúsarí bairabání na dhúla (artháत buḍharhí kú nátí sameta, aura gorú bhaiṇson kú lakharho ká bháron sameta, dwií bharhú kú), nikálí ka, apaná khísà mà dharí diní na. Pichhárhí ráta kí khísà te dhúla kú nikálí ka apaná manasa saní dikháye, úṇín ka khasama na apaní shwení kú bole, "yún saba kírhon kú hamári birálí kú dedewà, wa saba khainlelí." Yún saba kartúbú kú dekhí ka dwiye bharha, aura buḍharhí ko nátí, aura wa buḍharhí ḍarana thara thara kampana lagen, taba sabú na aphú kú sansára kí chijú mà saba te chhoṭo jáni ka, pachhatai pachhatai ka, háta jorhi na, aura pairú parhika, úṇín janání aura wíṅká khasama te apano palá chhurhai

CSL

(72)

Tihri (Garhwali) dialect continued.

ka, apañá apaná gharú gaina. Aura apaná gharop jaika, eka eka na yo sáro hálá apaná apaná kuṭambá walon te, aura bagarhiyon te, wa yára dostú te, bole.

Aura sabhí kaṭhá hwaika, aphú saní Parameshwara kí srishtí má kiñchit samajhí ka, Ishwara ko dandota kari ka, jasa gání lagí na, aura mání line, "He Parameshwara! hama terí srishtí má saba te chhoṭá chhawánún." In sansárá má nara bandá kú kaín báta ko ghamanda karaní ní cháhindo, eka te eka barho chha, aura eka te eka chhoṭo chha, Parameshwara kí najara má hama saba kírhon ká máphaka chhawáún.

Lohba (Garhwali) dialect.

पढ़ौ लोहबा पर्गना चांदपूर (गढ़वाल) की बोली ।

पुर्व और पश्चिम की भड़ो की सूखाकात ।

के जमाना मा (1) दुई आदमि बड़ा नामि भड़ क्षण (1A). येक पुर्व दिशा गा कोएण मा रनछो (2), दोशरो पश्चिम दिशागा कोएण मा रनछो । येकाको नै (3) सुणि किन दोशरो जलछो । येका डेरा (4) ते होशरा डेरो बारबरण का रस्ता (5) प्रछो । येक दिन पुर्व का भड़ का मनमा लहर (6) आई को पश्चिम वाला भड़का जोर का अटगल (7) करन छो, अपणा डेराते सामल (8) सातू (9) को [10] थोखो [11] लिक [12], जाको जरुर बाट [13] हुणि [14] कई [15], लेगये । दोफर तैई, [16] चलण हि रयो, रस्तामा वै [17] हुणि येक बड़ि लंबि चौड़ि गैरी रौ [18] मिलो । वैन [19] अपणा खाण गा (20) सातू वै [21] रैमा घाल दिन्या [22], जब शातू भिजोगा [23], तब वैल शब सातू रै का पाणि शुदा [24] सपोड दिनि [25], वैका [26]

1. In, at. 2. Lived. 3. Name. 4. Home, house. 5. Road, distance.
6. Emotion. 7. Scrutiny, trial. 8. Provision for a journey. 9. Flour of parched grain. 10. Of. 11. Bag. 12. Having carried. 13. Road, sojourn. 14. To, for. 15. Was. 16. Until 17. Him. 18. Lake, tank. 19. He. 20. Of, for. 21. That, same. 22. Threw. 23. Saturated. 24. Including. 25. Devoured. 26. Of that.

(73)

Lohba (Garhwal) dialect continued.

नजोक [27] येक बड़ा डाला [28] सुड [29] जाईकिन [30] सेर्द गो [31]। तवारे क [32] वैई [33] नगिज [34] का सब बण का जनोर [35] अपणा पाणि खागौ बगत वै रैउ सुग [36] पाणि खाण झणि [37] आया, देखना त सब रै सुकि पड़ि क्छ। तब ज्हाईकि [38] तर्प [39] पाणी को ढुड करण चलिगया। फेर पिछाड़ो येक बण को हाति बि [40] पाणि पेण हुणि वै रै सुग आया, वैल अपणो शुन [41] पाणि पेण हुणि रै डन [42] वाला [43], पाणि निमिली तब गुसा मा आईकिन वैल एक बड़ि टौख [44] मारो, जान [45] वैई भड़कि निद [46] बिजो गई [47]।

भड़ हुणि निद खुख्या को [48] बड़ो गुसा आया, वैल (49) वैई (50) गुसा मा हातो को शुन पकड़ो किन (51) पश्चिम वाला पैक (52) गा खला (53) मा फराई दियो (54), वै छना मा वै भड़ कि लैडो (55) साटो (56) कुटणि क्छो (57), उनिल (58) हातो हुणि अपछाण (59) किडो [60] समजो किन डरोल [61] अपणि वै (62) सुंग भितर चले गई। तब उनि गि (63) वैई भार (64) आई, ज्हातो हुणि अपछाण किडो जाणोकिन अपणि दगड़गाख्यै। (65) बतैण (66) हुणि अपणा खिसा [67] उन [68] धरदिना [69]। तबारेक हुणो वै दिन पुर्व को भड़ बार बरस को रस्ता येक घड़ि [70] मा चलोकै [71], पश्चिम का भड़का घरसुग पैक्छो गो [72] वैगो [73] लैडि ते [74] वैगो खबर पुक्छो, उनिख बैला, “मेरो बुवा [75] बार बर्ष वै [76], लाखड़ा [77] लैण (78) हुणि उचा डाडा (79) जाय्यु क्छ, वख्यै (80) जा,” और वै डाडागी पता (81) बताइ दियो। जब पुर्व को भड़ डाडा हुणि जाणोक्छो, त (82), पश्चिम

-
27. Near. 28. Tree. 29. Under. 30. Having gone to. 31. Slept. 32. Nearly at that time. 33. That, same. 34. Near. 35. Animals. 36. To. 37. To drink, for drinking. 38. Other. 39. Direction. 40. Also, too. 41. Trunk. 42. In, into, down. 43. Plunged. 44. Shieek. 45. By which, from which. 46. Sleep. 47. Awoke. 48. Aroused from sleep. 49. He. 50. That, same. 51. Having caught hold of. 52. Hero. 53. Court-yard. 54. Flung. 55. Daughter. 56. Paddy. 57. Was husking. 58. She. 59. Unknown. 60. Worm, insect. 61. Being frightened. 62. Mother. 63. Her. 64. Out. 65. Companions. 66. To shew. 67. Pocket. 68. Down, in. 69. Put, placed. 70. Minutes. 71. Having travelled. 72. Arrived. 73. His. 74. From. 75. Father. 76. Ago. 77. Full. 78. To bring. 79. High mountain. 80. There. 81. Where-about, clew. 82. On.

(74)

Lohba (Garhwali) dialect continued.

को भड़ शारा(83) बौण(84) गा बड़ा बड़ा डाल्या जड़दूते उपाड़िकिन(85), उतारा(86) बड़ी भारी बैज डाडा वरीबर मुंड(87) मा धरीकिन अपणा छेरा हुणि औण औ, ;बाट मा दुयै कि भेट होई गो। तब पुर्ब को भड़ बैका(88) पिक्काड़ो बै [89] गयो, भारा(90) पछिना खैचेहा(91), थाम दिनो(92)। तब(93) पश्चिमका भड़ल बड़ो जिर लगायो, खैचकिन आगाड़ी चलेआयो। तब पक्काड़ि देखोकिन बोलो, “हेरे(94) पुर्ब गा भड़ ! मैं तेरो नौ पैसे बठि सुख्सो औ, तेरो मिल्लणगि बड़ो टक(95) क्वी, आज कटा होई गया, बड़ि खुशि होई, अब तु और मैं लड़ाई के किन(96) देखुला की हम दुई झण्ठों(97) मा कैको जिर भौत छ”। पुर्ब का भड़ल स्त्रान(98) दिनो, “यख्ब(99) बण छ, हमारा जिर को अटगल को करलो, गो(100) मा जैला वख्ब लालुला”।

दुये गौड़ हुणि चला, “उन् हुणी(101) देक बुडलो मिलो: उनुल(102) बुडलीहुणी बोलो, “तु हमारो लड़ाई देखकिन अंदाज कैदे(103) कैको जिर जादाक”। बुडलीन बोलो, “मेरो नाती गीरू भैसा चरैणहुणि बण जाघ्युं छ, मैं वै रोटा(104) देण हुणी जानू, पिक्काड़ी तुम दुये भण्ठो की लड़ाई देखुलो।” यतिगा(105) बोलो किन बुडलीन दुये भड़ अर लाखडा गो भारो शुधा(106) अपणी काद(107) मा धरदिना, अर अपणा नाती सुग जाई किन वै हुणि रोटी दिनि।

जब वो दुये भड़ वा [108] मु(109) लड़न हुणि सयार होया तब वे बुडलि गा नातीन बुडली, और अपणा गीरू भैशा, और उं दुये भड़ शुदा अपणि फांचो(110) उन धरदिना, अर अपणा छेराहुणि चलो। तवारे(111) हुणि बड़ो बथ्या(112) होयो, बुडली गो नातो वै अंधाष्ठार(113) का

83. All, whom. 84. Forest. 85. Having Pulled up. 86. Theirs. 87. Head. 88. His.

89. To. 90. Load. 91. Drew. 92. Obstructed. 93. On this, after this. 94. O.

95. Longing, desire. 96. Having done. 97. Persons. 98. Answar, reply. 99. Here.

100. Village. 101. To them. 102. They. 103. Be witness as to. 104. Bread, food.

105. So much. 106. Including. 107. Shoulder. 108. There, that place. 109. In,

at. 110. Lap or fold of a sheet, a bag. 111. At that time. 112. Tempest.

113. Frightful, dark.

(75)

Lohba (Garhwali) dialect continued.

बथौ मा बोड़ाई किन (114), येक ईनि (115) जगा गया, कि जस्त (116) दुई लै। लिं साटो कुटण लगीक्छि, अर येक लौडो गा आखा उन भुलो (117) पाणिकचार (118) का बराबर बैठोगी, वनि (119) लै। लिं हाईकि लै। डिमा बोलो, “मेरा आखा मा कचार बैठो गी, तु गाड़ी दियाल”। दुसरो लौडोल बोलो, “जो तू वै कचार का कतर (120) मै देलित मै गाड़ीइलो।” पैकेगि लै। लिं कबुल करो। भुलो पाणि— बुडली का नाती हृषि, और बुडलो, और गोहू भैसा, लाखड़ै। गी भारीगुदा, और दुये भड़— गाड़ीकिन अपणा खिसाउन धरादिना। पछुड़ो (121) रात मा खिसाउन बटो (122) गाड़ीकिन, अपणा खस्त हृषि बतायो, बैल बोलो, “यन (123) सब किडा हृषि हमारा बिराला देवेवा, बो आफोखान”। ये कुये (124) देखो सुणीकिन दुये भड़, और बुडलो, और उनोगी नाती बहुत डरा, अर डरामारा कपण बैटा। तब सबुन अफू अफू कुणि पृथिमा शब चोजूने भैत कोटो जाषीकिन, सीचीकीन, अर हात जोड़ीकोन, सेवा करी, उन दुबे स्खाईए (125) खस्तते बिदागी मागी किन, अपणा डेरा गो रास्ता खैचो। तब उनूल अपणा अपणा डेरा मा जाईकिन, अपणा अपणा अडोसी (126) पडोस्यु (127) सु, अर अपणा आबत (128) मिचु (129) सु बोलो।

अर सबुल अफू हृषि बहुत छोटो स्मजीकिन, परमेश्वर हृषि हात जोड़ा, अर बोलो, “हे प्रमेश्वर ! हम इ प्रथि (130) मा सबु ते छोटा क्छा।” सो इ प्रथि मा कुछ बात को घमड मनष जिबन (131) कु निकन् चाहेन्दो, कनाते कना (132) बड़ा क्छन, अर कनाते कना छोटा क्छन, प्रमेश्वर कि पृथिमा हम सब किडौ बराबर क्छवाड़ ।

114. Having been drifted 115. Such. 116. Where. 117. Dust. 118. A bit of grass 119. That. 120. A bit of grass. 121. Afterwards. 122. From, out of. 123. These. 124. Events, incidents, conversations. 125. Wife. 126. advisers, friends. 127. Neighbours 128. Well-wishers, kinsmen. 129. Relations. 130. Earth, world. 131. Human being. 132. One from another.

(76)

Transliteration of the Patti Lohba Pargana Chandpur (Garhwal) dialect-

Purba aura pashchims ká bharhau kí mülákáta.

Kai jamáná má duí ádami barhá námi bharha chhyá.

Eka purba dishá gá koṇá má ranachhyo, dosaro pashchima dishá gá koṇá má ranachhyo. Eka ko nau suni kina dosaro jalachhyo. Yeká derá te dosará dero bára barasha ká rastá pra chhyo. Yeka dina purba bharha ká mana má lahara ái kí pashchima wálá bharha ká jora ko aṭagala karanachhyo, apaná derá te sámala sátu ko thaulo lika, jáki jarúra báta huni chhai, legayo. Dophara tai í chalaṇahi rayo, rastá má wai huni yeka barhi lambi chaurhi gairi rau milí. Waina apaná kháṇagá sátu wai rau má gháladinyá, jaba sátu bhijí gá, taba waila saba sátu rau ká páni sudá saporhadini, wai ká najíka yeka barhá dálá murha jái kina seigo. Tabáreka wai í nagija ká saba baṇa ká janora apaná páni kháṇai bagata wai rau u muga páni kháṇa huni áyá, dekhaná ta saba rau suki parhí chha. Taba háiki tarpa páni kí dhuḍa karaṇa chaligayá. Phera pichhárhi yeka baṇa ko hárbi páni pena huni wai rau muga áyo, waila apano shuna páni pena huni rau una ghalo, páni ni milí taba gusá má ái kina waila yeka barhi taukha mārī, jána wai í bharha ki nida bijí gai.

Bharha huni nida khulyá ko barho gusá áyo, waila wai í gusá má hárbi ko shuna pakarhí kina pashchima wálá paika gá khalá mà pharáí diyo. Wai khalá má wai bharha ki laudí sáti kuṭani chhí, unila hárbi huni apachháṇa kirho samají kina darí la apani bai munga bhitara chalega. Taba unigi bai bhára ái, hárbi huni apachháṇa kirho jáni kina apani dagarhyāṇyaun batauṇa huni apaná khisá una dhara dino. Tabáreka huni wai dina purba ko bharha bára barasa ko rastá yeka gharhi mà chalikai, pashchima ká bharha ká ghara muga pauchhí go. Waigí laundi te waigí khabara puchhí, uni la bolo, “mero bubá bára barsa

CSL

(77)

Lohba (Garhwali) dialect continued.

bai, lákharhá laiṇa huṇi uchā dādā jáyyun chha, wakhai jā,” aura wai dādā go patā batāi dīyo. Jaba purba ko bharha dādā huṇi jaṇo chhyo, ta, pashchima ko bharha shārā bannā gā barhā barhā dālau jarhāi te upārhi kina, unāro barhō bhārī boja dādā barobara munḍā mā dharī kina apanā derā huṇi auṇu chhyo, bāṭa mā duyau ki bheṭa hoīgī. Taba purba ko bharha wai kā pichhārhī bai gayo, bhārō pachhinā khaicho, thāma dino. Taba pashchima kā bharha la barho jora lagāyo, khaichakina agārhī chale ayo. Taba pachhārhī dekhīkina bolo, “Here purba gā bharhāl mai tero nau paile baṭi sunyo chhyo, terā milāṇagi barhī ṭaka chhī, ája kaṭhā hoī gayā, barhī khushi ho ī, aba tu aura mai larhāi kaikina dekhulā kí hama duī jhaṇau mā kai ko jora bhauta chha.” Purba kā bharha la swāla dino, “yakha bāṭa chha, hamārā jora ko aṭagala ko karalo, gau mā jaulā wakha laḍulā.”

Duye gauu huṇi chalā, unū huṇi yeka buḍalī milī: unula buḍalī huṇi bolo, “tu hamārī larhāi dekhakina aṇḍājā kai de kai ko jora jādā chha.” Buḍalī na bolo, “mero nātī goru bhaisā charaupā huṇi baṇa jáyyun chha, mai wai roṭā deṇa huṇi jānū, pichhārhī tunā duyē jhaṇau kí larhāi dekhuli”. Yatigā bolī kina buḍalī na duyai bharha ara lákharhā go bhārō shudhā apanī kāda mā dharadino, ara apanī nātī muga jāī kina wai huṇi roṭī dini.

Jaba wo duyē bharhī wā mu larhana huṇi tayāra hoyā taba wai budali gā nātī na buḍalī, aura apanā goru bhaisā, aura un duyē bharhu shudhā apanī phāṇchi una dharadinā, ara apanā derā huṇi chalo. Tabāre huṇi barho bathau hoyo, buḍalī go nātī wai aṇḍhā ghora kā bathau mā worhāi kina, yeka íni jagā gayo, ki jakha duī laudi sāṭī kutāṇa lagī ehhi, ara yeka laudi gā ákhā una dhulo pāṇi katyāra kā barābara baiṭīgo, wani laudi la hāski laudi mā bolo,

(78)

Lohba (Garhwal) dialect continued.

"merá ákhá mà kaṭyára baiṭígo, tu gárhi diyála." Dusarí laudí la bolo, "jo tú wai kaṭyára kà katara mai deli ta mai gárhi dwalo." Paile gi laudí la kabula karo. Dhulo páni-budalí kà nátí huṇi, aura budalí, aura goru bhaísá, lakharhau go bháro shudá, aura duye bharha-gárhi kina apaná khisá una dharadiná. Pachhwárhí rāta mà khisá una baṭí gárhakina, apaná khasma huṇi batáyo, waila bolo, "yana saba kirhá huṇi hamárá birálá dedewá, wo áphí khána." Ye chhuye dekhí suní kina duye bharha, aura budalí, aura uní go nátí bahuta dárá, ara dárá márá kam-paṇa baiṭá. Taba sabuna aphú aphú kuní prithi má sha-ba chijú te bhauta chhoṭo jáníkina, sochíkina, ara háta jorhí kína, sewá karí, una duye swáīnā khasma te bidágí mágí kina, apaná derá go rástá khaicho. Taba uná la apná apná derá mà jái kina, apná apaná arhosí parhosyu mu, ara apná ábata mitru mu bolo.

Ara sabu la aphú huṇi bahuta chhoṭo smají kina, Parameshwara huṇi háta jorhá, ara bolo, "He Prame-shwara! hama in prathi má sabu te chhoṭá chhau." So in prathi má kuchha báta ko ghamaḍa manasha jibana ku-ni kanú cháhendo, kaná te kaná barhá chhana, ara kaná te kaná chhoṭá chhana, Prameshwara ki prithi má hama saba kirhau barábara chhawáu.

Malla Dasoli (Garhwal) dialect.

पट्टौ मङ्गा दसालौ गढ़वाल की बोलौ ।

पुरब और पश्चिम का पैगुं (1) गो (2) भेट ।

कैज्जवाना (3) मां (4) हीनामि भड़रबां, यक पुरब का कोणां और यक पश्चिम का कोणां उनारा (5) वाला (6) छाँ (7) यक गो नै हुणीक (7A)

1. Heroes. 2. Of. 3. Time. 4. In, at. 5. Their. 6. Home. 7. Were. 7A. Hearing.

CSL

(79)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

हिँचरो फुकिनोहँ [8]। यका गी [9] द्यालो छाकागा [10] द्यालाते बार वर्ष को बाटो छरो। यक दिन पुरबका भड़का मनमां चाना [11] हेइ को पश्चिम गा भड़को बल परखणको बैका द्यालाको पैज्जो [12]। अपणा द्यालाते हातु [13] हामल [14] वैरडा [15] पर पांजो-क [16], जो बैको [17] बाटा खाण्कु चैनो [18] छवो [19], धरो-क [20] बाटा लास्थो [21]। दोफर तक होटनैरयो, बाटा मां बैहुणो [22] एक बड़ो लास्था चैडो और गैरो कुवा [23] मिलो, बैल [25] अपणा हातु कुवा मां छाल देया [25]; जब हातु हिलेया [26] तब वो पाणि हुधा [27] हमै [28] हातु सटकाइयो [29], ओर कुवागा थेरा यक डाला (30) गा सेल (31) तका (32) सेइयो (33); तवारे (34) बै नेडो (35) का बण का सूग रोजका हव्यास (36) ल (37) कुआपर पांसी खाणको आया, देखना त कुवा भणभण कारहँ (38), तब उ' (39) औरकछि (40) पाणि को खोज मां चलेया। यई बिच एक हादो [41] बणको भी पाणो पेण हुयो वर्द [42] कुआ सु' (43) आया, बैल अपणो हँड (44) पाणो खाण को कुआ उन [45] ह्यालो [46]। पाणो नोमिल्हो, बैहुणो [47] रोम [48] उठोरो [49] ओर बड़ो भारो किराठ [50] कछो, वाल [51] बै (52) भड़ को नोन बिजिगी (53)।

बैहुणो अपणीनोन टूटण को बड़ो रोम उठोरो, ओर वर्द रोम मा हादो को हुन्ड पकडो ओर पश्चिम का पैग का खला (54) मां ढोल देयहँ [55]। बै खलामां भड़ कि छिचेडो [56] ह्याटो [57] कुटणीकै,

-
8. Inflamed. 9. One's. 10. Another's. 11. Longing, desire. 12. Started, went.
13. Flour of parched grain. 14. Provision for a journey. 15. Bag. 16. Having provided for. 17. To him. 18. Necessary. 19. Was. 20. Having. 21. Started. 22. To, for. 23. Tank, lake. 24. He. 25. Threw. 26. Saturated. 27. Inclusive of. 28. All. 29. Devoured. 30. Tree. 31. Shade. 32. Under. 33. Slept. 34. At that time. 35. Neighbourhood. 36. Want, habit. 37. From. 38. Dry. 39. They. 40. Else-where. 41. Elephant. 42. The same. 43. In, to, at. 44. Trunk. 45. In, down. 46. Plunged. 47. To him. 48. Anger. 49. Arose. 50. Shriek. 51. From which. 52. That. 53. Awoke. 54. Court-yard. 55. Flung. 56. Daughter. 57. Paddy, rice.

(80)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

बील (58) हादो हागो (59) अनवारो (60) का किडो जाणोक
अपणो बया [61] सुं भिदर (62) भाजी गो [63], वौनिगो (64)
बया भैर आई हादो को नई' [65] अन्वारो गो किडो देखिग (66)
अपणि दगड़ों (67) हणो देखौणा गो अपणा खलेता (68) उनजे
(69) हालिदेयो [70]। तवारे वई दिन पुरब का भड़ बार बर्ष का
बाटो घन्हो मां होटिको [71] पश्चिम का भड़ का याला आईयो,
और भड़ को कोटी (72) सुं भड़ कि पुछो, कोटील बाल्यो, “मेरा
बाबू बार बर्ष बटो (क्याडा 72A) लैण को डांना छ, तुमी वखि (73)
जा,” डांना को बाटो बताइ देयो। जब पुरब की भड़ छांडाका बाटा
जायो, तबारे पश्चिमको पैक ढारा (74) छांडाका बड़ा बड़ा डाला
जड़ा हुधा उपाड़ो गो (75) बड़ोभारो भारा (76) छांडा जतरा (77)
खेरामां धरो का अपणा याला को औणु क्यो, बाटा मां दुये भडुं कि
भेंट हाइ तब पुरबको पैक वैगा (78) पिछाड़े (79) गयो, और वैगो
भारो पिछवास्तो बटो ताणे (80) और याम हाले [81], तब पश्चिम
का पैकल बड़ो जिार लगायो, अपणो भारो ताणोक अन्वाही [82]
होटियो। और पिछाड़े देखो गो बाले, “हलें [83] पुरब गा भड़! मोल
(84) तेरोने (85) काल [86] ते [87] ह्लणोउंक्यो (88), लैदगड़े
(89) भेंट हाणीको मनसा (90) क्वई, अब तु ओर मि (91) अन्वाले
(92) करोक देखावां कि होयो मां को बड़ो क्व!” पूरब गा भड़ ल
बोल्यो, “ये बण मां तेरो ओर मेरो हार जोत हणो को देखलो गै। मां
चल वख लड़ला।”

दोये गौं मां आया उनुहणो (93) यक बुड़लो मिली, हुयेंल
बुड़लो सुं बाल्यो, “त हमारो लड़ाई देखिगो परेव (94) दिहाल ।”

58. She. 59. Strange, uncommon. 60. Countenance 61. Mother. 62. In.
63. Fled away. 64. Her. 65. Strange, unknown. 66. Having seen. 67. Companions.
68. Pocket. 69. Down. 70. Put in. 71. Having travelled. 72 Daughter.
72A Fuel. 73. There. 74. All. 75. Having. 76. Load. 77. Like. 78. His. 79. Behind,
backward. 80. Drew back. 81. Obstructed. 82. On. 83. O. 84. I. 85. Name.
86. Former time. 87. From. 88. Had heard. 89. With thee. 90 Mind, had a
mind. 91. I. 92. Duel. 93. To them. 94. Test.

(81)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect.

बुडलो ल बैख्यो, “मेरो नातो गाजो [95] चरेण बण जायेह [96], वैहणो [97] अन्वाणो [98] देणहणि जांनु, पिछवाडे तुमारो अन्वा-
के देखलो।” इथा [99] बैलीग [100] बुडलोल हीय भड लाखडों
गा भाराहुदा अपणां कान मां उठाया, और अपणां नातो मुंगई, वैहणो
अन्वाणो देय।

तब जो भड बख लडन के रमसाया (101), तबारे बुडलो गा
नातोल बुडलो और अपणो गाजो और दिय भड लाखडोंगा भाराहुधा
अपणां गाता (102) पर धखाला, और अपणां दाला हुणो पैख्यो।
तबारे बख्यो (103) आयो, और बुडलोगो नातो उडोग एनो [104]
जगा पड़ो जां हो हैणो हाँटो कुटणो छो, और पक हैणोगा (105)
आंखा भान्तर (106) खड़गो चार (107) बैठोग्यो। वो हैणोल टाहरो
हैणो मुं बैख्यो, “मेरा आंखा खड़ गो तिंदर (108) चलिग गाडोहाल,
हैणोगो。” वो हैणोलबैख्यो, “जो तु अपणां आंखागो तिंदर मिहणो देनीत
मो गाडलेता,” पैलोगो हैणोल या करार मानो हालो, देहरा हैणोल
तिम्दर या बुडलोका नाती, और हुडलो गाजो हुदा, म्युं (109) लाखडों
के बैझ हायं भड़ गाडो अपणा खलेता उनहै गाडो क अपणा खसमहणि देखायो, बैल
बैख्यो, “इन किडौं हुणो हमारा बिराला के। उदे, व छबुहणो खार्द
लेलो।” उन बातु हुणोक (112) हीये पैक, व दुढ़ीया, और उनींगो नातो
मस्त (113) डस्ता, और कांपण बैख्या। हवे आफु था पुहुणो हंसार (114)
कि डब [115] धास्तु [116] मा नानो हमजण [117] लग्या। पस्ताइक
हाथ जाड अरज बिन्तो करी क, वीं हैणो और उनींगो मैस [118]
ते पञ्चा [119] कुडाई क अपणां अपणां दाला का बाटो लेयो। अपणां

95. Cattle. 96. Has, is. 97. To him. 98. Food. 99. So much. 100. Having said.
101. Prepared. 102. Lap or fold of a sheet. 103. Tempest, high-wind. 104. Such.
105. Woman. 106. Grass. 107. Like. 108. Bit. 109. Including. 110. Down
in. 111. Placed. 112. Having bearded. 113. Very much. 114. World, earth.
115. All. 116. Things. 117. Consider. 118. Husband. 119. Hold.

(82)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

अपणां द्याना पहुँचोग एक एक ल या सारो कथा आपणां द्याना गो
मैसुं सुं लगाइ, और अपणा परायां सुं बाल्यो।

तब हभुंल [120] आफुं हयो तिन कीडो (121) गी जाल्यो, प्रमेश्वर
हयो बडो छमज्यो, और बाल्यो, “हे भगवान! (122) तेरी रंचणा [123]
मां इसुं हभुंते नानाहं”। य संगसार [124] मां कै बातुं गी
घमन [125] मनषियोंल निकर्नेहं। एक से एक बडो हं और एक से
एक कोटि ह, प्रमेश्वर गो रचना मां हम हब [126] मैश किडौंगो
चार हं।

120. All. 121. Least, trifling. 122. God. 123. Creation. 124. World. 125. Pride.
126. All.

Transliteration of Patti Malla Dasoli (Garhwal) dialect.

Puraba aura pashchima ká paiguṇ gí bheṣa.

Kai jabáná mán dwi námi bharha chhyán, yaka puraba
ká konáñ aura yaka pashchima ká konáñ unará dyálá
chhyáñ. Ekago nau huñí ka doharo phukinohañ. Yaka
go dyálo hákágá dyálá te bára barsha ko báṭo chhyo.
Yaka dina puraba ká bharha ká mana māñ cháná hoí kí
pashchima gá bharha ko bala parakhaṇa ko waiká dyálá
ko paīyo. Apaná dyálá te hárta hámala borarhá para
pánjí ka, jo waiko báṭá l háṇa ku chaino chhayo, dharí ka
báṭá lágyo. Dophara taka hiṭanai rayo, báṭá mán wai
huñí eka barho lámo chaurho aura gairo kuwá milo, waila
apaná hárta kuwá mán hálá deyá; jaba hárta chholegyá
taba wo páni ludhá labhai hárta saṭakáí gyo, aura kuwá
gá dhorá yaka dálá gá sela talá sei gyo. Tabare wai nerho
ká baṇa ká mriga roja ká habyásá la kuwá para pánjí
kháṇa ko áyá, dekhaná ta kuwá bhaṇa bhaṇa ká rahañ, taba
un aura kakhi páni kí khoja mán chalegyá. Yaí bicha eka
hádi baṇa ko bhí páni peṇa huñí waí kuwá muñ áyo, waila

CSL

(§3)

Malla Dasoli (Garhwal) dialect continued.

apaní hunda pání khána ko kuwá una hálí. Pání ní milyo, wai haní rosa uṭhyo aura barho bhárí kiráṭa karyo, wáñla wai bharha kí nína bijigí.

Wai haní apaní nína tūṭana ko barho rosa uṭhyo, aura waí rosa má hádi kí hunda pakadí aura pashchima ká paiga ká khalá mán dholá deya haní. Wai khalá mán bharha ki chhicherhí hágí kutañí chhai, wíla hídí hágí anawári ko kirho jáñi ka apaní bayá muñ bhidara bhájí gí, wín-nigí bayá bhaira áí hádi ko nañí anwári go kirho dekhiga apaní dagarhyon haní dekhauná go apaná khaletá unale hálí deyo. Tabare waí dina puraba ko bharha bára barsha ko báto ghandon mán hiṭi kí pashchima ká bharha ká dyálá áigyo, aura bharha kí kítí mun bharha ki puchí, kítí la bolyo, "mero bábú bára barsha baṭí kyarhá lauṇa ko dán-ná chha, tu bhí wakhi já," dánná ko báto batái deyo. Jaba puraba ko bharha dándá ká báṭá lágyo, tabare pashchima ko paika hárá dándá ká barhá barhá dálá jarhá hudhá uparhí gí barho bhárí bháro dándá jataro khora mán dharí ka apaná dyálá ko auṇu chhayo, báṭá mán duye bharhun ki bhenta hoi, taba purba ko paika wai gá pichhárhe gayo, aura waigo bháro pichhawárhí baṭí táne aura thá-na hálé, taba pashchima ká paika la barho jora lagáyo, apano bháro táni ka agwárhí hítigyo. Aura pichhárhe dekhí gí bole, "halo purba gá bharh! mīla tero nau kàla te hunṣun chhayo, twai dagarhe bhenta háné ko mana má chhai, aba tu ora mi angwále karíka dekhánwán ki dwíyon mán ko barho chha." Púraba gá bharha la bolyo, "ye banya mán terí ora merí hárä jíta haní ko dekhalo gau mán chala wakha larhalá."

Dwiye gaun mán áyàunu haní yaka burhalí milí, dwuyon la burhalí muñ bolyo, "tu hamári larháí dekhí gí parekha dehála." Burhalí la bolyo, "mero náti gájí charona

CSL

(84)

Malla Dasoli (Garhwali) dialect continued.

baṇa jāyon ha, wai hanī anwanī deṇa hanī janū, pichhwárhe tumári agwale dekhalo." Ithyā boliga burhalī la dwiya bharha lákharhon gā bhárá hudá apaṇán kána mān uṭháyá, ora apaṇán nátí mun gaī, waihanī anwanī deya.

Taba tūn bharha wakha larhana ko ramasáyā, tabáre burhalī gā nátí la buḍalí ora apaṇí gájí ora dwiya bharha lakharhon gā bhárá hudhá apaṇán gátá para dharyálá, ora apaṇán dyálá huní paityo. Tabáre batthauṇ àyo, aura buḍalí go nátí urhígā ení jagá parhyo jān dwí hwainí hánṭí kuṭaní chhí, ora eka hwainí gā áṅkhá bhittara kharhagi chára baithí gyo. Wín hwainí la doharí hwainí mun bolyo, "merá áṅkhá kharha go tindara chalige gárha díshála, hwíni". Wín hwainí la bolyo, "jo tu apaṇán áṅkhá go tindara mihaní denita mí gárhalo," pailí gí hwainí la yá karára mání hálí, doharí hwainí la tindara yá burhalī ká nátí, aura buḍhalí gájí budhá, syuṇ lákharhon ko bojha dwiyān bharha gárhi apaṇá khaletá una le páñchí deyá. Taba ráta mán apaṇá khaletá una hai gárhi ka apaṇá khasama hanī dekháyo, waila bolyo, "ina kirhaun huní hamára birálá ko de de, wa habu hanī kháis lelf." Inu bátu huníka dwiye paika, wa buḍhiyá, aura unígo nátí mastadaryá, aura kāṇpaṇa baithyà. Habe áphu áphu huní hanśára ki haba dhan̄yu mà náno hamajána lagya. Paṣṭāika hātha jorha araja bítí karíka, wín hwíni aura uníga maisa te pallá chhurháfska apaṇán apaṇán dyálá ko báto leyo. apaṇán apaṇán dyálá pahunchí ga eka eka la yá sárfi kathá apaṇán dyálá gá maisuṇ mun lagai, ora apaṇán parayon mun bolyo.

Taba habhuṇ la áphuṇ hanī tina kaurhi go janyo, Prameshwara hanī barho hamajyo, aura bolyo, "He bhagwána! teri rānchāṇá mán hamuṇ habhuṇ te nánná han." Ya sangasára mán kai bítuṇ go ghamajána manashiyon la nikarno han. Eka se eka barho han, aura eka se eka chhoṭo ha, Prameshwara gí rachana mán hama haba maisa kirhaun gí chára han.

(85)

नीतौमाणा (गढ़वाल) की मार्का बोलौ।

Marchha (Garhwal) dialect, Spoken by the people of the Niti and Mana Passes.

पैला जमाना काल् (1) पूर्व पश्चिम काल् न्होस (2) भडत (3) सुलाकात हैज (4), धै (5) बड़ा (6) हिंज (7); तिग् (8) पूर्व दिशा त केणा पर हिंज, दोसरा पश्चिम दिशा त हुङ्गन हिंज [9], तिक् त म्हिन् (10) यनोज् (11) कुक्पा झान (12), तिक् त किस्च (13) बार यू' (14) त आम्च (15) वाद (16) हिंज। तिक् च्छा [17] पूर्व ची [18] भड पश्चिम दोज् [19], धेत [20] जार बखाण [21] चिर [22] विसिर [23] दीज्। गोचि [24] बि [25] फुस्त [26] वाखा सात्तू [27] बोज [28], न्होस पर [29] तै [30] ईंज [31]; आम्च काल् तिग् गैरा तलौ पार्द [32] छूद [33] तांगी [34], इख्त [35] सात्तू धैज [36] तलौ पाणचै [37], धैज जब सात्तू भोज दोजत [38] धैज रौको [39] सात्तू जै [40]। धैज लिंथी [41] लिंचार [42] तब तिग् लाल्बो (43) डाल [44] यिंगर [45] गुच्चो दोज् [46]। द खुा [47] ले चार द खुा ले थो [48] ची बणचारची (49) लोबन [50] छिम्णी [51], जाखर [52] झानोज् (53), दम्हिन् (54) धं तलौ काल् तो (55) तूर (56) हैज (57)। जब धं तलौ रु (58) फूस्त (59) तैज (60), इत्तो (61) तर्प ती त खबर (62) दोज (63);

1. At, in.
2. Two, both.
3. Of, for.
4. Occurred, became, was, were.
5. They, that, he, she, give.
6. Famous.
7. Were, was, had.
8. One.
9. Lived.
10. Name.
11. Hearing.
12. Infamed with anger.
13. Home.
14. Years.
15. Road.
16. Distant, apart.
17. Day.
18. Of, for.
19. Went.
20. His, her.
21. Shew.
22. For, to.
23. To fight.
24. Him.
25. With.
26. Provisions for a journey.
27. Flour of parched grain.
28. Took, carried.
29. Noon.
30. Until.
31. Travelled.
32. Broad.
33. Long.
34. Saw.
35. His own.
36. He, she.
37. Threw in.
38. Saturated.
39. All.
40. Devoured.
41. Near.
42. After-ward.
43. Large.
44. Tree.
45. Under.
46. Slept.
47. This, that.
48. Neighbourhood.
49. Wild.
50. Animals.
51. As.
52. Accustomed, usual.
53. Used to come.
54. In the same way.
55. Water.
56. To drink.
57. Came.
58. To, for, from.
59. Dry.
60. Saw.
61. Other, another.
62. Search.
63. Went, Started.

(86)

Marchha (Garhwali) dialect continued.

दख्ता ले चार ती तूर निक हातो क्लैज्, धैज इस्त न्हिम्चो (64) तलैा पाण्चैज् (65), तो मतै (66) जत (67), लपछो (68) अडकैज (69), धैत अडक (70) बड़ (71) यनोज् धै भड त इब (72) छेक्चीज (73),

धै रु कुक्पा (74), काल क्लैज्, धै हातो त न्हिम्चो चुमिज (75), धै रु इस्त लग्ज (76) पछिम त भड त खेयां (77), काल न्हारी धैज (78), धै खियां काल पछिम न भड त चम (79) स्थापा (80) तीचै (81) हिंज्। धै हातो त अन्नन (82) भांतो (83) त भू [84] तैज्, ग्यर्चीदोज् (85); आज्जे (86) इस्त आमा (87) दब (88) भाजीदोज् (89), तब धैत आमा दागर (90) क्लैज्, हातो रु तिग नाद (91) भांतो त भू समजैज (92) इस्त आंबे (93) कापाङ्ग (94) त वास्ता इस्त खीसा (95) पाण्चतैज (96)। धै ले चार दस (97) च्वा पूर्ब त भड वो (97A) बार युंचो आम्च घडो काल चलो दोज्, पछिम त भड त किम् (98) पौंक्लैज्, “गैत (99) आपा (100) शुयां (101)?” पछिम त भड त चम रु छुजैज (102), चमूज हारेा (103) खैज (104), “गित (105) आपा मिंग (106) काटचिर (107) बार यु सुसु (108) ला (109) काल धेाद (110) डानो (111) काल दित्तर्या (112)”, तब पूर्ब त भडन धै चम रु ला त अम्च छुजैज, चमूज बतै धैज (113); तब धै ला रु छ्याचोज (114), आम्च काल न्हीस रु भट छैज, पछिम त भड सारो (115) बण (116) ची लबा (117) लबा डाल जड सुसु उपाडिज (118), डानो संतो (119) बुद (120) इस्त पुश्यु (121).

64. Trunk. 65. Plunged into. 66. Not. 67. Found. 68. Loudly. 69. Shrieked.
 70. Shriek. 71. To. 72. Sleep. 73. awoke. 74. Wrath. 75. Caught hold of.
 76. Hand. 77. Court-yard. 78. Flung. 79. Daughter. 80. Paddy, rice.
 81. Husking. 82. Strange, wonderful. 83. Kind. 84. Worm, insect. 85. Frigh-tened. 86. In. 87. Mother. 88. To, near. 89. Fled. 90. Out. 91. New, un-common. 92. Considering, seeing. 93. Companions. 94. To shew. 95. Pocket. 96. Put in, placed into. 97. Same. 97A. Also, too. 98. Home. 99. Thine, they. 100. Father. 101. Where. 102. Enquired. 103. Answer. 104. Said. 105. My, mine. 106. Fuel. 107. To cut. 108. From, since. 109. Mountain. 110. Some, who, which. 111. Mountain. 112. Has gone. 113. Shewed. 114. Started. 115. Whole. 116. Jungle. 117. Large. 118. Having uprooted. 119. Like. 120. Load. 121. Head.

(87)

Marchha (Garhwal) dialect continued.

काल तैज् (122), इस्त किम् झाचै (123) हिंज। पूर्व चो भड़ धै त खंचार दोज, धै त बुद ख खंचार ताणोज (124), गोटे (125), धैज जबं पक्षिम त भडत ते (126) जोर लगैज (127), तब बुद रु हनोज (128) नचार (129) जैज्, खंचार कानोज (130) खैज, “अरै (131) पूर्व त भड! गैत मिन् गेज् (132) न्हचार (133) सुस यंपिङ् (134) हिंज, गैत मेट त गिरा (135) बडो चाट (136) हिंज। थान् (137) छिक्को (138), गिरा बडो खुनो हींयां। गन् (139) गे (140) अब सिदा (141) फाग्लैज् (142) कांतन (143) कि इन् (144) न्होस काल थे। [145] लावा [146] यां (147)”। तब पूर्वज त भडज खैज, “दूचो [148] भुड (149) यां, इन्त [150] हार जीत थे। [151] ताड्तो (152), नाम् (153) काल यूँ [154], धै। [155] बिसिनो [156]”।

तब धै न्होस वस्ति त आम्र दोजत (157), ध [158] स्युण् [159] तिग बुडलो मिलैज् [160], धै न्होस सैंज (161) बुडलो रु ल्वैज, “गन् (162) इन्त (163) फाग (164) कान् (165),” बुडलीज धस्युण् ल्वैज्, “गित नातो भलांग (166) मैं (167) खैण् बण दित्यां, धस्युण् गे (168) पालका (169) थमोज (170) दीचै (171) हिंगो (172), धस्युण् पालका धैज् (173) गैत [174] फाग कांता”। दिक्खु [175] ल्वैज, बुडलीज न्होस भड समेत, सिंगत बुद, इस्तकान काल तैज् दक्खा लेंचार इस्त नातो दब [176] दीज्, धैरु पालका धैज।

-
122. Carrying.	123. Coming.	124. Catching hold.	125. Obstracted.
126. More.	127. Used.	128. Extricating.	129. Onward.
130. Seeing.	131. O.	132. I.	133. A long time, formerly.
134. Heard.	135. Me, to me.	136. Longing.	137. To-day.
138. Met.	139. Thou, you.	140. I.	141. With.
142. Having fought.	143. See.	144. Us.	145. Who.
146. Stronger.	147. Is.	148. Here.	149. Jungle.
150. To us.	151. Who.	152. Will see.	153. Populous-
place.			him.
154. Go.	155. There.	156. Engage, fight.	157. Having walked.
			158. Them,
			159. To, with.
160. Met with.	161. Men.	162. You, thou.	163. Our.
			164. Combat, duel.
165. See.	166. Kine, cows.	167. Buffaloes.	168. I.
			169. Bread.
170. Taking.	171. Going.	172. Am.	173. Giving.
			174. Your.
			175. So much.
			mean while.
			176. To, in.

Marchha (Garhwal) dialect continued.

जब न्होस भड़ फाग लबाड़रु [177] तथार हैज्, तब धेत
नातोज बुडलो रु, इस्त मैसो भलांग रु सिंगत बुद, न्होस भड़, इस्त
गातो [178] पाण्चैज [179], इस्त किम रु दीज्। दक्खुा काल
हुर [180] मौरु [181] वडेज [182], थे आम्च बिसरेज (183), तिग्
जागा दव धोदोज (184), दै (185) न्होस क्लारसो (186) स्थांपा
तैचै हिंज्। थे बुडलोत नातो बुडलो समेत, भलाड मैसो, और
न्होस भड़, सिंगत बुद समेत, हुर मैरोज वडे दोज (187); तिग् क्लारसो
त मिग (188) आलुदोज (189), भाड़ (190) संतो चलदोज (191)।
थै क्लारसोज इतो क्लारसि रो ल्वैज्, “गितमिग त भाड़ छ्लोनो (192)
ख्यां [193],” थै क्लारसोज ल्वैज, “बु [194] थै भाड़ गिक्क [195]
ख्यनत [196] तब छ्लनो धैज् [197]।” व्हाचार क्लारसोज कबूल
लैज्, तब धै क्लारसोज धे भाड़ रु (बुडलो त नातो, भलाड मैसो,
न्होस भड़, सिंगत बुद समेत (198)) छ्लनोज, इस्त खोसा पाण्च
तैज (199)। दक्खुा लेंचार मुन्यांग (200) धै; भाड़ रु खोसा
पाण्च (201) छ्लनोज इस्त ख्यवा (202) रु वैज (203), थैत
ख्यवाज इस्त छ्लमिरो (204) रु ल्वैज, “धो (205) राकु (206)
भू (207) रु बिरो (208) रु धै धै, धै जतो (209)।” धी रोको
काम्चो (210) तैज, न्होस भड़, बुडलो, और बुडलो त नातो,
मस्त (211) ख्यरचोज (212), थर थर दारचै (213)। तब
रुक्केज (214) इसख्यूणु [215] दुनिया त चीज मदे (216) रोक्कै ते

- 177, To do. 178, Lap or fold of a sheet. 179, Placed. 180, Wind
181, Tempest. 182, Having been driven. 183, Having missed.
184, Arrived, went. 185, There. 186, Women. 187, Having been drifted.
188, Eye. 189, Penetrated, went in. 190, Grass. 191, Went in. 192 Pull.
193, Oat. 194, That. 195, Me, to me. 196, Would give. 197, Will pull. 198, In-
cluding. 199, Put in. 200, Night. 201, Out of. 202, Husband. 203, Shewed.
204, Wife. 205, She, he, this, that. 206, All. 207, Worms. 208, Cat. 209, Will
eat. 210, Events. 211, Very. 212, Frightened. 213, Trembled. 214, All.
215, Themselves. 216, From, out of, of.

(89)

Marchha (Garhwal) dialect continued.

चौचो [217] खैजत [218], अक्ते पछतैज [219], लाग [220] किंडैज [221], अर्ज लगैज [222], धै छैरसोज दबज [223], धेत ख्यवा दबज, ख्यलो [224] मेरोज [225], इस्त किम रु दीज। इस्त इस्त किम् काल झैज, तिग तिग ज रोको काम्चो इस्त किम् वाला दब, इस्त ख्याला [226] दब, इस्त आंबे [227] दब ल्वैज।

रोको सिबाह्नैज [228] इस्युण् [229] छिरी [230] चोज [231] म [232] खैजत, परमेसुर रु धन्न [233] लैज, और कबूललैजत [234], “हे परमेसुर! इन [235] गेत मिष्टीकाल राक्षै ते चौचो हिनो [236]।” धो [237] संसार काल् छिरी बातत घमंड मनकोज [238], मल् [239] लपाड् [240], तिग चै [241] तिग लाबू [242] तिग चै तिग चिचि [243] यां। परमेसुर त नजर काल् इन रोको भू बराबर हिनो।

217. Small, least. 218. Consider. 219. Repenting. 220. Hand. 221. Having clapped. 222. Having entreated. 223. from, To. 224. Release. 225. Obtained. 226. Neighbours. 227. Comrades. 228. Having assembled. 229. To themselves. 230. Any. 231. Thing. 232. Not. 233. Thanks. 234. Acknowledged. 235. We. 236. Are. 237. This. 238. Do not do. 239. Not. 240. Do. 241. Than, from. 242. Greater. 243. Least.

Transliteration of the Marchha (Garhwal) dialect, spoken by the people of the Niti and Mana Passes.

Pailá jamáná kál púrba pachhima kál nhísā bl̄tarhata
Mulákáta hwainja, dhai barhá hinj; tig púrba dishá ta
koná para hinj, dosaro pachhima disá ta hunkanahinj.
Tik ta mhin yaníj chhuk pàhrana, tik ta kimcha bára yán
ta ámcha wáda hinj. Tik kyá púrba chí bharha pachhima
dij, dhaita jora bakháñā chira bisiradij. Gísi be phulta
wástá sáttú wíja, nhísā para tai fnj. Ámcha kál tig gairo
talaun pàrda hrúda tángí, ista sáttú dhainja talaun pána-
ehai, dhaij jaba sáttú blija dijata dhaija rauko sáttú jai.

CSL

(90)

Marchha (Garhwal) dialect continued.

Dhaija lengtho lenchára taba tíg labbo dálā thingara guchhlí díj. Dakhwá lenchára dakhwá letho chí bañachára chí jíbana khimní, jakhara hránj, dammin dhai talau kál tí túnra hraiij. Jaba dhai talau rú phwasta tainja, hattí tarpa tí ta khabara díja. Dukhwá lenchára tí túnra tik hattí hraiij, dhaija ista nhimchí talau páñcha chaj, tí matain-jata, lapchhyau adakaija. Dhaita aðaka bañ yanj dhai bharha ta iba dokchjá.

Dhai ru chhukpá kál hraiija, dhai hattí ta nhimchí chumija, dhai rú ista lága pachhima ta bharha ta khoyán kál nhárídhaija, dhai khoyán kál pachhima ta bharha ta cham syánpá tochain hinj. Dhai hattí ta anmana bhántí ta bhú tainja, gyarchídij; álo ista ámá daba bhájídij, taba dhaita ámá dágara hrasj, hattí ru tig noda bhántí ta bhú samajaija ista ámbe kánpan ta wástá ista khísá pánataija. Dhai lenchára dasa kyá púrba ta bharha bí bára yúncí ámcha gharhí kál chalí díj, pachhima ta bharha ta kim paunchhej, “gaita ápà guyán?” pachhima ta bharha ta chama rú hrwijsa, chamaja dwáro lwijsa, “gita ápá singa káñachira bára yú susu là kál ghoda dáno kal ditta-yán”, taba púrba ta bharhaja dhai chama rú lá ta amcha hrwijsa, chamja bataidhaija. Taba dhai lá rú chhyáchíja, ámcha kál nhísá rú bheṭa hwainj, pachhima ta bharha sári bañcha chí labá labá dálā jarha susu upárhíja, dáno santí bud ista pushyú kála taij, ista kim rú hráchain hinj. Púrba chí bharha dhai ta lyanchára díj, dhai ta buda rú lyanchára táníja, gotai, dhaija jaba pachhima ta bharha ta te jora lagaij, taba buda rú hwaníja nachára hraiij, lyanchára káñnijsa lwijsa, “arai púrba ta bharha! gaita mhin gej nhachára susu yanpin hinj, gaita bheṭá ta giro barhí chánṭa hinj. Thánná chliikkí, giro barhí khusí honyán. Ganna gai aba sibá pháglijá káñtana ki in nhísá kála gho lábo yán”. Taba

Marchha (Garhwal) dialect continued.

púrbaja ta bharhaja lwaija, “dúchí bhúrha yán, inta hárá jítā dho tángtí, nám kálá yún, dhau bisiní.”

Taba dhai nhísá basti ta ámcha díjata, dha syunu tig buđalí milaij, dhai nhísá sainja buđalí rú lwaija, “gan inta phágá kán,” budalíja dhasyunú lwaij, “gita nátí bhalángá bhaiñ swainu baña dittayán, dhasyunú ge pálaká thusija díchain hingí, dhasyunú pálaká dhaij gaita phágá kántá”. Dikkhwá lwáijja, buđalíja nhísá bharha sameta, singata buda, ista kána kál taija dakkhwá lenchára ista nátí daba díj, dhai rú pálaká dhaij.

Jaba nhísá bharha phág labán rú tayára hwainj, taba dhaita nátija buđalí rú, ista bhaiñso bhaláng rú singata buda, nhísá bharha, ista gátí páñachaij, ista kim rú díj. Dakkhwá kal hura bhaunrú warhaija, dhai ámcha bisaraija, tig jágá daba dhwídíja, dau nhísá chhorasí syánpá tochain hinj. Dhai buđalí ta nátí buđalí sameta, bhalán bhaiñso, aura nhísá bharha, singata buda sameta, hura bhaunroja warhai díja, tíg chhorasí ta miga áludíj, jhárha santí chala díj. Dhai chhorasíja hattí chhorasi ro lwaij, “gita miga ta jhárha hwíní khyán,” dhai chhorasíja lwaija, “ghwa dbai jhárha girú khyanata taba hwani dhaij.” Nháchára chhorasíja kabúla laij, taba dhai chhorasíja dhai jhárha rú (buđalí ta nátí, bhalán bhaiñso, nhísá bharha, singata buda samet] hwanijsa, ista khísá páñataijsa. Dakkhwá lenchára munyánga dhai jhárha rú khísá páñacha hwanijsa ista khyawá rú bataijsa, dhaita khyawája ista hwamsirí rú lwaija, “dhí roku bhú rú birau rú dhai dhai, dhai jatí.” Dhí roko kámchí tainja, nhísá bharha, buđalí, aura buđalí ta nátí, masta gyarachíja, thara thara dára-chain. Taba rukkainja isa syínu duniyá ta chíja madde rokkain te chíchí gwajata, achhatai pachhataijsa, lág jorhaijsa, arja lagaijsa, dhai chhorasíja dabaja, dhai ta khyawá dabaja, khyalí merija, ista kima rú díja. Ista ista kim

(92)

Marchha (Garhwal) dialect, Continued.

kála hraijsa, tig tigja roko kámchí ista kim wàlā daba, ista khwálá daba, ista ámbe daba lawaijsa.

Roko sibá hwajna isyuṇú khirí chíja ma gwaijata, paramesura ru dhanna laij, aura kabúla laijata, "He paramesura! ina gaita sishtí kál rokyain te chichí hiní." Dhí sañṣára kál khirí bátata ghamanđa manakíja, mal lapán, tig chaí tig lábú tig chai tig chichi yáu. Paramesura ta nájara kál ina roko bhú barábara hiní.

BOGSA (TARAI) DIALECT.

बोगसा (तराई) बालौ ।

पुरब और पश्चम के पैकों की मुलाकात ।

किश्हो जबानो (1) मैं दोमाशाहर (2) पैक आयानो (3) बीच्ये ।
 येक पुरबदीसा के कौनेमि दुसरा पश्चमदीसा के कौने मि रहड्ही, येको
 नामसुनकर दूसर जर (4) हो । येक के घरसे दुसरेका घर वर बरस रा-
 हो दुरे । परथा । येकदिन पुरबकेपैके दील मे येहउमग (5) उठो को
 पश्चमवाले के पैकेके बलकों परोक्षाकरनो चाहोये । आपनेधरमे ग्रामल
 पानो (6) सातुवा (7) थैले लेके, जोसको जरुरत रसतंसै हो, चलदीया ।
 दोपहरेतक चलो, रसतंसै उसको येकताल मोला, जम्बा चौड़ा और
 गहरा तालमिला; उसने आपने खानेकेताई (8) तल्लौवा मे अतु
 डलदिया । जबसातुवा भजगैया (9) वाहां कुल सतुवाको येपानो के
 खगाया, और उसके थोरे येक पैइकेनोचे जाकर सोगायाराहा ।
 इसबोच उस थिएके जंगली जनवर (10) आपने मासुल मुताबीक उस
 तलउवा मै पानो पीने के लिये आये देखतो ताल शुखा पड़ा है, तब
 और तरफ को पानो को तलासै मै चलेगये । इसके बद (11) येक
 जंगली हाथी वो पानोपोने की ताल मै आड़, आपने तुठ (12) पानो

1. Time. 2. Famous. 3. Namely. 4. Inflamed, burned. 5. Emotion. 6. Provision for a journey. 7. flour of parched grain. 8. For. 9. Saturated. 10. Animals. 11. After. 12. Trunk.

(93)

Bogsa (Tarai) dialect continued.

पीनेको। तालमै डाला पानी नहीं मोला, तब गुसा मे आकर येक बडो चोंगार मारो, जीस से उच्च पैके को नीदरा (13) खुलगउ।

पैके को नोद नसा[14] का बड़ा कोरोड(15) उतपन छवा, और ऊम कोध मे हाथो का स्त्रूण पकर कर पैक्कम के पैके रहनेवाले पैके के अग्न (16) मे फकदीये। उस अग्न मे पैक कि बेटो ऊस बख्त धाम छूटरही, हाथो को अजबतह (17) को कीडा जानकर छरकेमारे अपनी माता के पास फजगया[18], तब ऊसको माता बाहार आई हाथीको लए पकार (19) के एक कोडा जानकर अपनी सख्तियोको देकाने(20) के लीभत [21] जैब मे रख्खलीये। इसकेबाद पुरबका उसैदीन पैके भी बारबर्धका रता(22) घटमे चलागेवा पैक्कमके पैकके घर पैचे(23), ऊम की बेटोसे पैकाका पता पुछ लडकोने कहा, “मेरा बाब बारबसा(24) हुए लकड़ो लाने को धूरा यानी जै पहाड़ा मे गये है”, और धूरका पत (25) बतलादीय। तब पुरबका पैका धूर को जाही पैक्कम का पैका सारेबन के बडे बडे पैड (26) जडसे ऊखड के (27) ऊनको बडे भाडो (28) बोझ परभत (29) माफक कने [30] मे रख्के अपने घरकी अवारने (31) मे भेट हीगई। तब पुरबको पैका ऊसके पोछे गवा, और बुझ [32] पीछे से खीच को रोक लीये, तब पैक्कम के पैका जीर जाध लगवा, अर बूझ नोकलके[33] अगरी[34] चल अवा, और पीछे देखकर कहा, “आरे पुरब के पैका। तेरा नाम पइले से भुनकर रखाता, तेरी मूलकादकी बडो दृक्ष[35] थो, आज मोलागऐ बडोखुमो हुवा, अबतुम आरहमलडाई करदेखगेको दोनामै हम बडा कौन है”。 पुरबके पैकने डतारा[36] को, “यह बनहै, हमजीगकी हारजीत को कौन जानेगा, बसतो मै चलो बहा लडागे।”

दोनो बसतीकोचले, एक बुढ़ीय मोलो, दोनून बुड़ोयासे कह, “तुमा

-
13. Sleep. 14. Disturbance, loss. 15. Anger. 16. Court-yard. 17. Kind, nature.
 18. Fled away. 19. Strange, unknown. 20. Show. 21. For. 22. Journey, road.
 23. Arrived. 24. Years. 25. Where-about. 26. Trees. 27. Palled up. 28. Heavy.
 29. Hill, Mountain. 30. Shoulder. 31. Coming, returning. 32. Load.
 33. Having extricated. 34. Before, forward. 35. Desire. 36. Reply, answer.

(94)

Bogsa (Tarai) dialect continued.

हमारी लडाई देखके परीछ [37] करदी," बुड़ोयाने काहा, "मेरा नातो
गाये भैसे चुगानेको लंगल से गै। इरे [38], ऊसको रोटो देने जाता है।
पोके तुमारो दोनो को कुछो देखेगो।" इतना कहा थर, बुडिया ने
दोनो पैको का माये [39] लकड़ी के बाह्य आपने अंधे पर रख लीये
और आपने नातो पावा [40] पैहुंची ऊसको रोटो दिया।

जब वाहा हैना बाहर लड़ने लगे को प्रसातुस [41] ढुकै तो बुडिया
के नातो वे बुडिया अंसा [42] आपनी गाये भैसे चौर दोनो पैको
माये लकड़ी के बाह्य के आपनो गातो [43] मेरखलीये, और आपने
घर को छाई। ईस बीच बड़े जोरको आधी चलो, बुडिया का नातो
उस आधी मेर उड़के येक अंसी [44] डोडी [45] पैहुंचा को जाहा
दो औरत धान कुठतो थी, और एक औरत की अंख [46] के भोतर
झुस गाया, धास के माफक झुसा पड़ा। ऊस औरत ने दुसरी औरत बै
काहा, "मेरे अंखन मै तीनका [47] झुस गाया है, नोकाल दे।" दुसरो
औरत ने काहा, "अगर वाहा तीनका धास का टूकरा मुजको देयेगी
तो नोकल दुगो।" पैहलो औरत ने ईस बात का भनजुर कीया,
दुसरो औरत ने झुवा पानो (48) बुडिया के नातो मैये बुडिया और
गाये भैस साब माये लकड़ी के बाह्य दोनो पैको को नोकलकर आपनो
जीब मेरखली। ईसके बाद रात को आपनो जीबसे नोकल कर
आगने [49] खुवामोइकोदोया, ऊसने काहा, "ईन मबकीड़ीको हामारी
बोलो को दें, उ वाहा साब खागैर्द।" ईन बातों को देख सुनको दोनो
पैको और बुडिया और नातो वाहा बोहत डरे, और घबराइये के
कांपनेले गंग। तब सबने आपने आपने को संसार की साब (50) चौजी
मै साब से क्षेटा जनावर (51) है, पचताये के, हाथ जोरा के, बिनती
कर ऊस औरत, वा ऊस को खुवामोइ कुटाये कर लेको, आपने घर का
रहने, आपने घरवालो, और बड़े से, आपना ईषटे (52) मोतरों (53)
से कहा।

37. See, to see the result of combat 38. Had gone. 39. With, including.

40. To, near. 41. Prepared, ready. 42. Mother, Grand-mother; also a word of

respect generally applied to an old woman in speaking to her. 43. Lap or fold of a

sheet. 44. Such. 45. Spot. 46. Eye. 47. A bit of grass. 48. Staff. 49. Her own.

CSL

(95)

Bogsa (Tarai) dialect continued.

सबने आपनेको तुआळा (54) समज, साभने काढा, “हे पनमेसुरा! (55)
हाम तेरो सोरभती (56) मै सावसै छै। उन्हे संसार मे किसीहो
बात का अविमान (57) मनषामतर [58] को करना नहीं चाहोये,
येक से येक बडा और धैक सै थैक छिटा हब, मनमेसुर (59) को
मोमटो [60] से हाम सब कीडे सामन (61) है।

50. AH. 51. Animals. 52. Well-wishers, kinsmen. 53. Relatives, friends.
54. Contemptible, trifling. 55. God. 56. Creation. 57. Pride. 58. Mankind.
59. God. 60. Creation. 61. Like.

Transliteration of the Bogsa dialect, or the dialect spoken by the Bogsas, residing in the Tarai district of the Kumaun Division.

Puraba aura pachhama ke paikon kí mulákáta.

Kisahí jabání mai dō másháhara paika áyáni bíra the.
Yeka puraba dísá ke kaune me dúsará pachhama dísá ke
kone me raha ho, yeko náma suna kara dúsara jara ho.
Yeka ke ghara sai dusare ká ghara bara barasa ráho dure
para tha. Eka dina puraba ke paike díla me yeha umaga
uṭhí kí pachhama wale ke paike ke bala kí paríchhá karani
cháhiye. Ápané ghara sai sámalá pání sátuwá thaile leke,
jisakí jarurata rasate mai hí, chala díyá. Dopahare taka
chalo, rasate mai usako yeka tálá mílā, lamba chaurhá aura
gahará tálá milá; usane ápané kháne ke táí talauwá mai
satu daladiyá. Jaba sátuwá bhaja gaiyá wáhán kula
satuwá ko máye pání ke khagáyá, aura usake dhore yeka
perha ke níche jákara sogáyá ráhá. Isa bícha usa dhore
ke janglí janawara ápané māmula mutábika usa talauwá
mai pání píne ke líye áye dekhato tálá sukhá parhá hai,
taba aura tarapha ko pání kí talásai mai chale gaye. Isa
ke bada yeka jangalí hathí bí pání píne ko tálá mai áu,
ápano ṭhuṭha pání píne ko tálá mai dálá pání nahí mílā,

(96)

Bogsa (Tarai) dialect continued.

taba gusá me ákara;ye ka barhí chingára méri, jísá sai usa paike kí nídarà khula;gau.

Paike ko nída nasá ká;barhá kíroda utapana;huwá, aurá;usa; krodha me háthí ká súda [pakara] kara;paichhama ke paike rahane;wále paike;ke agana;me;phaka díye. Usa agana me paika ki betí úsa bakhata dhána kúta rahí, háthí ko;jajaba taha kí kídá jána kara dara ke máre.apanf mâtá ke pásá phajagayá, taba úsakí mâtá báhára ái háthí kau naye pakára;ke;eka kírhá; jána kara;apaní sakhiyo;ko de-káne ke;límata jeba me;rakhaliye. Isake;báda puraba ká úsai; dína; paike;bhí;bára barshalká ratá;ghatá;me chaláge-wá paichhama;ke paika ke ghara;paiche, úsakí betí se paiká ká patá;puchha;larhakí ne kaho, "mera bába;bára basá húye lakarhí láne;ko dhúrá yáñi;úchhe pahádá me gaye hai," aura dhúra ká;pata;batalá díya...;Jaba puraba ká paiká dhúra ko jáho paichhama ká paiká sáre bana ke bađe bađe païda jarha se úkharha ke úna ko barho bhadí bojha parabhata maphaka kane;me;rakhá;ke apane ghara ko awárate me bheṭa hogái. Taba puraba ko paiká úsake píchhe gawá, aura bujha píchhe se khicha ko;roka líye, taba paichhama ke paiká jora;jádhá lagawá, ara bújha nískala ke agarí chala awá, aura píchhe dekha kara kaho, "áre puraba ke paika! terá náma pahale se suna kara rakhá tå, terí málakáda kí barhí ichha thi, ája mílagaye, barhí khusí huwá, aba tuma ára hama larhái kara dekhage kí dono mai hama barhá kauna hai." Puraba ke paika ne útará kí, "yaha bana hai, hama loga kí hára jítá ko kauna jánego, basatí mai chalo wáhá larháge."

Dono basatí ko chale, aika budhíyá mísí, donú ne budí-yá se kaha, "tumá hamári] ladáí dekha ke parichha karadí," budíyá ne káhá, "merá nátí gáye bhaise chugáne ko jangala me gauhare, úsako roti dene jatá hau píchhe tumári dono kí kushtí dekhogí." Itaná káhá kara, budíyá ne dono paiko ko máye lakírhí ke bojha ápane

(97)

Bogsa (Tarai) dialect continued.

kandhe para rakha líye aura ápané nátí páwá pauhunchí úsako rotí díyá.

Jaba wáhá dono báhara larhane lago ko prasátusa hu wai to budíyá ke nátí we budíyá aنسा ápaní gáye bhaise aura dono paiko máye lakarhí ke bojha ke ápaní gáti mai rakha líye, aura ápané ghara ko láf. Isa bícha bađe jora kí ádhí chalí, budiyá ká nátí usa ádhí mai urha ke yeka aنسí dodí pauhunchá kí jáhá do aurata dhána kutatí thi, aura yeka aurata kí aŋkha ke bhítara ghusa gáyá, ghása ke máphaka ghusá parhà. Uṣa aurata ne dusarí aurata sai káhà, “mere aŋkhana mai tínakà ghusa gáyá hai, nískala de.” “Dusarí aurata ne káhà, agara wáhán tínaká ghása ká túkará mujako deyegí to níkala dugí.” Paihalí aurata ne ísa báta ko manajura kíyá, dusarí aurata ne dhuwá pání budíyá ke nátí maiye budíyá aura gáye bhaisa sába máye lakarhí ke bojha dono paiko ko nískala kara ápaní jeba me rakha lau. Isa ke báda ráta ko ápaní jeba sai nískala kara ágane khuwámida ko díyá, úsa ne káhà, “ína saba kírhau ko hámári bílí ko dedeu, wáhán sába khágaií.” Ina bátau ko dekha suna ko dono paiko aura budíyá aura nátí wáhán bohuta đare, aura ghabaraíye ke kánpaне loge. Taba saba ne ápané ápané ko sansára kí sába chijau mai sába sai chhoṭá janábara hai, pachatá ye ke, hátha jorá ke, binatí kara úsa aurata, wá úsako khuwámida chhutáye kara leke, ápané ghara ká rehane, ápané gharawálo, aura bađe se, ápaná fshaṭe mítaro sai kahá.

Sabane ápané ko tuāchhá samaja, sábhane káhá, “He panamesura! híma terí sírasatí mai sába sai chhoṭe hai.” Isa sansára me kísi hí báta ká ábamána manashá matara ko karaná nahí chàhfíye, yeka sai yeka bađá aura yeka sai yeka chhoṭá hawa, Panamesura kí sisatí me híma saba kírhé sámana hai.

(98)

THARUWA (TARAI) DIALECT.

थरुवा (तराई) बोली

अगार(1) वारे(2) देवता(3) को और पक्षार(4) वारे देवता को
आपस में भोत गिताई(5) राहि(6)।

एक समय मैं डो नामो देवता है, एक अगार को दिशा के कोने
में राहत है(7), और एक पक्षार को दिशा के कोने में राहत है।
एक को नाम सुन के दूसरो गुसा है जात राहि, एक के घर से दूसरे को
घर बार बर्ष को राह मैं है। एक दिन अगार के दिवता के जी(8) मैं
ऐसो गुसा आय गई कि सारे(9) के पक्षार के देवता को बल देखंगी।
अपने घर से वह दिवता सतुवा को थैला लैकै घर से चल दई, क्यों कि
राह मैं का खाउंगी ताके मारै(9A) सतुवा लैकै चल दई। रेंगत(10)
रेंगत दुपहर तक रेंगत रहे, तो कङ्ग(11) राह मैं एक बड़ो
जंगो(12) और लम्बो चाँड़ा और वहुती गहरो तलउवा(13) मिल
गयो, तौ(14), वह दिवता अपनी सतुवा तलौवा मैं भोजन(15)
क[15A] डारदई(16) तौ सतुवा खुबै भोज गई, तौ, वह सब
तलौवा का पानो और सतुवा दिवता सब खायगयो(17)। और
वहै तलौवा के थेरै(18) बड़ो सोरुखा(19) रहै ताके तरै(20)
जाय कै दिवता सिय(21) गयो। तौ थोरो(22) देर मैं वह रुखा
कै थेरै सौजा(23) ऊजा [24] अनेक जानवर, जैसे और रोज पानो
पोने कै आवत है, जैसई आय गए। तौ तलौवा कै देखै तो वाको
पानो सब सूख गयो, तौ वे सब सौजा इतै(25) उतै(26) पानो
दूँढ़न लागे। थोरो देर के पक्षारु(27) एक बन[28] हतिया(29)
पानो पोने कै वहै तलौवा मैं अपनो सूँड(30) डारो तौ पानो

1. East.
2. Of, belonging to.
3. Hero.
4. West.
5. Meeting.
6. Became.
7. Lived.
8. Mind.
9. Brother in law, an angry or abusive epithet.
- 9A. on account of, for.
10. Walking, starting.
11. A certain place.
12. Great, large.
13. Lake.
14. Then, after that.
15. Soak, saturate.
- 15A. To, for.
16. Threw.
17. Devoured.
18. Near.
19. Tree.
20. Under.
21. Slept.
22. Little.
23. Animals.
24. Repetition for animals.
25. Here.
26. There.
27. Afterward.
28. Wild.
29. An elephant.
30. Trunk.

CSL

(99)

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

नांड [31] मिलो, तौ। गुसा हइ कै बड़े जौर से चिल्हानी तौ वह दिवता की नींद उक्टगई [32]।

नींद उक्टन कै मारे बड़ो गुसा है गधो (33), वहै [34] गुसा म हथिया की सूंड पकड़ कै पक्कार बारे दिवता की आंगन मैं फैक दर्द। और उसे (35) आंगन मैं वहै टेवता की लैंडिया (36) खान (37) कूटरडो रहै [38], हतिया कै (39) और तरह कौ कोरा [40] जानकै अपनी अथ्या (41) के थोरे भीतर भाज गई (42), तौ वाकी [43] अथ्या बाहर आई, हतिया कै नई तरह कै कोरा जानकै अपनी संग को बैथरों (44) कै दिखावन के लये [45] गीभा [46] मैं धर लई। ताके [47] बाइ वहै रोज अगार कै दिवता भो बार बरस कै राह एक घड़ी मैं चल कै पक्कार के दिवता कै धर पहुँचा, वाकी लैंडिया से दिउता कै धर (48) पूछो तो, लैंडिया नै कहो, “मेरा दव्वा [49] बार बरस भये कठिया [50] लाइन (51) कै ऊंचे पहाड़ मैं गयो है, उहाँ जा।” और पहाड़ कै पतो बताइ दर्द। जब अगार कै दिवता ऊंचे पहाड़ कै जात रहै तौ, पक्कार कै दिउता सारी सिगरो (52) बनकै बड़े बड़े रुखा कौ जर (53) सै उखेर [54] कै उनको बड़ो भारी बोझ पहाड़ कै बराबर भूंड (55) मैं धर कै अपने घरकै जात रहै। राहमै मिलाप (56) हुई गयो, तौ अगार कै दिवता सारी वाके पक्कारु गयो, और बोझ कै पक्कार सै खैच कै थामदर्द [57]। तौ पक्कार कै दिवता नै जोर बहुते लगाई, और बोझ निकारकै [58] अगारु (59) चलो, तौ पक्कार देख कै कहो, “अरे सारे अगार कै दिवता! तिरा नांव [60] अगारु सै जानतरहो (61), तिय [62] देखने कै बड़ो लालसा [63] हो (64), आज तैं (65) सारी मिलगओ, बहुते चंसो (यानी खूबै मुसकानो)। अरे (66) आर (67) आपन [68] तुम लडाई

31. Not. 32. Awoke. 33. Became. 34. That. 35. That. 36. Daughter.
 37. Paddy, rice. 38. Was husking. 39. To, for. 40. Insect. 41. Mother.
 42. Fled away. 43. Her. 44. Women. 45. For. 46. Pocket, lap or fold of a sheet.
 47. That. 48. Where-about. 49. Father. 50. Fuel. 51. Bring, fetch. 52. Whole, all.
 53. Root. 54. Up-root. 55. Head. 56. Meeting. 57. Obstructed. 58. Having
 extricated. 59. On, forward. 60. Name. 61. Knew. 62. Thee. 63. Longing,
 desire. 64. Was. 65. Thou, thee. 66. O. 67. Friend. 68. I.

(100)

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

कर देखै कि आपन तुम मैं कौन सारा बड़ो है।” आगार का दिवता कहो, “यहां सारे बन है, आपन तुम मैं कौन बतावैगे। बड़ो है, चल सारे गांव मैं चल हूँ (69) गांव के लोगा (70) आपन कै लड़त देखैगे तौ जानैगी कि इन मैं सारा जा दिवता बड़ो है”।

“तौ दोनों दिवता गांव कै गण, उन कै एक मांउ मैं चादो [71] बूढ़ी सी बैथर मिलो, दोनों दिवता वह बैथर सै कहो, “तू हमारो लड़ाई देख वौ बताय दीजिये कि हम मैं कौन कै लादै बल है”। तौ बैथर कहो, “मेरा नतिया (72) गैथा (73) भैसिया (74) छुगावन (75) कै बन मैं गयो है, वह भूँखो है, मैं तौ रोटो खावाडन कै जात हैं, पक्कारु आयकै तुम्हारी लड़ाई देखुंगो”। ऐसे कह कै बुढ़िया दोनों दिवता कै कठिया समेत अपने कन्धा मैं घर लई और नतिया कै पास पहुँच कै रोटो खावाई।

जब वे दोनों दिवता लड़ाई करन कै तथ्यार भये, तौ वो बुढ़िया कै नतिया ने छुड़िया, और अपनो गैथा भैसिया, और दोनों दिवतन कै कठिया कै बौझ समीत [76], अपनो गतिया [77] मैं घर लई, और अपने घर कै बुढ़िया कै नतिया सोदो लैकै चल दई। इस बीच मैं बड़ो भारो व्यार (78) चलन सागी, बुढ़िया कै नतिया वह व्यार मैं उड़ कै एक ऐसी ठौर [79] पहुँचा जहां दोइ बैथरै धान कूट रहो हों। और एक बैथर कै आँखि [80] कै भोतर धूरपानो (81) घास कै तरह बुझ गयो [82], तौ वह बैथर दूसरो बैथर सै कहो, “मेरी आँखि मैं कुछ करा [83] सौ परगढो हो व्यार सै”, तू चादी कूरा [84] तौ निकार दै”। दूसरो बैथर नै कहो, “जा तुनका धास कौ टुकरा मौ कै देयगो तौ मैं निकारंगो”। पहलो बैथर सारो सुनकै मान गई। दुसरो बैथर धूर पानो बुढ़िया कै नतिया कै,

69. There. 70. People, husband. 71. Abusive epithet. 72. Grandson. 73. Cows. 74. Buffaloes. 75. Graze. 76. Including. 77. Lap or fold of a sheet. 78. Tempest. 79. Spot, place. 80. Eye. 81. Foreign thing, stuff. 82. Penetrated. 83. Hard. 84. Foreign thing.

(101)

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

बुढ़िया, और गया भैसिया वा लकड़ी की बोझ और हीना। दिवता सहीत [85], निकार के अपने गोक्खा मैं धरलई। फिरकै अपने गोक्खा से निकार के रात के अपने लोगा कै दिखाई, तौ वाकौ [86] लोगा सारा कढ़ो, “जे सब कोरन कौ आपन को बिलैयन [87] के दै नाय देत है, वे सब खाय डारैगो”。 इन बातन के सुन कै दिना। दिवता, और बुढ़िया, और वाकी नतिया, बहुत डराय गये, और थरथरानलागे [88], तौ सबने अपने अपने कै जो दुनियां मैं जोब हैं उन से क्लिटा समझकै, पछताय, हाय जाड़, बिनतो कर, वे। बेघर वे। उसका लोगा से कुट्टो लैकै अपनी घर की राह लई। अपने घरमैं पहुँच कै जो सारा हाल घरवारन (89) मैं, और परोसो [90], और अपनो मीत [91] और अपने दिल्लबरन [92] सै कही।

सबनै अपनेको क्लिटा समझकै परमेश्वरका ध्यान(93) मिलत (94) किया, और कही, “हे मालिक (95)! तरो रचना मैं हम सब से क्लिटे हैं”。 इस पृष्ठो मैं किसी बात का गरब [96] मनुषमात्र [97] जीव [98] कौ नहों करना चाहिये। एक से एक बड़ो और एक से एक सारा क्लिटा है, मालिककी रचना [99] मैं हम सब कोर के बरा बर हैं।

85. Including. 86. Her. 87. Cats. 88. Began to tremble. 89. Kinsmen.
 90. Neighbours. 91. Relatives. 92. Friends. 93. Contemplation. 94. Prayers.
 95. Lord, master. 96. Pride. 97. man-kind. 98. Animal. 99. Creation.

* * *

Transliteration of the Tharuwa dialect, or the dialect spoken by the Tharus residing in the Tarai District.

Tharuwa (Tarai) bolí.

Agára wáre dewatá kí aura pachhára wáre dewatá kí
 ápasa men míta mítaí ráhai.

Eka samaya men do námí dewatá he, eka agára kí

(102)

Tharuwa Tarai) dialect continued.

dishá ke kone men rámata ho, aura eka pachhára kí dishá ke kone men rámata ho. Eka ko náma suna kai dúsaro gusá hwajáta ráhai, eka ke ghara se dusare ko ghara bára barsha kí ráha main ho. Eka dina agára ke diwatá ke jí main aísí gusá áya gaí ki sare ke pachhára ke dewatá ko bala dekhango. Apang ghara se waha diwatá satuwá ko thailá laikai ghara sáj chala daí, kyaunki ráha main ká kháungo téke marai satuwá lekai chala daí. Rengata rengata dupahara taka rengata raho, to kahún ráha main eka barho jangí aura lambo chaurho aura bahuto gaharo talauwá milagao, tau, waha diwatá apano satuwá talauwá main bhíjana kai dára daí tau satuwá khúbai bhíja gaí, tau, waha saba talauwá kau pání aura satuwá diwatá saba kháya gawo. Aura wahai talauwá ke dhorai barho so rúkhá rahai téke tarai jáya kai diwatá soya gawo. Tau thorí dera main waha rúkhá ke dhorai saujá újá aneka jánawara, jaise aura roja pání píne kai áwata hai, jaínsaí áya gaye. Tau talauwá kau dekhain to wáko pání saba stíkha gawo, tau we saba saujá itai utai pání dhúndhana láge. Thorí dera ke pachhárú yeka bana hatiyá pání píne kai wahai talauwá main apaní súnda dári tau pání náñha milo, tau gusá hui kai barhe jora sai chilláno tau waha diwatá kí nínda uchhaṭa gaí.

Nínda uchhaṭana kai máre barho gusá hwaigawo, wahai gusá main hathiyá kí súnda pakarha kai pachhára wáre diwatá ké ángana maiñ phainka daí. Aura usai ángana maiñ wahai dewatá kí laundiýá dhána kúta rahí rahai, hatiyá kai aura taraha kau kírá jána kai apaní ayyá ke dhorai bhítará bhája gaí, tau wákí ayyá báhara áí, hatfyá kau naí taraha ko kírá jána kai apaní sanga kí baiyyaron ko dekhawana ke laye gojhá main dhara laí. Táke báda wahai roja agára ko diwatá bhí bára barasa kí

(103)

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

ráha yeka gharhí maiñ chalakai pachhára ke diwatá ke ghara pahuncho, wákí laundiya sai diutá ko ghara púchhí to, laundiya nai kaho, "merá dawá bára barasa bhaye kañhiyá láina kai túnche pahárha maiñ gayo hai, nhán já." Aura paharha ko pato batái daí. Jaba agúra kai diwatá túnche pahárha kai játa rahai tau, pachhára ko diutá sáro sigaro bana ke barhe barhe rúkhá kau jara sai ukhera kai unako barho bhári bojha pahárha kí barábara múnđa maiñ dhara kai apane ghara kai játa ráhai. Ráha maiñ milápa huí gayo, tau agára ko diwatá sáro wáke pachhárú gayo, aura bojha kai pachhárú sai khaincha kai tháma daí. Tau pachhára ke diwatá nai jora bahute lagáí, aura bojha nikára kai agárú chalo, tau pachhárú dekha kai kahí, "are sáre agára ke diwatá! tero nánwa agárú sai jánata ráho, toya dekhane ke barhí lálásá hí, ája taiñ sáro milagawo, bahuten hanso [yání khíbai musakáno]. Are ára ápana tuma larhái kara dekhaíñ ki ápana tuma maiñ kauna sáro barho hau." Agára ko diwatá kahí, "yahàn sáre bana hai, ápana tuma maiñ kauna batábai go barho hai, chala sáre gáñwa maiñ chala húna gáñwa ke logá ápana kai larhata dekhainge tau jánaiñge ki ina maiñ sáro jo diwatá barho hai."

To donoñ diwatá gáñwa kai gaye, unakai yeka gáñu maiñ chodí buñhi sí baiyyara milí, donoñ diwatá waha baiyyara sai kahí, "tí hamári larhái dekha kai batáya díjiye kí hama maiñ kauna kai jadai bala hai." Tau baiyyara kahí, "mairo natiyá gaiyyá bhaiñsiyá chugáwana kai bana maiñ gayo hai, waha bhúñkho hai, maiñ to roñi kháwá una kai játa haun, pachhárú áya kai tumhári larhái dekhun-go." Aise kaha kai buñhiyá donoñ diwatá kai kañhiyá sameta apane kandhá maiñ dhara laí aura natiyá ke pásá pahuncha ka. [—] oñi kháwáí.

(104)

Tharuwa (Tarai) dialect continued.

Jaba we dono_n diwatá larhái karana kai tayyára bhaye, tau wo buḍhiyá ko natiyá ne buḍhiyá, aura apaní gaiyyá bhaiṇsiyá, aura dono_n diwatana ke kaṭhiyá kai bojha samítá, apaní gatiyá maiñ dhara laí, aura apane ghara kai budhiyá ko natiyá sáro lekai chala daí. Isa bícha maiñ barhí bhárí byára chalana lágí, buḍhiyá ko natiyá waha byára maiñ urhakai yeka aisí ṭhaura pahun_{ch}o jaháñ doi bayyaraín dhána kúta rahí hín. Aura yeká baiyyara ke áñkhi ke bhítara dhúra pání ghásá ke taraha ghusa gayo, tau waha baiyyara dúsarí baiyyara sai kahí, “merí áñkhi maiñ kuchha kará so para gawo ho byára maiñ, tú chodí kúrá tau nikára dai.” Dúsarí baiyyara naiñ kahí, “jo tunaká ghásá ko ṭukará mokai deyagí tau maiñ nikárungí.” Pahálí baiyyara sári suna kai mána gaí. Dúsarí baiyyara dhúra pání budhiyá ke natiyá ko, buḍhiyá, aura gaiyyá bhaiṇsiyá wá lakarhi ko bojha aura dono_n diwatá sahítá, nikára kai apane gojhá maiñ dhara laí. Phira kai apane gojhá sai nikára kai ráta kai apane logá kai dikháí, tau wákau logá sáro kahí, “je saba kírana kau ápana kí bilaiyana kai dai náya deta hai, wo saba kháya dáraigí.” In bátana kai suna kai dono_n diwatá, aura buḍhiyá, aura wáko natiyá, bahuta ḍaráya gaye, aura thara tharána láge, tau saba ne apane apane kai jo duniyán maiñ jiba hain unasai chhoṭo samajha kai, pachhatáya, hátha jorha, binatí kara, wo baiyyara wo usako logá sai chhuṭí laikai apaní ghara kí rāha laí. Apene ghara maiñ pahun_{ch}a kai jo sáro hálá gharawáraná sai, aura parausí, aura apaní míta aura apene dilabarana sai kahí.

Saba nai apene ko chhoṭo samajha kai Parmeshara ká dhyána minnata kiyá, aura kahi “He málíka! terí rachaná mai hama saba sai chhoṭe hain.” Isa prithví maiñ kisí báta ká garaba manusha mātra jíba kau nahíñ karana cháhiye. Yeka sai yeka barho aura yeka sai yeka sáro chhhoṭo hai, málíka ki rachaná maiñ hama saba kíre ke barábara hain.

(105)

BHABAR (KUMAUN) DIALECT.

भाबर (कुमाऊँ) की बोली।

पुरब अर पश्चिम का पैका को भेट।

यक तक (1) म् (2) हो परखात (3) पैक (4) किय (5), यक पुरब का कुन (6) म् दुसरो पश्चिम का कुन म् रनकिया (7)। यक का (8) नौ (9) सुनो दूसरो जलो (10) पाकी (11) रंकिये, यक का घर हौ (12) दूसरो को कुहो [13] बार वर्ष को बाटा (14) किये (15)। यक दिन पुरब का पैक का मन म् यशो (16) लड़र (17) उठि (18) कि पहों बाला पैक का तराणा (19) कि परकिया (20) करन चैक, आपना घर है आतु (21) को थैलि (22) लिवेर (23), जतुक (24) वि (25) कनि (26) बाटा नि (27) आमल (28) लागियो (29), नसनै (30) रथ (31), खुपरि (32) जांकै (33) हिटनै (34) रथ। बाट म् बी कै (35) यक बड़ो लमै (36) चाकलो (37) अर गैरो ताल मिल, बी (38) छन (39) बीले आपनूँ खनियाँ (40) आतु छिति दिय (41)। जब आतु रुजिगय (42) तब उ (43) आतु सु (44) पानि ख्येगय (45), अर (46) बो काख (47) लै (48) यक जंगो (49) रुख (50) सुखो (51) सेगय (52)। येबिचम् (53) बो नजीक (54) बन का जनावर (55) अपनि ठाक तक बो ताल मञ्ज (56) पानि खानां सु (57) आया, द्यखा त तालम् पानि को तोयो (58) नै (59), सुखीरय। तब दुसरो तरफ पाँन ढुनन गय, बो पछिनै (60) यक बन हातो लगे (61) पानि पोता सु बो ताल मञ्ज

1 Time. 2 In, at. 3 Famous, renowned. 4 Heroes. 5 Were 6 Corner.
 7 Lived. 8 of. 9 Name. 10 Inflamed, kindled. 11 Boiled. 12 From.
 13 Home, house. 14 Road, journey. 15 Was. 16 Such. 17 Emotion. 18 Arose.
 19 Muscular strength. 20 Test. 21 Flour of parched grain. 22 Bag.
 23 Having taken. 24 As much. 25 He, him, same. 26 To. 27 For.
 28 Provision for a journey. 29 Was necessary. 30 Started. 31 Continued.
 32 Noon. 33 Until. 34 Walk. 35 To. 36 Long. 37 Broad. 38 that.
 39 Into, Down. 40 Edible. 41 Threw. 42 Saturated. 43 He. 44 Including,
 with. 45 Ate up, drank up. 46 And. 47 Side. 48 Near, close to. 49 Large.
 50 Tree. 51 Under. 52 Slept. 53 Meanwhile. 54 Near. 55 Animals.
 56 To. 57 For. 58 Drop. 59 Not. 60 Afterwards. 61 Also.

(106)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

आय, अपनूँ सूँड पानि लिना (62) सु ताल म् छित (63), पानि नैमिलो त (64) चोच (65) म् चौंबर, यक बडो भारि टुख्याल (66) मारो (67), जैले [68] वी पैक कि नोन टुठिगे [69]।

पैक कनि नोन भंग [70] कि बड़ि रोस [71] डठिगे [72], बी रोझ म् छातो को सुल द्वैंबेर [73] पछों का रनिया [74] पैक का आंगन मैं छितो दिये [75]। वो आंगन सज पैककि आळो वो तक बखल [76] कुटनै [77] रैक्कि। छातो कनि अनकच्चे [78] जनावर द्विवेर वीकि डर का मार अपनि मा [79] थे [80] दोहोवेर भितेर [81] नमोगे [82]। तब वीकि मा भैर [83] थे [84], हाती यक अनकस्से जनावर जानि, अपना दगडियांन कनि द्यखुँन सुणि [85] क्षखैल [86] म् धरोलिय। थे [87] पछिल [88] वो दिन मैं पुरब का पैक से बार बर्ष को बाट सहस्रों [89] ख्यपितेर [90] पर्च्छमा का पैक का वां [91] पहुँचो, वीकि [92] डिबलि [93] थि [94] ख्वर पुक्को। आळो ले कवो, “मिरा बाच्यू [95], बार बर्ष हैगई” [96], लकडा [97] ख्यूना [98] सु मनो [99] मेल [100] म् गई, वई [101] जाव”। अर वो मेल को बाट बतैदिय [102]। तब पुरब को पैक बनसु बाटा लगी न्होनैरयो [103]। पर्च्छमा का पैक लगे सब बन का बड़ा बड़ा बाट [104] जड समीत [105] उखाड़ोवेर [106] बडो भारी बोजो, यक मेल जसो, खुरारा [107] मैं धरोवेर अपना धर सो” [108] थोनैरहियो, बाट म् भेट हैगई। तब पुरब को पैक वीका पिङ्गडि हैगयो, अर बोजो कनो पछिल बटो

62 Take. 63 Plunged. 64 Then, on. 65 Anger. 66 Shriek. 67 Uttered 68 By which, from which. 69 Was broken, awoke. 70 Break. 71 Anger, wrath. 72 Arose 73 Having caught hold of. 74 Inhabitant. 75 Flung. 76 Mortar. 77 Beating, husking. 78 Strange, uncommon. 79 Mother. 80 To, from. 81 In. 82 Went. 83 Out. 84 Coming. 85 For. 86 Arm-pit, lap or fold of a sheet. 87 This. 88 After. 89 Minutes. 90 Having travelled. 91 Home, then. 92 His. 93 Daughter. 94 From, to. 95 Father. 96 Elapsed. 97 Fuel. 98 Bringing. 99 High. 100 Mountain. 101 Then. 102 Pointed out, shewed. 103 Went away continued to go. 104 Tree. 105 Including, with. 106 Having pulled up. 107 Head. 108 To, for.

(107)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

खचो [109] अटके [110] दियो। तब पच्छिमा का पैक लै जानो त, आर [111] जार लगाइ बाज़ा अचिल [112] खैचो, अर पक्किल व्यवि कदो, “अर [113] पुरब का ज्वोधा ! मेंले तेरा नौ पैलिबटि [114] सुनो राष्ट्र छ, तेरा सग मेट करना कि भैत मंछिया [115] लो, आज मिलो जाना लै बडो खुमो भैछ, अब तु अर में परखा कनूँ कि को [116] तराण वालो छ”। पुरब का पैक लै कदो, “यां बन छ, इमारी झार जीत करनि का [117] दाखलो [118], बस्ती में जाइंबेर करना”।

रथो [119] हैवेर [120] हो जनि [121] बस्तो सु जाना [122] फेटा [123]। बाटम् उनन करनि यक बुढ़िया द्यैनि (124) मिलो, ऊहों ल बुढ़िया थै कदो, “बलिगे। (125) तू हमारा लड़े (126) द्यखिवेर परखा करने”। बुढ़िया लै कदो, “मरा नाति गीरू भैसा चरूना सु बन में जाइ रौछ, बीकन रुटा (127) दीना सु जांकु (128), पछा तुमारि लड़े दाखलो”। यतुक (129) कैबेर (130) बुढ़िया लै हो पैकान करनि लकड़ा का बाज समोत अपना कान (131) मराखिलिया (132), अर अपना नाति का सुख कै (133) जैवेर बीकन रुटा दिया।

जब हो पैक वांपर लडना का लिजिया (134) तंयार हुनां लगा, बी बुढ़िया का नाति लै बुढ़िया, अर गीरू भसा, अर हो पैक, अर लकड़ा का बोजो, अपना गातो (135) छाखेलम धरिवेर अपना घर सुनि जानै राँछदो (136)। बोतके बड़ो जार को बयाले। (137) लागा, बुढ़िया को नाति बो आधि (138) म उड़ी बेर यक ढसी (139) ठोर (140) गय (141) कि जां (142) हो खैनियां दाखल लटनै

109 Drawing. 110 Obstructed. 111 More. 112 On, onward. 113 O.
 114 From. 115 Longing. 116 Who. 117 Who. 118 Will see. 119 Of
 one and same opinion. 120 Having become. 121 Persons. 122 Going.
 123 Commenced. 124 Woman. 125 O. 126 Duel, combat. 127 Bread.
 128 Am Going. 129 So much. 130 Having said. 131 Shoulder. 132 Took up,
 placed. 133 To. 134 For. 135 Lap or fold of a sheet. 136 Was going.
 137 Tempest. 138 High wind. 139 Such. 140 Spot. 141 Reached. 142 Where.

(108)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

रेक्षिन, अर यक स्यैनि का आंख भितेश था (143) को तिनक [144] असे। (145) बुसो पहो (146)। वी स्यैनि लै दुम्हरि थे' (147) कयो, "बलिवे (148), झारा (149) आंख म् भाड़ को तिनक बुधो गङ्ग, गाफि दे"। दुसरो स्यैनि लै कयो, "जब तु (150) उ (151) तिनका मैं कनि दिना को करार (152) करके त गालि दिलो"। पैकि (153) कि स्यैनि लै थे (154) बात (155) कनि मानि लियो (156)। तब दुसरो स्यैनि लै तिनको, यनि (157), बुढिया को नाति, अर बुढिया, अर गीरु भैसा, लकड़ा को गढवे। [158], अर उ ही ज्वोधा, गालि बेर अपना खलेति [159] म् राखि लिया। ये क (160) पछिल रात म् खलेति है गालि बेर अपना खून (161) कनि दिखाया, खून ले कयो, "इन सबन कनि इमरा बिरात्तु [162] के दिटे, उ सब बुकाँ आलो (163)"। ये क्षिडन (164) ध्याखिबेर अर मुनि हो जनि भड़ (165), अर बुढिया, अर बोको नाति, भौत डरिबेर कामम फेटा [166], अर सब आपू के दुनियां की सब पराणी (167) है नानों [168] जानिबेर, पक्कतै बेर (169) हात जोहो [170] ज्वोडा (171) पड़ीबेर [172], वी स्यैनि है [173] बीका खसम है पहा [174] कुहाँथो (175), अर अपना घर हु आया। अपना घर आईबेर यक (176) ले थों (177) सब बात अपना घरदालान (178) थे, अर अपनो ढोक (179) वालान (180) थे, अर अपना मितुरु (181) हु कयो।

सब जनिके आपू कनि फोको (182) कोटो (183) आदमो

- 143 Grass. 144 bit. 145 like. 146 Penetrated. 147 To. 148 O. 149 Mine.
 150 Thou. 151 That. 152 Agreement, condition.. 153 Former. 154 This.
 155 Condition. 156 Accepted. 157 Viz, that is. 158 Load. 159 Pocket.
 160 Of this, this. 161 Husband. 162 Cat 163 Will devour. 164 Conversation.
 165 Heroes. 166 Began to tremble 167 Creatures, animals. 168 Least.
 169 Having repented. 170 Having clapped hands. 171 Feet, legs. 172 Having
 prostrated. 173 From. 174 Hold. 175 Got rid. 176 Each. 177 These.
 178 Kinsmen. 179 Neighbourhood. 180 Residents of. 181 Relations.
 182 Contemptible. 183 Least.

CSL

(109)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

समनिवेद चूखर हङ्गनी (184) बिति करो, अर कयो, "हे भग्वान (185)! तेरी ससार म् सबहैवेर (186) नानाकु"। दिदुनियां में केवात का मिजाज (187) लकड़गाट (188) मैसजात (189) कनो नो (190) करनै। चेनै। (191), यकङ्गै यक ठुल्सा (192) छ, यकङ्गै यक नानोक। परमेश्वर की रचना (193) में हम सब कोड़ा (194) की बराबर (195) छ [196]।

184 To. 185 God.. 186 From. 187 Pride. 188 Fastidiousness. 189 Mankind.
190 Not. 191 Ought. 192 Greater, larger. 193 Creation. 194 Worms.
195 Like. 196 Are.

Transliteration of the Bhabar (Kumaun) dialect.

Bhábar (Kumaun) kí bolí.

Puraba ara Pachhima ká paikán kí bheṭa.

Yaka taka m dwí parakhýáta paika chhiya, yaka puraba ká kunna m dusaro pachhima ká kunna m ranchhiyá. Yaka ko naun sunní dúsaro jálí pákí ranchhiyo, yaka ká ghara hwai dúsaro ko kurho bára barsha ko báṭo chhiyo. Yaka dina puraba ká paika ká mana m yashi lahara uṭhi ki pachhon wálá paika ká taráṇa ki parachhiyá karapna chainchha, ápaná ghara hwai shátu kí thaili libera, jatuka wi kani báṭá si shámala lágachhiyo, nasanaiṇ raya, dhupari jánlai hiṭanain raya. Báṭa m wí kaiṇ yaka barho lamaun chákalo ara gairo tálá mila, wíhana wilai apanúñ khaniyán shatu khitidiya. Jaba shátu rujigaya taba u shátu syun pání khyai gaya, ara wí kákha lai yaka jangí rúkha muṇí segaya. Ye bicham wí najíka bana ká janáwara apani ṭhíka taka wín tálá maja pání khánáñ sun áyá, dyakho ta tálam pání ko topo naiṇ, sukhí raya. Taba dusarí tarapha pání d̄hunana gaya, wí pachhiniyai yaka bana háti lagai pání

CSL

(110)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

pína sun wí tálā maja áya, apaní súnda pání liná sun tálam khita, pání naimilo ta shocham aibera, yaka barhí bhári tūtyála mārī, jaile wí paika ki nína tūtige.

Páiká kani nína bhangá kí barhi rísa uthige, wí rísam hātí ko sunđa thamañbera pachchhoñ ká raniyáñ paika ká ángana maiñ khití diyo. Wí ángana maja paika ki chyalí wí taka wakhala kuñanai raichhi. Hátí kani anakaswai janáwara dyakhibera wí ki ñara ká mára apaní iná thain̄ daurhíbera bhitera nasíge. Taba wíki má bhaira ai, hātí yaka anakaswe janáwara jánni, apaná dagárlíyáñna kani dyakhuñna sunni kwakhailam dhariliya. Ye pachhila wí dina maiñ puraba ká paika lai bára barsha ko báta lhammaiñ khyapibera pachchhimáñ ká paika ká wáu pahúñcho, wíki ñibali thiñ khabara puchhí. Chyalí lai kayo, "merá bájyú, bára barsha hwaigañ, lakarhá lyúná sun malí bhelam gaín, waín jáwa." Ara wí bhela ko báta batai diya. Taba puraba ko paika bana sun báta lagí nhognain rayo. Pachchhimá ká paika lagai saba bana ká barhá barhá boñja jarha samítá ukharhí bera barho bharí bojo, yaka bhela jaso, khwárá main dharí bera apaná ghara sín aunainrachhiyo, báta m bheña hwaigayó. Taba puraba ko paika wíká pichhárhi hwaigayo, ara bojo kaní pachhila batí khainchí añkai diyo. Taba pachchhimá ká paika lai jání ta, aura jora lagái bojo aghila khainchó, ara pachhila dyakhi kayo, "ara puraba ká jwodhá ! menle tero nauñ paili batí suní rákha chha, terá sanga bhetá karaná ki bhauta manchhiyá chhí, ája milijáná lai barhí khusí bhai-chha, aba tu ara men parachhyá kanúñ ki kwo taranná wálo chha." Puraba ká paika lai kayo, "yán bana chha, hamári hárá jíta kani kwa dyakhalo, bastí men jái bera karánlá."

Radhyo hwaibera dwi jani bastí sun jáná phaiñá. Báta

CSL

(111)

Bhabar (Kumaun) dialect continued.

m unana kani yaka buḍhiyá syainni millí, unhaun lai buḍhiyá thaín kayo, "baligo tú hamára larhen dyakhibera parachhyá karade." Buḍhiyá lai kayo, "mero náti gorú bhaisá charúná sun bana men jairauchha, wíkana rwátá díná sun janchhu, pachhá tumári larhaiñ dyakhalo. Yatuka kaibera buḍhiyá lai dwí paikána kani lakarhá ká boja samítá apaná káñna m rákhi liyá, ara apaná náti ká mukha kaiñ jaibera wíkana rwátá diyá.

Jaba dwí paika wán para larhaná ká lijiyá tanyára hunán lagá, wí buḍhiyá ká náti lai buḍhiyá, ara gorú bhaisá, ara dwí paika, ara lakarhá ko bojo, apaná gántí kwakhaila m dharibera apaná ghara sunní jánain rachhiyo. Wí takai barho jora ko bayalo lágo, buḍhiyá ko náti wí ándhi m urhí bera yáka yasí thaura gaya ki jàn dwí syainniyán wakhala kuṭanai raiçhhina, ara yaka syainniká áṅkha bhitera ghá ko tinaka jaso ghusí parho. Wí syainni lai dusari then kayo, "baliwai, myárá áṅkham jhárha ko tinaka ghusí gachha, gárhi de." Dusari syainni lai kaya, "Jaba tu u tinaká maiñ kani diná ko karára karaṇchhai ta gárhin diglo." Painli ki syainni lai ye báta kani māni liyo. Taba dusari syainni lai tinako, yani, buḍhiyá ko náti, ara buḍhiyá, ara gorú bhaisá, lakarhá ko gadhwawo, ara u dwí jwodhá, gárhibera apaná khaletim rákhiyá. Yeka pachhila ráta m khaleti hai gárhibera apaná khwaina kani dikháyá, khwaina le kayo, "ina sabana kani hamára birálu kain dide, u saba bukáí jálo." Ye kwirhana dyakhibera ara sunní dwí jani bharha, ara buḍhiyá, ara wíko náti, bhauta daribera kámana phaitá, ara saba ápú ken duniyán ká saba parání hai náñon jánibera, pachhatai bera, hata jorhí gworhí parhibera, wí syainni hai wíka khasama hai pallá chhurhayo, ara apaná ghara sun áyá. Apaná ghara ásbera yaka yaka lai yon saba báta apaná ghara wálána then, ara apaní dhíka wálána thaín, ara apaná miturún sun kayo.

Saba jani lai ápun kani phíko chhoṭo ádamí samaji bera Ishwara húnní binti kari, ara kayo, "He Bhagwána!

CSL

(112)

Bhabar (Kumaun) dialect continued

terí sansára m saba hwaibera náná chhun." Ye duniyán men ke báta ko mijája lakarhyáta mainsa játa kani ni karanaun chainaun, yaka hwai yaka ɭhulo chha, yaka hwai yaka nánor chha. Parameshwara ki rachaná meñ hama saba kírhá kí barábara chhú.

••The End.••

B. AKH⁺ -